

М.М. ПАЗЯК

ЮРІЙ
ФЕДЬКОВИЧ
і
НАРОДНА
ТВОРЧІСТЬ

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРУ
ТА ЕТНОГРАФІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

М. М. ПАЗЯК

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ
І НАРОДНА
ТВОРЧІСТЬ

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»
КИЇВ—1974

Юрій Федькович, за визначенням Максима Рильського, був «поетом-співцем, що органічно ріс з народної пісні» і черпав з її багатих джерел теми, мотиви, образи та художні засоби для своїх творів.

У книзі простежується багатогранна фольклористична діяльність письменника, визначається місце народної поезії в його естетичній концепції, аналізуються переклади народних пісень німецькою мовою. Значна увага приділяється дослідженню поетичних, прозових та драматичних творів Федьковича у їх зв'язках з фольклорними джерелами.

Відповідальний редактор
доктор філологічних наук *О. І. Дей*

Рецензенти
доктор філологічних наук В. Г. Бойко,
кандидат філологічних наук П. П. Хропко

Редакція літератури
з мистецтвознавства, фольклору та етнографії

$\frac{70202-218}{\text{П М221(04)-74}}$ 491-74

ВСТУП

Серед імен визначних митців художнього слова почесне місце займає постать народного співця Юрія Федьковича. Поет-демократ уболівав за долю поневоленого народу, вірив у його краще майбутнє. «Я наш народ усім серцем люблю,— писав він,— і душа моя віщує, що його велика доля жде»¹.

У творчості талановитого поета знайшли відображення народні прагнення та ідеали, яскравими художніми барвами змальовані типові образи в типових обставинах життя Буковини, відтворені побут і звичаї народу, в чарівній красі постала мальовнича природа Гуцульщини. Народна поезія навіювала його творам неповторну простоту і красу вислову, витонченість і грацію мови. «Поети-художники,— писав А. В. Луначарський,— благоговійно підходять до скарбниці народної мудрості і краси та, черпаючи із неї повними пригорщами алмази-самородки, шліфують їх за всіма правилами мистецтва в прекрасні зірки-брильянти»². Саме з таким почуттям ставився до народної скарбниці Юрій Федькович. З глибин фольклору він черпав натхнення, добрав поетичні образи і типи, змальовуючи їх відповідно до поглядів народу, його інтересів і почуттів. Але ці образи — не прості копії фольклору, вони натхнені творчою індивідуальністю художника, переосмислені його талантом. Митець пройнявся духом народної пісні, опанував внутрішні закони пісенного складання, типізацію образів, переніс

---

¹ Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання, т. IV. Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича, Львів, 1910, стор. 159 (далі — Матеріали).

² А. В. Луначарський, Про літературу, К., 1960, стор. 613.

у свою творчість багаті фольклорні поетичні засоби. Пісня, казка, легенда, героїчний переказ були тим життєдайним ґрунтом, що постійно живив творчість народного співця.

* * *

Без дослідження багатогранних зв'язків Федьковича з фольклором не можна глибоко зрозуміти його творчості, збагнути, як формувалися світогляд, творчий метод і художній стиль письменника, в чому полягає його своєрідність при змалюванні буковинських типових образів, чому його поезії так легко переходили в народні пісні і зливалися з ними.

Ще перші видавці збірок Юрія Федьковича Б. Дідицький і М. Драгоманов помітили значний вплив народної пісні на його твори. У передмові до «Поезій Іосифа Федьковича» (1862) Б. Дідицький називає молодого поета «співцем, самородним генієм людової поезії», який виніс з родинної хати «скарби найспокійніших дум народних»³. Проте автор передмови хотів бачити Федьковича тільки співцем ідилій та краси, далеким від насущних потреб народу, тому замовчував соціальне звучання його творів.

М. Драгоманов у вступному слові до «Повістей Осипа Федьковича» (1876) відзначив як позитивне у письменника те, що він писав народною мовою, підкреслював, що твори його близькі до фольклору, а перші вірші нагадують «переспіви народних пісень»⁴.

Багато зробив для дослідження спадщини Федьковича І. Франко⁵. Тонкий знавець народної пісні і літератури, він порушив ряд важливих питань, зв'язаних з проблемою взаємин Федьковича з фольклором. У статті

---

³ Поезії Іосифа Федьковича, Львів, 1862, стор. ІХ.

⁴ Повісті Осипа Федьковича, К., 1876, стор. XXXIII.

⁵ Про роль І. Франка у дослідженні творчої спадщини Юрія Федьковича див. А. П. Коржупова, Іван Франко — видавець і редактор поезій Ю. Федьковича (Наукові записки Чернівецького університету, т. XX, Львів, 1956); і і ж, Юрій Федькович у літературознавчих розвідках (Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, К., 1958); О. Р. Мазуркевич, Іван Франко — дослідник творчості Федьковича (Слово про великого Каменяра, т. II, К., 1956); М. Нечитайлюк, Буковинський Кобзар, Львів, 1963 та ін.

«Критичні письма о галицькій інтелігенції» (1878) Франко відзначив уміння письменника заглядати «безпосередньо в самі глибокі тайники життя народного і людської душі», його знання народних типів, народної мови, а також «чаруючий дар проймаання людських душ». У розвідці «Молодий вік Осипа Федьковича» (1888) Франко висловлює погляд, що причини «світлого настрою», «ідилічних картин життя гуцульського» у творах письменника криються у волелюбних прагненнях народу.

Вивчення спадщини Федьковича значно поживавилося на початку ХХ ст. у зв'язку з підготовкою і виходом «Першого повного і критичного видання» його творів. Поява першого тому — «Поезії Осипа Юрія Федьковича»⁶ (1902), де вміщено багато невідомих до того часу творів, дала змогу дослідникам більше говорити і про фольклорну основу його творчості. І. Франко у статті, присвяченій цьому виданню творів Федьковича, відзначив високі художні якості його лірики. Окремі вірші поета він ставив поряд з найкращими народними піснями.

Критичні праці І. Франка відіграли важливу роль у вивченні творчої спадщини Федьковича. Хоч дослідник і не присвячував окремих праць фольклорним зв'язкам Федьковича, проте його спостереження з цього питання дуже цінні для розуміння взаємин поета з фольклором. Говорячи про Федьковича як про знавця народної мови, народних образів, про глибину його художнього чуття і тонкий ліризм, І. Франко розкриває ряд пісенних особливостей його творів. Друковані варіанти окремих віршів, віднайдені Франком, та примітки до них дають можливість глибше заглянути в творчу лабораторію митця, простежити процес його праці над створенням нових, художньо досконаліших варіантів, побудованих на фольклорних джерелах.

Певна заслуга у вивченні творчості Федьковича належить Лесі Українці. У доповіді «Писателі-русини на Буковині», прочитаній на засіданні Київського літературно-артистичного товариства і згодом надрукованій у вигляді статті «Малорусские писатели на Буковине» в журналі «Жизнь» (1900), поетеса високо оцінює

⁶ Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання, т. І. Поезії Осипа Юрія Федьковича. З перводруків і автографів зібрав, упорядкував І. Франко, Львів, 1902.

творчість народного співця. На думку Лесі Українки, у його найкращих віршах помітне творче використання народної пісні, романтичні поеми побудовані на фольклорних джерелах, а прозові твори відзначаються «гарним народним стилем і щирістю почуття»⁷.

Після смерті Федьковича з'явилися статті про нього в тодішніх періодичних виданнях: у «Зорі» («Осип Федькович» Г. Цеглинського, «Причинки до біографії Осипа Федьковича» Тита Реваковича)⁸, «Буковині» (некрологи, розповіді про похорони, пам'ятник на могилі), в польських газетах та ін. У деяких статтях і некрологах наводяться нові відомості про життєвий і творчий шлях поета. Так, Тит Ревакович поряд із спогадами опублікував автобіографію, записану від Федьковича в останні роки життя, О. Цурковський навів кілька епізодів з життя письменника, що свідчать про його безмежну любов до народу, знання ним великої кількості народних пісень⁹. Ці спогади дають цінний матеріал для вивчення фольклористичної і літературної діяльності письменника.

Про Федьковича за його життя та після смерті писали і буржуазно-націоналістичні «критики», але вони намагалися або замовчати злободенне звучання його творів, або принизити, а то й перекреслити добре ім'я письменника. О. Огоновський, наприклад, у своїй «Історії літератури руської» зводить аналіз творчості Федьковича до переказу змісту та цитування окремих уривків; О. Барвінський у листах та спогадах пише, що талант Федьковича занепав ще в ранній творчості; О. Колесса у брошурі «Юрій Коссован» витягує на світ різні плітки про походження Федьковича, не спиняючись і перед наклепами на письменника, який нібито зрадив інтереси селян у так званому «сервітутовому процесі».

Найбільше уваги дослідженню творчої спадщини Федьковича приділив Осип Маковей. Він видав четвертий том повного зібрання — «Матеріали до життєписи Осипа Юрія Федьковича» (1910), написав ряд статей про нього. В 1911 р. вийшла друком його монографія

⁷ Л е с я У к р а ї н к а, Твори в десяти томах, т. 8, К., 1965, стор. 255.

⁸ «Зоря», Львів, 1888, № 2.

⁹ Є. Цурковський, Причинки до біографії Осипа Федьковича.— «Зоря», 1888, № 8, стор. 143—144.

«Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича», в якій докладно розглянуто життєвий і творчий шлях письменника, подано бібліографію найважливіших праць про нього. За насиченістю фактичним матеріалом «Життєпис» до цього часу є найповнішою розвідкою про народного поета. У цій праці Маковей визначає фольклорні джерела окремих віршів Федьковича, вказує на роль народних легенд у його романтичних баладах, наголошує на близькості прози письменника до народнопоетичних творів.

У 1907 р. вийшли в світ «Вибрані твори» Федьковича з передмовою Д. Лукіяновича, в якій розкривається любов поета до народної пісні.

На тісний зв'язок Федьковича з народною піснею вказували також російські, польські, чеські письменники та діячі культури. І. Тургенєв, зокрема, писав, що у творах Федьковича «б'є джерело живої води»¹⁰, чого немає у інших західноукраїнських письменників — сучасників поета. Російський письменник і перекладач М. Златовратський дав високу оцінку творам Федьковича, вважаючи їх близькими до народу, «сповненими чаруючої істинно народної поезії»¹¹. Про творчість Федьковича у її зв'язках із фольклором писали також О. Пипін і В. Спасович¹².

У праці «Осип Юрій Федькович — руський народний поет» польський письменник Абгар-Солтан (псевдонім К. Обчаровича) називає Федьковича «народним співцем», що «добуває давні перекази, прибираючи їх у живі картини-образи»¹³. На думку цього дослідника, перші твори поета-жовніра були піснями, «жовнірськими думами», яким він надавав «тільки відповідної метричної форми», а повісті його справляють враження народного епосу, в них герої «наближені до ідеалу, всі їхні почування піднесені до зеніту»¹⁴.

У 1887 р. в чеському науковому виданні «Slovansky sbornik» була надрукована стаття відомого ученого К. Кадлеца «Осип Юрій Федькович і його літературне

¹⁰ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 42.

¹¹ Там же, стор. 44.

¹² А. Пыпин, В. Спасович, История славянских литератур, т. I, СПб, 1879, стор. 432.

¹³ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 129.

¹⁴ Там же, стор. 135.

значення для австрійських русинів», у якій високо оцінюється діяльність письменника, вказується на близькість його творів до народного життя. Ще в перших працях, присвячених Юрію Федьковичу, знаходимо численні висловлювання про нерозривний зв'язок його з народною творчістю. Дослідники підкреслюють, що і в поетичних, і в прозових творах він використовував фольклорні джерела, при змалюванні образів застосовував фольклорну типізацію, його герої нерідко співзвучні з народними ідеалами. Мова творів забарвлена пісенним ліризмом, пересипана гуцульсько-буковинськими діалектизмами. Але звертаючи основну увагу на біографію письменника та характеристику його творів, автори досліджень обмежувалися тільки загальними міркуваннями про взаємини з фольклором, не вдаючись до глибшого вивчення цього питання.

Після розпаду Австро-Угорщини в 1918 р. Буковину окупувала боярська Румунія, яка зовсім заборонила українське слово. Тому на батьківщині поета його ім'я в ці роки майже не згадувалось. Не набагато краще з вивченням творчості Федьковича було і в Галичині, що відійшла до панської Польщі. Хоч тут і видали кілька невеликих збірок творів письменника та деякі розвідки про нього, проте вони не тільки не вносили нічого нового у вивчення його творчості, але нерідко спотворювали її громадське звучання.

Наукове дослідження спадщини Федьковича продовжувалося тільки в Українській РСР, але воно утруднювалося відсутністю багатьох архівних та маловідомих матеріалів, які зберігалися у Львові, Чернівцях та інших місцях, пов'язаних із життям письменника. У 20—30-х роках у Києві та Харкові з'явилося кілька збірок «Вибраних творів» Федьковича з передмовами до них; найбільш відомі серед цих видань — «Твори» Юрія Федьковича 1927 р. — за редакцією Д. Загула (у 1929 р. друге видання) з його ж передмовою та бібліографією праць.

Ширше почали досліджувати творчість Федьковича після возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною. Тоді ж появились статті Л. Новиченка «Поезія Юрія Федьковича»¹⁵, І. Пільгука «Народний поет

---

¹⁵ «Радянська література», 1939, № 12.

гуцулів Федькович Юрій»¹⁶. У 1943 р. в Москві вийшла брошура Пільгука «Народний співець Буковини Юрій Федькович»¹⁷, у якій стверджується думка про важливу роль фольклору в творчому житті письменника.

У 1944 р. після визволення радянськими військами України в Чернівцях було видано альманах «Буковинський Кобзар», присвячений 110-м роковинам від дня народження Федьковича. Поряд з творами письменника тут вміщено пісні на його слова разом з нотами, що дало новий матеріал для дослідження процесу переходу його віршів у народні пісні.

У післявоєнний час побачили світ також збірки «Вибраних творів» Федьковича з ґрунтовними передмовами їх упорядників — І. Пільгука¹⁸, М. Пивоварова¹⁹, Ю. Мельничука²⁰, Г. Мізюна²¹ та ін. У 1954 р. вийшов з друку літературно-критичний нарис М. Пивоварова «Юрій Федькович»²². Проте автори цих розвідок основну увагу звертали на літературну характеристику творчості Федьковича, а про взаємини з фольклором обмежувалися тільки загальними міркуваннями, залишаючи поза увагою той ґрунт, на якому зросла творчість письменника.

Кількість праць про Федьковича збільшилась у зв'язку з 125-річчям від дня народження і 70-річчям від дня його смерті. Тоді вийшли друком: науковий збірник Чернівецького університету під назвою «Юрій Федькович. Статті і матеріали»²³, брошура Г. Мізюна «Співець народних сподівань»²⁴, статті І. Пільгука «Шевченківські

¹⁶ «Літературний журнал», 1940, № 1.

¹⁷ І. Пільгук, Народний співець Буковини Юрій Федькович, М., 1943. Зауважимо принагідно, що в 1973 р. І. Пільгук написав художню повість про Федьковича «Пісню снує Черемош», у якій певна увага приділена розкриттю ролі народної пісні у формуванні світогляду письменника.

¹⁸ І. Пільгук, Основоположник нової літератури в Буковині Юрій Федькович.— У кн.: Ю. Федькович, Вибрані поезії, К., 1946.

¹⁹ М. Пивоваров, Співець гуцульської бідноти.— У кн.: Ю. Федькович, Вибрані твори, К., 1949.

²⁰ Ю. Мельничук, Юрій Федькович.— У кн.: Юрій Федькович, Вибрані твори, Львів, 1953.

²¹ Г. Мізюн, Співець боротьби за щастя народу.— У кн.: Ю. Федькович, Вибрані твори, К., 1955.

²³ Юрій Федькович. Статті і матеріали, Чернівці, 1959.

²³ Юрій Федькович. Статті і матеріали, Чернівці, 1959.

²⁴ Г. Мізюн, Співець народних сподівань, Чернівці, 1959.

традиції в сатирі Юрія Федьковича»²⁵, Ф. Погребенника «Юрій Федькович у слов'янських країнах»²⁶, О. Лисенка «Невідомі та маловідомі прозові твори Юрія Федьковича»²⁷ та ін.

У збірнику Чернівецького університету розглядаються різні проблеми біографії і творчості письменника, в окремих статтях досліджується безпосередньо питання взаємин Федьковича з фольклором. Цій темі присвячена, зокрема, розвідка О. Романця «Юрій Федькович як фольклорист», в якій на основі листів і спогадів сучасників висвітлюється збирацька діяльність поета.

А. Коржупова у статті «Про художні особливості ранніх поезій Ю. Федьковича» аналізує зображальні засоби лірики поета, відзначає вплив народної пісні на майстерність його творів і робить висновок, що багатство народнопісенних засобів допомагало письменникові сформуватись як визначному майстру художнього слова.

У розвідці «Дві поеми Ю. Федьковича про царську рекрутчину» В. Лесин звертає увагу на широке використання фольклору в поемах «Новобранчик» і «Дезертир». У їх ритміці відчувається вплив жовнірської народної пісні, коломийки, козачка, шумки тощо. Дослідник вказує, що Федькович не копіює народнопісенні розміри, а творчо доповнює, поєднуючи пісенну ритміку з силаботонічною. В. Пасічний і Н. Томашук («Проза Юрія Федьковича») визначають роль пісні у прозових творах письменника. На їх думку, пісні в оповіданнях Федьковича розкривають сюжет творів, передають душевний стан героїв, їх передчуття.

Значний внесок у дослідження зв'язків Федьковича з фольклором зробив М. Нечиталюк. У його статтях «Буковинський співець», «Юрій Федькович як прозаїк і драматург»²⁸ визначаються фольклорні джерела окремих творів, наголошується на їх народності. М. Нечиталюк упорядкував двотомну збірку творів Федьковича — найповніше з усіх радянських видань творів цього поета.

---

²⁵ «Радянське літературознавство», 1959, № 4.

²⁶ «Радянське літературознавство», 1958, № 3.

²⁷ Наукові записки Станіславського педагогічного інституту, 1959, т. 3.

²⁸ «Жовтень», 1958, № 4; «Жовтень», 1959, № 8.

У передмові під назвою «Буковинський співець»²⁹ вказується на традиції народності, що йшли від «Руської трійці» і захопили Федьковича. Глибокий ліризм його поезій, на думку автора, завдячує своїм пафосом народній пісні³⁰. М. Нечиталюк пише, що проза Федьковича відтворює волелюбний дух народу, його драма «Довбуш» відбиває дійсні події, хоч і не позбавлена елементів фантастики.

У 1963 р. література про Федьковича поповнилася працями М. Нечиталюка «Буковинський Кобзар»³¹ та А. Коржупової «Юрій Федькович»³². В основу нарису Нечиталюка покладена його передмова до згаданого двотомного видання, доповнена новими матеріалами, зокрема про взаємини поета з фольклором. А. Коржупова в літературному портреті поряд з іншими питаннями звертає увагу і на значення народнопоетичних джерел у творах письменника, говорить про вплив народної пісні на їх образність та ритмомелодику.

Творчість Юрія Федьковича докладно розглядається в «Історії української літератури»³³, де відзначається, що літературно-естетичні погляди письменника формувалися під впливом української народної поезії.

Помітним кроком у вивченні проблеми взаємозв'язків Федьковича з фольклором є опублікування з відповідними науковими коментарями фольклорної спадщини письменника у збірці «Народні пісні Буковини в записках Юрія Федьковича»³⁴, яке здійснили О. Дей та О. Романець. У примітках до опублікованих пісень упорядники збірки додають цінні наукові пояснення про варіанти, що друкувалися в збірках другої половини ХІХ і початку ХХ ст. Автор передмови О. Романець ґрунтовно аналізує фольклористичні інтереси Федьковича.

Високу оцінку Федьковичу дав болгарський учений Симеон Русакієв, вказуючи на глибоку народність його творів: «В поетичній творчості Юрія Федьковича

---

²⁹ Юрій Федькович, Твори в двох томах, т. 1, К., 1960, стор. 5—42.

³⁰ Там же, стор. 14.

³¹ М. Нечиталюк, Буковинський Кобзар, Львів, 1963.

³² А. П. Коржупова, Юрій Федькович, К., 1963.

³³ Історія української літератури, т. 3, К., 1968.

³⁴ Народні пісні Буковини в записках Юрія Федьковича. Упорядкували і склали примітки О. І. Дей та О. С. Романець, К., 1968 (далі — Народні пісні Буковини).

відчувається сильний вплив гуцульських народних пісень. Його ліричні твори то ласкаво ніжні, то сповнені полум'яного патріотизму і мужності. В них відчутний могутній дух Карпат, проглядає велич рідної природи, проймаючої безсмертною красою»³⁵.

Незважаючи на значну кількість праць про творчість Федьковича, проблема його взаємин з фольклором до цього часу в повній мірі ще не досліджена. Радянські літературознавці, опираючись у своїх висновках на спостереження І. Франка та О. Маковея, поглибили вивчення тільки окремих сторін цієї проблеми. В їхніх працях знаходимо висловлювання про фольклорно-романтичні особливості творів Федьковича, вплив на них народної балади і легенди, народнопоетичну образність його віршів, пісенну основу ритмомелодики тощо. Поповнилися дані про діяльність Федьковича як збирача фольклору, про перехід його віршів у народні пісні. Усі ці твердження в своїй сукупності закладають підвалини наукового вивчення проблеми «Юрій Федькович і народна творчість». Але ці міркування, важливі для дослідження фольклорних джерел творчості поета, його багатогранних зв'язків із фольклором, належать різним дослідникам і розкидані по окремих працях. Багато в даній проблемі є ще й не дослідженого.

У монографії зроблено спробу систематизувати відомості про фольклористичну діяльність Федьковича. Простежуючи одночасно вплив пісні на формування його естетичних поглядів, вироблення суспільного ідеалу, автор значну увагу приділяє дослідженню ролі фольклорних джерел у створенні його поетичних, прозових та драматичних творів, а також висвітленню зворотного впливу — переходу його поезій у народні пісні.

---

³⁵ С. Русаків, Українська класическа поезія.— У кн.: Українська класическа поезія, Софія, 1958, стор. 14.

Розділ I

НАРОДНА ПОЕЗІЯ В ТВОРЧОМУ ЖИТТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Народна поезія відіграла велику роль у зародженні і становленні літератури в західноукраїнських землях. Трудящі маси перебували там під тяжким соціальним і національним гнітом Австро-Угорської монархії. Австрійський уряд проводив насильницьку асиміляцію українського населення. В краї панувала суцільна неписьменність. Усі школи на Буковині були німецькі. У Чернівецькій гімназії, заснованій у 1808 р., викладання провадилося латинською та німецькою мовами. Тільки у фольклорі народні маси висловлювали свої мрії і прагнення. Усна творчість стала для них неписаною історією, енциклопедією їхнього життя, де від покоління до покоління передавались визначні події, пам'ятки мистецтва тощо. Фольклор мав неоціненне значення в боротьбі проти іноземного асиміляторства, допоміг народові зберегти свою культуру. За таких обставин демократичне мистецтво і література могли виникнути тільки на ґрунті усної народної творчості. Тож культурне пожвавлення в західних землях України й розпочалося з посиленого інтересу до фольклору, з боротьби за утвердження народної мови як мови літературної, за створення літератури цією мовою.

У першій половині ХІХ ст. культурне життя Буковини характеризувався страшним застоєм. Представниками офіційної літератури були реакційні попи Гаврило Продан і Василь Ферлієвич, твори яких не мали ніякої цінності. Від того часу до нас дійшли деякі рукописні фольклорні збірки. Такою була збірка І. Велегорського (1806), де знаходимо дві весільні промови та ряд народних пісень (опублікована через століття О. Маковеєм у газеті «Буковина»). Подібні рукописи поширювались

серед буковинської і зокрема чернівецької інтелігенції. У 1961 р. працівниками Чернівецького літературного музею Юрія Федьковича знайдено ще одну збірку такого типу під назвою «Сборник песней»¹. На обкладинці й під текстами кількох пісень стоїть дата «1861 рік», тобто час, коли Федькович друкував свої перші твори. Рукопис належав, як видно з букв «Н. Д.» на обкладинці та підписів під окремими піснями, Миколі Дмитрієвичу і, мабуть, ним переписаний з якогось рукописного джерела. Найімовірніше, він походив з Чернівців, де була українська інтелігенція, а пісні в ньому зібрані з різних місцевостей Буковини.

У збірці найбільше ліричних побутових пісень, є й про рекрутчину, опришківський рух, численні гуцульські коломийки, а також пісні літературного походження: «Їхав козак за Дунай», пісні з «Наталки Полтавки» і «Москаля-чарівника» І. Котляревського, «Нащо мені чорні брови» на слова Т. Шевченка та ін. Є в збірці й ті пісні, за мотивами яких Федькович писав свої твори: «Болить мене головонька», «Ах дівчино моя люба» та ін. Цікаво, що в цьому рукопису вміщені й російські пісні: «Не брани меня, родная», «Не шей ты мне, матушка, красный сарафан», «Вот мчится тройка удалая», «Молдавская песня» на слова О. Пушкіна та ін. Широке побутування вже в той час російських пісень на Буковині свідчить про близькість культури братнього російського народу населенню цих українських земель. Згадана рукописна збірка типова для Буковини середини ХІХ ст. і дає досить яскраву характеристику її народної творчості. Багато пісень, що маємо в збірці М. Дмитрієвича, записав пізніше Юрій Федькович.

* * *

Юрій Федькович, творчо сприйнявши традиції своїх попередників у використанні джерел народної поезії, переосмислив їх і пристосував до конкретних умов життя Буковини ХІХ ст. Народна поезія для нього, як і для багатьох його сучасників і наступників, була джерелом творчого натхнення, мірилом естетичної цінності власних

---

¹ Чернівецький літературний музей Юрія Федьковича, експ. № 2280.

творів. «Початок буковинської літератури, — писала Леся Українка, — був зовсім вільний від впливу тогочасних галицьких та українських авторитетів і єдиними взірцями для народного буковинського писателя були тільки — буковинська природа та народна поезія»².

Юрій Федькович народився 8 серпня 1834 р. в гуцульському селі Сторонець-Путилів на Буковині. Хлопчик виростав серед романтичного світу гірської природи та багатой народної поезії. Мати його була неписьменна, проте мала чудову пам'ять і знала безліч народних пісень, які часто співала дітям, прищеплюючи їм любов до знедоленого простого люду. Старша сестра Марія також мала добрий голос і знала чимало пісень. «Моя старша сестра, — згадував поет в автобіографії, — знала незраховані казки і пісні русько-народні (в нас дома натурально лиш по-руськи бесідовано), а же ми ся обое так дуже любили, то я хлопчиком, будши раз у раз при ній, ся забавляв і всі тоті співанки і казки попереймав»³.

Очевидно, безпросвітне життя матері і дочки (незгоди в родині, знущання батька над жінкою і дітьми, погане здоров'я) навіювали обом сумні пісенні мотиви про гірку долю. Це западало в душу хлопця, робило її вразливою і співчутливою до чужого горя. О. Маковей у «Життеписі» ставить під сумнів вплив матері і сестри на знайомство Федьковича з народними піснями⁴. Але сумніватися в щирості слів письменника, як це слушно зауважує О. Романець, немає ніяких підстав, бо «цілком природно, що, проймаючись емоціями сестри, менший брат на все життя запам'ятав її співанки»⁵. Та й сама творчість письменника говорить за те, що пісні з юнацьких літ глибоко запали у пам'ять і мали значний вплив на формування його поетичного світогляду.

У дитячі роки Федькович чув перекази і легенди про опришків, їхніх ватажків: Довбуша, Марусяка, Штолюка, Гінду, про легендарного гуцульського короля, зачаровані скарби, про походження назв гір та скель, на які дуже багата гуцульська народна міфологія.

---

² Леся Українка, Твори в десяти томах, т. 8, стор. 253.

³ Поезії Іосифа Федьковича, стор. XII.

⁴ О. Маковей, Життепис Осипа Юрія Гординського-Федьковича, стор. 6 (далі — О. Маковей, Життепис).

⁵ О. Романець, Збирач перлин народних.— У кн.: Народні пісні Буковини, стор. 9.

Незвичайний світ гуцульських легенд збуджував уяву, породжував романтичні мрії, які поет пізніше так само романтично вилив у своїх творах. Юрій Федькович початкову освіту здобував у сусідньому селі Киселиці у приватного вчителя, згодом навчався неповних два роки (1846—1848) у німецькій реальній школі в Чернівцях. Сам він пізніше з гіркотою згадував про ці роки. Натомість з любов'ю згадуватиме Чорногору, оповиту героїчними легендами, з замилюванням писатиме про опришків, назве себе їхнім сином. Народна поезія про їхні героїчні вчинки стане для нього життєвою школою.

Кріс ти був батько, воля — мати,
Зелений гай — і школа й хата,
І більше пісні ти не чув,
Як ту, що чорний ліс ти гув! ⁶

Ці ж думки висловлює поет в одному з листів до О. Партицького: «Я — просто собі — гуцул. Моя школа була Чорногора, а не львівська або віденська академія» ⁷.

Гуцульське повстання на Буковині в 1848 р., якому активно допомагали мати і старший брат Іван, змінило життєвий шлях майбутнього поета. В архівних документах збереглася скарга, де описується картина розправи над громадським писарем Іваном Дашкевичем — братом поета. До нього вночі ввірвалися жандарми, били прикладами рушниць, потім «закували його в залізо і під охороною 12 чоловік відправили через Вижницю до Чернівців» ⁸. Дашкевичу якось пощастило уникнути розправи і він втік до Молдавії. «Прийшов нещасний 1848—1849 р.,— згадує письменник в автобіографії,— котрий нашу фамілію унещасливив, а нас, дітей, по світу роздув. Мої обидві сестри померли з жалю та з туги за старшим братом... Де він ся тепер обертає, того і до сего дня не знаю, бо я, поховавши сестри, пішов у Наддунайські краї хліба собі глядіти» ⁹. Життя в Молдавії (і в землеміра, і в аптекаря) було подібним до життя наймита. Тут поет щиро полюбив тужливу наймитську пісню, зміст

⁶ Юрій Федькович, Твори в двох томах, т. 1, стор. 328. Далі посилання даються на це видання.

⁷ Матеріали, стор. 166.

⁸ Селянський рух на Буковині в 40-х роках XIX ст. Зб. документів, К., 1949, стор. 199—200.

⁹ Поезії Іосифа Федьковича, стор. XI.

і форму якої пізніше використовував у своїх оригінальних поезіях.

Батько поета, австрійський урядник, хотів бачити свого сина офіцером, і за його розпорядженням у 1852 р. вісімнадцятирічного Федьковича забирають до війська. Довголітня солдатська служба залишила глибокий слід у душі вразливого юнака. Він не може звикнути до казарми, живе спогадами про минуле, згадує буковинські пісні, гуцульські легенди та перекази. Будучи тяжко хворим, Федькович марить опришками, Чорногорою. «Якби я скоро загиб, братчики мої,— пише поет,— то скажіть мені на Чорногорі красний крест покласти. А Довбушеву кирницю скажіть красно вицимбрувати, кожний гуцул з-над Черемшу покаже вам, де она є»¹⁰. Федькович шукає товариства серед знедолених, як і сам, жовнірів, ділить разом з ними солдатську неволю. Спільним другом для них стає народна пісня.

В австрійську армію гнали солдат з усіх місцевостей Галичини і Буковини. Кожен ніс до війська з рідного краю свої співанки, в яких виливалося горе селянина, і вони поширювались серед жовнірів. Федькович вивчив у війську нові пісні, яких не чув у юнацькі роки дома, розширюючи свої знання з народної поезії.

З автобіографії письменника дізнаємось, що він у війську часто любив співати народні пісні, які навіювали солдатам сумні думи про гірке життя. «Ще сьогодні нагадую собі ті любі вечори, коли бувало під касарнев в світлі луни мене брата обсядуть, а я їм співаю, аж ся не одному часом сльози лицем котили»¹¹. Хоч ми не знаємо, що саме співав тоді Федькович, але можна гадати, що це були або пісні про жовнірську неволю, або про безпросвітне життя селян. Помітивши їх великий вплив на жовнірів, він міг задуматись над створенням за їх зразками власних творів.

Спочатку Федькович виступає як безіменний складач пісень, поширюючи їх усно між жовнірами. У спогадах селянин Гнат Кузь, що служив тоді у війську, розповідає: «Я був браний [18]59 року. Мене займили з другими до Італії, але в огни я не був, бо вже війна скінчилася. Я ще не знався з паном Федьковичем, ані не чув за

---

¹⁰ Матеріали, стор. 60.

¹¹ Поезії Іосифа Федьковича, стор. XII—XIII.

него, але співанки його вже крутилися між вояками. Одні других учили і мене вчили та й казали: «Навчися, ті співанки зложив наш краян пан лейтман із Сторонця»¹².

Жовнірські пісні Федьковича, які співалися солдатами, були його першими українськими творами. Тут ще він стоїть ніби на межі між літературою і фольклором. Відсутність будь-яких відомостей не дає можливості конкретніше говорити про їх характер, проте ясно одне: ці пісні були близькими жовнірам і користувалися серед них любов'ю. Через своєрідні умови військового життя спосіб їх поширення був усний. О. Маковей наголошував на великому значенні народної поезії для ранньої творчості Федьковича. «Одно певне з тих часів,— пише дослідник,— що від товаришів навчився багато народних пісень, котрими вони уприємнювали собі своє одностайне життя та розважали свою тугу, як то і доси буває у війську. Се й було першим джерелом його симпатій до української літератури»¹³.

Рання творчість Федьковича була наслідком баченого і пережитого, яке він намагався вилити у формі пісні. «Поетичну іскру у Федьковича розбудили родинна біда, неньчине побивання, сестрині пісні та чудова путилівська Верховина з усім чаром своєї неописаної поезії, казок, повір'їв, дійсних і недійсних подій,— писала в 1888 р. галицька «Зоря».— І се перші теми його поезії. Другі подало йому життя вояцьке. Хто знає характер гуцульського того вольного сокола гірського... хто в силі відчути той величезний контраст, коли такого невгомного сокола гірського стягнуть з гір і віддадуть під капральські буки, хто в силі перенестись на хвилю в душу такого легеня-рекрута, що в кліщах залізної карності військової пропадає за своєю волею, крісом, горами, побратимом, любкою, ненькою, котра, як в поета самого, попала в біду, і роком по его повороті померла, той пойме, що се був надто могутий мотив, щоб не зворушити поетову душу до рівно могутого творчества»¹⁴.

---

¹² Літературно-науковий вісник, 1905, т. XXXI, стор. 211 (далі — ЛНВ).

¹³ О. Маковей, Життєпис, стор. 98—99.

¹⁴ Г. Григорієвич [Г. Цеглинський], Осип Федькович.— «Зоря», 1888, № 2, стор. 34.

Можна думати, що ще задовго до появи першої писаної поезії «Нічліг» (1859) Федькович мав чимало власних пісень, але не знав, за його словами, ні «по-руськи читати», ні «руської азбуки» і поширював їх тільки усно. Запис у щоденнику українського вірша чеськими буквами був, мабуть, однією із спроб закріплення складених поетом українських віршів на письмі.

Про поезію «Нічліг» Федькович згадує в автобіографії: «При такій okazії обізнався я і з п. Кобилянським, котрий чув мої деклямації німецькі, на мене все налягав, чому я по-руськи не пишу, будши з роду русином. Я ему на тоє: «Хотя я по-руськи не пишу, то претці я слов'янську, особливо русько-народну поезію дуже високо ціню, а аби ви знали, що я і по-руськи вже щось написав, то дивіться озди в мій дневник з походу тогорічного, що я якоїсь буйної години в таборі під Касано і на одну руську думочку ся зважив». І показав-єм ему мою думку «Нічліг». Сесея думочка, запевно без усякого поетичного вартунку, есть моя перша руська поезія»¹⁵. Федькович, мабуть, мав на увазі першу поезію з тих, які послав потім для видання Б. Дідицькому, бо, як засвідчують сучасники, ще до того складав і розучував з жовнірами створені ним пісні. ✓

Отже, під час перебування на військовій службі розпочинається спочатку напівсвідома, а далі й свідома праця Федьковича як першого збирача і популяризатора народної поезії на Буковині. Ця діяльність виникає з любові поета до народної пісні, з прагнення запам'ятати її та поширити серед товаришів.

Від записів народних пісень Федькович переходить до їх складання, можливо, обидва процеси відбувались паралельно, як і пізніше, коли він став відомим поетом. Поет охоче виконував пісні. О. Маковей, за спогадами К. Горбала, так передає його першу зустріч з Федьковичем у Чернівцях в 1859 р.: «Федькович привітав своїх гостей щиро, ще щиріше приймав їх. Просив їх сідати і частував їх тютюном... Тоді зачали говорити про пісні народні; Федькович, котрий перед хвилиною щойно співав якусь народну пісню, не міг нахвалитися народних пісень: він справді ентузіазмувався ними»¹⁶.

¹⁵ Поезії Іосифа Федьковича, стор. XIV.

¹⁶ О. Маковей, Життєпис, стор. 132—133.

У той час Федькович так захопився піснею, що навіть хотів кинути солдатську службу і піти співати поміж народ як народний кобзар. «Нераз... занося мя гадки, аби ся зречи свої мамони та піти співаючи Українов, а хоть лиш Галичинов»¹⁷,— пише він у листі до К. Горбала. Стати кобзарем він мріяв і в старшому віці, роздобув собі ліру і вчився на ній грати.

Про захоплення поета народною піснею свідчать його приятелі по військовій службі. Селянин Яків Осташик розповідав, як поет кожної неділі збирав жовнів-земляків і вчив їх співати народних пісень: «Наш пан лейтман дуже дбав, аби жовняри знали красно співати. Прийде неділя, то... усіх збере на подвір'ю в касарни та й учить співати. Як хто знав грати на скрипці, той уже грав, а вони за скрипкою співали. Учив, учив, аж поки не привчилися добре співати. Тоді варт було послухати співанок. Любив він дуже руський нарід»¹⁸.

Теплі спогади про Федьковича залишив ще один його товариш по військовій службі Василюк Драгінда. Він розповів про щире братання Федьковича-офіцера з простими солдатами: «Як коли ми мали під липами забавлятися, зараз хлопці винесли йому крісло і столик та лавки співакам, аби посідали. От ідуть тоді музиканти з кожної компанії. Як почнуть співати, то серце кожного радується»¹⁹. Драгінда пригадував, що жовніри співали ті пісні, які знали з дому, або ті, які поет сам склав, акомпонуючи на гітарі. Тоді ж Федькович роздавав жовнірам для співу свої поезії з брошури «Слово на слово до редактора «Слова», яку видав перед тим А. Кобилянський, вмістивши до неї ряд віршів Федьковича. За свідченням Драгінди, пісні молодого поета користувались любов'ю серед жовнів. «Як я був у Ниталії [Італії — *Ред.*],— розповідає він,— я не видів там пана Гординського, але співанки його знали вояки з інших регіментів. Вони казали до мене: «Це Федькович зложив сю співанку, наш краян»²⁰.

З піснею поет не розлучався і пізніше, після залишення військової служби. Знайомий Федьковича

---

¹⁷ Матеріали, стор. 40—41.

¹⁸ ЛНВ, 1905, т. XXXI, стор. 209.

¹⁹ Там же, стор. 216.

²⁰ Там же, стор. 214.

О. Слюсарчук розповідав про свою зустріч з письменником: «Радився мене, в яким виді має написати «Довбуша» — чи яко епос, чи яко драму і т. ін., а коли я уложився спати, він сів з гітарою в руках коло мене та співав своїм милим голосом одну пісню за другою»²¹. Ці пісні він сам поклав на ноти.

Батько Марка Черемшини Юрій Семанюк, що довго приятелював з Федьковичем, згадував: «Любий та милий то був чоловік. Як я був дяком у Путилові, знав я його добре, ба і він мене чогось-то любив... Скаже, бувало, мені співати народні пісні, а сам возьме гітару або ліру та й собі ту саму пісню грає. Співаю, співаю, аж тут дивлюсь: Федьковичеві котяться сльози із очей. Я удавав, що не бачу. Він, обтерши сльози, зачинав сам якусь вояцьку пісню»²².

Протягом багатьох років Федькович систематично збирав і при кожній нагоді публікував свої записи народної поезії. У 1862 р. він пише в листі до К. Горбала про буковинські народні пісні, які хоче пересилати для надрукування в газеті «Вечорниці», що її мав намір видавати Горбаль. «Але є і в нас на Буковині красні співанки,— пише поет,— буду вам подеколи їх пересилати, та не знаю чи муться подобати, бо дуже прості. А знаєте ви одну співанку?.. Дуже она красний голос має. Коли її не знаєте, то мушу вам конечно її прислати». Уже в тому ж році Федькович зібрав значну кількість народних пісень. «А як вам ся буковинські співанки ладя? — запитує він в одному з листів до приятелів,— напишіть мені, братіки, най знаю, чи вам ще деякі посилати, чи ні? Маю я їх доста»²³.

О. Романець висловлює здогад, що «буковинські співанки» — то відомі «Буковинські пісні з голосами» Федьковича, що друкувалися у львівському журналі «Нива» протягом 1864—1865 рр.²⁴, бо редагований В. Шашкевичем журнал «Вечорниці» припинив своє існування в 1863 р.²⁵

Після виходу з війська у Федьковича виникають широкі плани фольклористичної праці. Він має намір ство-

²¹ О. М а к о в е й, Життєпис, стор. 495.

²² Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 141.

²³ Матеріали, стор. 59.

²⁴ Т а м ж е, стор. 64.

²⁵ Народні пісні Буковини, стор. 20—21.

рити на основі легенд і переказів історію повстання Лук'яна Кобилиці. Прагнучи познайомитися з друкованими зразками, письменник просить надіслати йому пісенні матеріали, одержані з Східної України Б. Дідицьким.

Мелітон Бучинський зазначає у спогадах, що під час свого перебування в Путилові Федькович «пісні народні, ним самим уложені в поти, ніжно відспівував баритонем на гітарі»²⁶. Знання музики допомагало йому тонко відчувати народнопісенну мелодію, виробити стиль у власних віршах. О. Маковей зауважує, що Федькович розумів музику «остільки, що читав ноти, грав на гітарі, кажуть, що й на флейті, та зумів записати кожен мелодію»²⁷. І. Франко в нотному додатку до першого тому повного видання творів буковинського письменника подає 35 зразків із його записів мелодій, більшість яких, на думку Франка, є народними.

Серед учених-фольклористів Федьковича вважали прекрасним знавцем фольклору та етнографії Буковини. До нього часто зверталися збирачі народної поезії за фольклорними записами. Я. Головацький у 1868 р. в одному з листів просив письменника збирати пісенні матеріали: «Найшовши в «Ниві» кілька пісень народних, от вас присланих, і увидівши, що ви много їх знаєте наізусть, удаюся к вам з просьбою, щоби ви були ласкаві списати мені пісні народа, котрі знаєте, і переслати мені»²⁸. Тут же Головацький пише, що вже вийшли два його томи «Народных песен Галицкой и Угорской Руси» і він збирає матеріал до третього. Поет прихильно відгукнувся на прохання Я. Головацького, бо в останніх томах цього видання знаходимо зразки, записані Федьковичем, і навіть його власну поезію «Гей на горі, на високій тройзіль постелився», яка формою нагадує народну пісню.

У листі Я. Головацький дає поради Федьковичу, як той має записувати народні пісні. Поет виконує їх, продовжуючи традиції «Русалки Дністрової» у збиранні народної поезії. До нього звертався також відомий учений-славіст Ф. Міклошич, який через учителя львівської гімназії Б. Пюрка просив прислати йому байки, приповідки, оповідання та інші фольклорні матеріали.

²⁶ О. Маковей, Життєпис, стор. 373.

²⁷ Там же, стор. 330.

²⁸ Матеріали, стор. 121.

Дуже цікавився Федькович новинами культурного життя Східної України. Його захоплює повідомлення, що в Києві співав кобзар Остап Вересай, де записали «його біографію і усі пісні і думи, які він співа, а також мотиви їх і усі танці, котрі він гра»²⁹. На Східну Україну письменник послав М. Драгоманову записи народних пісень. З ініціативи цього вченого у жовтні 1873 р. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства вибрав Федьковича своїм членом. Драгоманов заохочує його дати опис Гуцульщини і схвалює підготовлену ним програму: «Тепер обернемося до програми опису Гуцулії. На скільки я її передививсь, вона досить повна і систематична, так що я її ні зміняти, ні доповняти не знаходжу потрібним»³⁰.

Щоб створити повний опис гуцульського побуту, Федькович просить знайомих прислати йому всі книжки, де згадано що-небудь про гуцулів. Від Драгоманова він одержує «Исторические песни малорусского народа», «Чумацкие народные песни» І. Рудченка, «Записки» Південно-Західного відділу Російського географічного товариства.

Через газету «Буковина» Федькович пропонує молоді збирати народну поезію. Початкуючій письменниці Є. Ярошинській він пише: «Но уже тепер можете прислужитись літературі нашій вірним списуваньем співанок і казок народних»³¹. Газета вміщує відозви до населення з проханням збирати пам'ятки народної поезії. Так, наприклад, відозва в «Буковині» (1886, № 13) закликає до «зібрання буковинських руських казок, байок, пісень, поговірок, приповідок, загадок, примовок, обичаїв, вірних образців з життя народа»³². «Буковина» оголошує конкурс на кращу збірку записів народної словесності. Заходами Федьковича, як це слушно зауважує О. Романець, навколо газети «Буковина» згрупувалися аматори-фольклористи з-поміж учителів та студентів — Іван Данилович, Ілля Семака, Василь Бойчук, Михайло Андрійчук та ін.³³

²⁹ Матеріали, стор. 222.

³⁰ Там же, стор. 221.

³¹ «Буковина», 1886, № 13, стор. 7.

³² Там же, стор. 5.

³³ О. Романець, Збирач перлин народних.—У кн.: Народні пісні Буковини, стор. 22.

Письменник цікавився всіма жанрами фольклору. Народні казки лягли в основу багатьох його оповідань. На сторінках газети «Буковина» друкувались зібрані ним народні анекдоти, у «Бібліотеці для молодіжі» вміщував він народні загадки. Мова його творів, листів рясніє прислів'ями і приказками.

Юрію Федьковичу були однаково близькими і коломийка, і родинно-побутова, весільна та історична пісня, народна балада, колядка, казка, легенда та ін. З дитячих років він знав побутову пісню, героїчні легенди та перекази, у війську ознайомився з жовнірськими та рекрутськими піснями, через фольклорні збірки — з народними думами. Цими жанрами захоплювався поет і в пізніші роки, весь час поповнюючи свої знання з народної словесності. Багато фольклорних записів Федьковича безслідно загинули, проте й ті зразки, що збереглися в рукописах, перекладені чи переспівані німецькою мовою або введені в окремі прозові та драматичні твори, дають досить повну картину інтересів Федьковича як фольклориста.

Письменницьке життя Федьковича було нерозривно пов'язане з його громадською діяльністю. Перебуваючи в Чернівцях у 1860 р., поет задумав видавати народну газету «Вечорниці». Якщо взяти до уваги, що в той час не було жодного друкованого українського органу на Буковині, то його думка була такою ж сміливою, як і починання «Руської трійці». Коли Б. Дідицький прагнув залучити А. Кобилянського до передплати видаваної ним московфільської газети «Слово» і останній хотів відповісти відмовою у приватному листі, Федькович радив Кобилянському видати друковану брошуру, в якій протиставити свої погляди поглядам «Слова». До цієї книжечки Федькович додав власні вірші, що мали ілюструвати красу і значення рідної мови, яку ігнорувала редакція московфільського «Слова».

Після залишення військової служби письменника не покидає думка про видання української газети на Буковині народною мовою. Про це він пише в листі до Д. Тянчакевича в 1863 р.: «Оногда був я у Чернівцях у редактора «Буковини» — не одно там говорилось, а нарешті прийшло до того, ци би не могла на наші Буковині одна руська часопись, от наприклад, як «Вечорниці» виходити. Професор Нойбауер казав, що він міг би зараз

концесію дістати, сли би я ся редактором тої часописі обібрав»³⁴. Задум поета був сміливим і благородним, але хвороба та постійні цькування з боку реакційної інтелігенції, москвофільського духовенства, німецьких і румунських чиновників перешкодили йому здійснити цей намір.

В питаннях мови, літератури, фольклору Федькович протягом усього творчого життя стояв на послідовно демократичних позиціях. Він вважав, що література на Буковині може розвиватися тільки на народній основі, спираючись на багаті джерела фольклору. Художні твори, на його думку, повинні бути доступними широким масам народу, зміст літератури має відображати реальне життя, відтворювати народні ідеали.

Погляди Федьковича на роль літератури в суспільному житті були діаметрально протилежними поглядам галицької і буковинської москвофільської та народовської інтелігенції. Тому між поетом і цими реакційними угрупованнями точилась гостра, непримиренна боротьба. Федькович ненавидів усе «панське», викривав у художніх творах та виступах запроданство галицької і буковинської реакції, а та докладала всіх зусиль, щоб не допустити до друку твори поета, свідомо спотворювала їх демократичний зміст.

Для народу Федькович прагнув створити популярні книжечки рідною мовою. З цією метою готував «Буквар», «Співанник», книжки для читання тощо. Але реакційне духовенство всіляко перешкоджало їх виданню. У справі друкування своїх книжок письменник кілька разів звертався до вищих державних інстанцій у Відні, але майже безрезультатно. Тільки після великих зусиль йому вдалося реалізувати деякі свої задуми.

Не менше перешкод у друкуванні книжок для народу чинила Федьковичу і народовська інтелігенція, реакційну суть якої поет викривав у своїх творах. О. Партицький у 60-ті роки своїми правками спотворив зміст виданих у Коломиї збірок поезій Федьковича, довільно робив виправлення в «Букварі», що, звісно, не могло не обурювати Федьковича. «Я «Буквар» свій зі Львова дістав,— пише поет,— але п. Партицький важився чималі поправки к нему поробити. Як він се смів? Прошу його запитати. Коли п. Партицький хоче мене корегувати, то нехай

³⁴ Матеріали, стор. 83.

уперед ліпше учится по-руски, да не з книжок, а з народу»³⁵.

Письменник мріяв про викладання в школах народною мовою. У 1868 р. він писав з цього приводу: «Уперше блиснула мені надія наші школи на народнім язичі оснувати»³⁶. Але реакційне духовенство перешкоджало йому здійснювати ці заходи, в школи, замість рідної мови, вводиться москвофільське язичіє. Урядові кола, активно підтримувані реакційною інтелігенцією, намагались спинити розвиток народної мови на Буковині, рішуче виступаючи проти навчання нею в школах. Мета Федьковича — письменника-демократа — домогтися викладання в школах рідною мовою — привела його на посаду шкільного інспектора. І в тих школах, які підлягали йому, певний час навчання проводилось народною мовою. О. Маковей, розглядаючи педагогічну діяльність Федьковича, говорить, що «письменник випередив своїх сучасників на Буковині думками про шкільництво на цілі десятки літ»³⁷.

Усе життя поет закликав орієнтуватися на літературну мову Східної України та її багату народну поезію. Ця орієнтація вплинула, як буде показано далі, не тільки на мотиви, образність та систему віршування, а навіть на будову речень з багатьма народнописеними синтаксично-стилістичними фігурами.

Мета літературної і громадської діяльності Федьковича — допомогти народу вистояти в боротьбі проти насильницької асиміляції, проти знівечення народу, який за кращих умов зможе створити багату культуру. Звідси — орієнтація на народну поезію, на східноукраїнську літературу. «А караскайтесь німецьких та лядських звичаїв,— пише він.— Караскайтесь, браття, чужоземщини та набувайте рідного духа»³⁸.

Федькович ніколи й ніде не цурався свого селянського походження. А на той час інтелігенція прагнула повністю відгородити себе від народної маси, гордувала селянами, насміхалася з їхніх звичаїв, одягу. Поет протиставляв себе цим «ученим патріотам» і навіть зовні не хотів виділятися з-поміж простих людей: весь час ходив у

³⁵ О. Маковей, Житєпис, стор. 389.

³⁶ Матеріали, стор. 184.

³⁷ О. Маковей, Житєпис, стор. 395.

³⁸ Матеріали, стор. 60.

гуцульському сардаку, в широкому гуцульському брилі, короткому гуцульському кожусі.

Федькович-жовнір ненавидів військову службу, у нього виробилися тверді переконання, що можна бути щасливим тільки між простим народом, бо «лиш в простім стані добре серце, гонор, поезію знайти можна»³⁹, У листі до А. Кобилянського (вересень 1861 р.) поет пише, що прагне свободи, військова служба асоціюється у нього з неволею: «Я бажаю свободи, свободи, милий брате. Дай мені свитку, а зараз скину свої золочені шати і буду хлопом, мужиком, але буду свобідним»⁴⁰.

За братання з найбіднішим селянством письменника цькують і переслідують німецькі місцеві власті, на що він скаржитья в одному з листів до Д. Танячкєвича: «А ще до того німці їдя чоловіка, приступаючи: я відколи дома, то ходжу в цивільні одежи. Німці лают, прозвали мене лайдаком, хлопом, гадинов, а найдужче вже їм не по їх, що я таки так і гадаю ходити, як з війська ся визволю»⁴¹.

І народний поет залишався непохитним:

Я ж бо тебе не звержуся,
Руский мій сардаче!
Тепер аж я заспіваю,
Тепер аж заплачу,

Бо маю ся в що утерти:
Широкіі поли.
Не скину тя, мій сардаче,
Ніколи, ніколи!

Федькович жив скромно, як і його земляки-гуцули. Своєю безпосередністю і щирістю він здобув пошану серед гуцульського населення. Співчуття до селянської долі спонукало його до захисту інтересів селян у так званому «сервітутовому процесі», прагнення вести до шкіл народну мову привело до педагогічної діяльності. Навіть тяжко хворий, він редагує газету «Буковина», на її сторінках заохочує молодь збирати народну поезію. В душі поета горів незгасний вогонь, який огрівав його любов'ю до скривджених та знедолених. Наприкінці свого життя він заявив: «Я готов все моє принести на вівтар матері Русі, на вівтар людськості»⁴². І поет дотримав слова, залишившись вірним великій народній справі до

---

³⁹ Матеріали, стор. 32.

⁴⁰ Там же, стор. 22—23.

⁴¹ Там же, стор. 77.

⁴² «Буковина», 1886, № 13, стор. 1.

самої смерті, яка застала його за робочим столом редактора газети «Буковина» 11 січня 1888 р.

Федькович зібрав велику кількість фольклорних матеріалів, проте не все дійшло до нас. В умовах культурної відсталості Буковини, зневажливого ставлення до народної поезії редакторів тодішніх друкованих органів багато матеріалів не було надруковано, а рукописи не збереглися. Фольклорна спадщина поета не побачила світ і після його смерті. Як уже згадувалося, децю надрукував І. Франко у першому томі повного зібрання творів Федьковича, а весь його фольклорний матеріал, зокрема велику збірку пісень «Найкращі співанки руського народу на Буковині», планувалось вмістити в останньому томі «Матеріалів до життєпису Осипа Юрія Федьковича» під назвою «Народні пісні, зібрані Федьковичем»⁴³. Через великий обсяг тому Маковей вилучив фольклорні записи поета, сподіваючись, що вони будуть видані окремо. Та пізніше до повного зібрання творів Федьковича не поверталися, тому його фольклорні матеріали пролежали майже століття в рукописах. Вже в радянський час кілька пісень із архівів Федьковича надруковано в збірці «Буковина в піснях» (1957), коломийки — у додатку до збірника «Юрій Федькович. Дослідження і матеріали» (1959). І тільки в 1968 р. завдяки фольклористам О. Дею і О. Романцю рукописні фольклорно-пісенні матеріали опубліковано у збірці «Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича», якою видавництво «Музична Україна» започаткувало серію «Українські народні пісні в записах письменників»⁴⁴.

У фольклористиці і досі остаточно не розв'язане питання, чи пісні, вміщені в рукописних збірках Федьковича, записані поетом дослівно з уст народу, чи були ним підправлені. І. Франко, а за ним і О. Маковей схильні були вважати, що Федькович «ретушував» народні пісні. Деякі сучасні дослідники відстоюють думку, що якщо не всі, то більшість пісень Федьковича записана ним з

---

⁴³ О. Маковей, Зауваження, замітки до видання творів Федьковича.— Відділ рукописів Інституту літератури АН УРСР, ф. 59, № 84 (далі — ІЛ).

⁴⁴ Детально про фольклорну спадщину Федьковича див. нашу статтю «Із рукописної фольклорної спадщини Юрія Федьковича» (НТЕ, 1963, № 4) та передмову й примітки О. Дея і О. Романця в збірці «Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича».

уст народу без змін. Справа в тому, що пісні, зібрані поетом, побутували серед народу в багатьох варіантах. Навіть у фольклорних збірках різних авторів, виданих в один час, подаються варіанти пісень із значними словесними змінами. Тому записані Федьковичем зразки могли бути варіантами пісень із гірської частини Буковини, де фольклор до нього ніким не збирався. Фольклорно-пісенні записи Г. Купчанка, опубліковані в Києві О. Лоначевським⁴⁵, походять здебільшого з південно-східної частини Буковини. Можна припустити, що пісні у збірках Федьковича записані дослівно із уст народу і являють собою або буковинсько-гуцульські варіанти загальновідомих народних пісень, або гуцульські пісні місцевого побутування.

Проти виправлень пісень говорить і те, що в рукописних збірках, створених у різний час, пісні записані без змін. Перша «Збірка пісень та поезій»⁴⁶ має вигляд чорнового варіанту, друга — «Найкращі співанки руського народа на Буковині»⁴⁷ готувалася письменником для друку, пісні переписані начисто. Окремі зразки в обох збірках збігаються. У чорновому варіанті також не виявлено жодних слідів правки.

Варіанти багатьох пісень, записаних Федьковичем, знаходимо в друкованих збірках Вацлава з Олеська⁴⁸, М. Максимовича⁴⁹, Жеготи Паулі⁵⁰, А. Метлинського⁵¹, П. Чубинського⁵², О. Лоначевського — Г. Купчанка⁵³,

---

⁴⁵ Сборник песен буковинского народа. Составил А. Лоначевский. Из материала, доставленного Г. И. Купчанком, К., 1875.

⁴⁶ Ю. Федькович, Збірка пісень та поезій.— ІЛ, ф. 59, № 76.

⁴⁷ Ю. Федькович, Найкращі співанки руського народа на Буковині.— ІЛ, ф. 58, № 66.

⁴⁸ *Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego. Zebrał Wacław z Oleśka we Lwowie, 1833.*

⁴⁹ Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем, М., 1834; Сборник украинских песен, издаваемый Михаилом Максимовичем, К., 1849.

⁵⁰ *Pieśni ludu ruskiego w Galicyi. Zebrał Zegota Pauli, Lwów, 1839—1840.*

⁵¹ А. Метлинский, Народные южнорусские песни, К., 1854.

⁵² Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Русским географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы, собранные П. П. Чубинским, т. V, СПб., 1874.

⁵³ Сборник песен буковинского народа. Составил А. Лоначевский. Из материала, доставленного Г. И. Купчанком.

Я. Головацького⁵⁴, В. Шухевича⁵⁵, в «Русалці Дністровій»⁵⁶ та ін.

Багатоваріантність пісень пояснюється тим, що Федькович відбирав із зібраних ним фольклорних творів найбільш відомі і популярні з тих, що побутували на Буковині. Але повз його увагу не пройшли і нові пісні, які відбивали суспільні події часу — скасування панщини, повстання на Буковині під проводом Лук'яна Кобилиці, Угорська революція 1848 р. та ін.

Зібраний Федьковичем фольклорно-пісенний матеріал можна розподілити на такі тематичні групи: козацькі, чумацькі, жовнірські, бурлацькі, опришківські, родинно-побутові, баладні, співанки-хроніки, коломийки, колядки, щедрівки, маланочні пісні.

Козацькі пісні в записах Федьковича являють собою варіанти східноукраїнських. Вони перейшли на Буковину, де набирали поступово родинно-побутових рис, а первісне звучання в них все більше згладжувалося.

Жовнірські та рекрутські пісні приваблювали Федьковича такими мотивами, як від'їзд новобранця, сумне прощання з родиною, плач матері, смерть солдата у битві та ін. У фольклорних збірках Федьковича вміщено також кілька співанок-хронік, які найбільш поширені в західних землях України, зокрема пісні про скасування панщини, про Угорську революцію 1848 р., про Лук'яна Кобилицю та ін. Деякі співанки-хроніки із записів Федьковича мали свої варіанти у тогочасних друкованих збірках. Пісня про Лук'яна Кобилицю «Чи думаєш, Джурджуване, що твоя Вижниця», записана поетом уперше, характерна свіжістю й виразністю зображених у ній подій.

Ю. Федькович зібрав багато пісень родинно-побутового циклу. Серед них переважають зразки про соціальні та побутові перешкоди, які стоять на шляху до родинного щастя: батько прагне розлучити сина з бідною дівчиною, лихий рід розбиває щастя закоханих, дівчина шукає на чужині свого милого та ін. У деяких побутових піснях із фольклорних збірок письменника відносини між

⁵⁴ Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я. Ф. Головацким, т. I—III, М., 1878.

⁵⁵ В. Шухевич, Гуцульщина, т. III, Львів, 1902. Повторні посилаання на фольклорні збірки подаються скорочено в тексті.

⁵⁶ Русалка Дністровая. Фотокопія з видання 1837 р., К., 1950.

юнаком і дівчиною змальовуються в гумористично-жартівливому плані (дівчина проганяє хлопця-гультая, хлопець повчає дівчину сказати матері, що гуси сколотили воду) або романтично-баладному (пісня про вдовиного сина, що «звів з розуму молоду дівчину», про гордого чабана, якого дівчина привертає до себе чарами) тощо. Про одну з пісень цього циклу «Гой піду ж бо я, гой піду ж бо я то вгору, то в долину» із «Найкращих співанок» Федькович надрукував нарис в журналі «Нива» (1864, № 8—9), додавши до нього текст і мелодію. Пізніше цю ж саму пісню, як це спостеріг фольклорист О. Дей, записав разом з мелодією від І. Франка Кл. Квітка. Така увага до однієї і тієї ж пісні свідчить про певну спорідненість «лірично-емоційного сприйняття життя обома поетами, великою мірою виплеканого в них народною творчістю. Ця спорідненість досить чітко відбилась в інтимній ліриці Ю. Федьковича та І. Франка і навіть у їх прийомах та манері засвоєння народнопісенних скарбів»⁵⁷.

У «Найкращих співанках» Федьковича знаходимо записи народних балад. Переважно це широковідомі баладні пісні побутового плану з трагічною розв'язкою, які мають свої розгалужені варіанти у багатьох збірках фольклору. У цій збірці поет умістив також багато коломийок, переважно на жовнірські та побутові теми. В них оспівується волелюбність гуцулів, їх ненависть до рекрутчини, зображується насильне забирання до війська. В окремих коломийках подається узагальнена картина жовнірської недолі. Ці пісні сповнені ненависті до цісаря, який жене рекрутів на смерть. У побутових коломийках передана туга дівчини за милим, оспівується її краса. Жартівливі коломийки висміюють втечу хлопця від заміжньої жінки, сатирично зображують багату дівку, яку хлопці не беруть до танцю та ін.

Серед фольклорної спадщини Федьковича збереглася збірка обрядових пісень — колядок та щедрівок — під назвою «Колядник руського народа». На думку І. Франка, Федькович упорядкував цю збірку в 70-х роках, коли він видав у Львові «Руські церковні і народні коляди і щедрівки». Ті зразки, що не ввійшли до цієї друкованої

---

⁵⁷ О. І. Дей, Улюблена пісня Юрія Федьковича та Івана Франка.— НТЕ, 1968, № 1, стор. 55.

збірки, на початку ХХ ст. були опубліковані І. Франком у додатку до першого тому повного видання творів Федьковича. У 1968 р. підготовлені поетом народні колядки та щедрівки були видані в збірці «Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича».

Сюжети колядок, зібрані Федьковичем, зустрічаються у фольклорних збірках А. Метлинського, О. Лоначевського, Я. Головацького, П. Чубинського, В. Шухевича, окремі з них до цього часу збереглися серед населення західноукраїнських земель, переходячи нерідко в родинно-побутові пісні.

Зібрані поетом народні колядки розподіляються в основному на чотири традиційні групи: господареві, господині, парубкові, дівчині. У колядках господареві прославляється його праця хлібороба, у нього в гостях Сонце, Місяць, Дощик. Вони трублять у три труби, сперечаються, хто з них приносить найбільше добра хліборобові. У колядках господині зображується її добробут або розповідається про вдовине життя. Найбільше колядок приурочено молоді: у колядках парубкові оспівується «гречний молодець», який «коником грає», наступає на місто, бере як викуп цареву дочку, розмовляє з конем, працює на полі та ін. У колядкових піснях дівчині підноситься її краса. Вітри зривають у неї з голови золотий вінець, який знаходять рибалки, і за одного з них дівчина виходить заміж. Тут же знаходимо популярні колядки про дівчину, яка стереже виноград або чекає свого милого чи брата з чужини тощо.

Більшість колядок із записів Федьковича мало відмінна від тодішніх друкованих варіантів. Це схиляє до думки, що поет не змінював окремих слів та речень у колядках, хіба що, можливо, дещо скорочував, випускаючи поодинокі строфи. Тому є підстави говорити про ці величальні пісні як про народні.

Обрядова поезія також відіграла певну роль у творчості Федьковича. З цього багатого джерела поет брав образність, символіку, навіть ритмомелодику. З народних колядок запозичені ним окремі мотиви та образи його оригінальних творів.

Федькович збирався упорядкувати на зразок грецької слов'янську міфологію. Ідучи за міфологічними джерелами, він прагнув відтворити родовід слов'янських язичеських богів, виводячи його від одного спільного Пра-

бога. На основі слов'янських міфів поет створив цикл обрядових пісень під назвою «Маланка». І. Франко, готуючи ці пісні до друку, писав: «Федькович тоном народних щедрівок зложив свою поетичну міфологію, основу на фрагментах староруської міфології, на живих іще народних віруваннях, але переважно черпаних з власної фантазії»⁵⁸. Вірші-пісні про Маланку фольклорно-літературні: наявні в них образи та мотиви народної творчості, наслідування колядок, щедрівок, веснянок поєднуються з власними художніми засобами поета.

На взірєць народних пісень поет складав власні співанки. Більшість із них була зібрана і опублікована І. Франком у повному виданні творів Федьковича, частина — О. Маковеем у «Матеріалах до життєписи Осипа Юрія Федьковича», кілька зразків уміщено в збірку «Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича», деякі недруковані зберігаються у рукописних фондах Інституту літератури АН УРСР. Співанки Федьковича мали конкретне призначення: для школярів, хліборобів, жовнірів, але всі вони невисокої художньої вартості. Частина з них була написана під час перебування поета у Львові на замовлення «Просвіти», яка сама визначала теми та сюжети співанок, тому на багатьох із цих творів позначилися релігійні впливи, про які так ретельно дбали просвітянські діячі.

Серед спадщини поета збереглися і його жовнірські пісні, що були видані товариством «Руська бесіда» в Чернівцях у 1887 р. Вони склалися в ті роки життя поета, коли внаслідок довгих цькувань надломилися його фізичні та духовні сили, час повної самотності. Тому в деяких з них звучать процісарські настрої, хоч поет не може й тепер обминути тяжкої народної трагедії, якою була жовнірська служба.

Федькович залишив також збірку пісень «Руський лірник», але вона через насичення релігійним змістом іншої вартості, крім хіба тієї, що написана народною мовою, не має. Тільки одна з пісень збірки — «Сирітка» соціально-побутового плану. За словами поета, вона записана від лірників і, можливо, дещо оброблена ним.

---

⁵⁸ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, К., 1955, стор. 267.

У збиранні та систематизації фольклору Федькович підхопив сміливі починання «Руської трійці», розвинув їх, давши поштовх дальшому розвитку фольклористики в західноукраїнських землях, коли виступили з багатотомними виданнями народної поезії та теоретичними дослідженнями про неї І. Франко, В. Гнатюк, Ф. Колесса, С. Людкевич та інші видатні діячі української культури.

* * *

Становлення літератури в західноукраїнських землях відбувалося під значним впливом розвитку літератури на Наддніпрянській Україні, що входила до складу Росії. В першій половині XIX ст. в Галичину проникають твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, альманах «Ластівка» Є. Гребінки, де надруковані ранні поезії Т. Шевченка, фольклорні збірки М. Цертелева «Опыт собрания старинных малороссийских песней», М. Максимовича «Малороссийские песни» та «Украинские народные песни», І. Срезневського «Запорожская старина», П. Лукашевича «Малорусские и червонорусские народные думы и песни» та ін

Народні маси прагнули до єднання з своїми єдинокровними братами зі Східної України і Росії. «...Австрійські поляки,— вказував Ф. Енгельс,— тяжіють до російської Польщі, як до свого природного центру, русини — до інших малоросійських областей, що об'єдналися з Росією... Те, що кожний з цих уламків, які відірвалися від своїх національностей, тяжіє до свого природного центру, зрозуміло само собою, і явище це стає дедалі очевиднішим, в міру того як серед них поширюється цивілізація і внаслідок цього зростає потреба в національно-історичній діяльності»⁵⁹.

Під впливом східноукраїнської і російської літератури у західних землях України дедалі більше зростає інтерес до народного життя, до збирання та публікації фольклору. Народна поезія та прогресивна література розбудили духовне життя народу. «Русини мали щось, чим могли справедливо гордитися,— багатий скарб прекрасних пісень народних,— писав про зародження літератури в західноукраїнських землях І. Франко.— На тих

⁵⁹ К. Маркс і Ф. Енгельс, Твори, т. 11, стор. 202—203.

піснях та на деяких книжках, занесених з України, виховуються перші галицько-руські поети і писателі, що розпочали нову, народну літературу — Шашкевич, Вагилевич, Головацький, Устиянович»⁶⁰.

Під благодотворною дією передових української і російської літератур розвивається народна література Буковини. «Якби не повіяло з України, якби не донеслися звідти нові звуки, не долетіло на крилах альманахів і книг народне слово українських письменників, надихане новими демократичними ідеями,— зауважує з цього приводу М. Нечиталюк,— не знати, доки ще тривав би після конфіскації «Русалки Дністрової» летаргічний сон західноукраїнської громадськості... коли заграв би на своїй чарівній лірі Федькович»⁶¹. Народний співець із захопленням сприймав кожне нове слово, почуте із Східної України, прагнув налагодити дружні зв'язки з діячами літературного руху всіх слов'янських народів.

Книжки з фольклору та літератури, привезені з Росії, користувались на Буковині великою популярністю. Передова інтелігенція прагнула придбати українські видання з-за кордону, з Росії. З численних листів Федьковича та його знайомих дізнаємось, що письменник дуже високо цинив східноукраїнську і російську літератури. Його перше знайомство із східноукраїнською літературою, як це засвідчує сам поет, відбулося лід час перебування у війську. У 1859 р. Федькович познайомився в Чернівцях із студентами А. Кобилянським і К. Горбалем. В останнього була невеличка бібліотечка, з якої поет почерпнув перші знання з української літератури. Тут були й фольклорні збірки Вацлава з Олеська, Жеготи Паулі, «Вінок русинам на обжинки», де вміщені деякі твори з «Русалки Дністрової», а також східноукраїнські видання — альманах «Хата», в якому надруковані твори Шевченка, Марка Вовчка, Я. Щоголева, «Украинские народные песни» М. Максимовича та окремі твори російської літератури. У 1862 р. К. Горбаль і Д. Танячкєвич прислали поетові до війська портрет Шевченка, «Кобзар», два томи повістей Квітки-Основ'яненка, твори Марка Вовчка, П. Куліша. Тоді ж Федькович познайомився з фольклористичними працями

⁶⁰ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVI, стор. 233.

⁶¹ М. Нечиталюк, Буковинський Кобзар, стор. 4.

ученого-славіста О. Бодяньського. Поряд з цим він перечитував східноукраїнських письменників, які друкувалися в галицьких періодичних виданнях («Вечорниці», «Мета», «Нива», «Правда»).

Як фольклорні збірки, так і літературні твори відіграли важливу роль у формуванні творчого кредо Федьковича, допомагали глибше пізнати життя народу. Одночасно вони сприяли зміцненню світогляду поета, творчого методу, збагачували мову його творів, виробляли індивідуальний поетичний стиль. Окремі народнопоетичні твори послужили темами для оригінальних поезій. Впливи східноукраїнського фольклору помітні і на прозі Федьковича, де знаходимо використання сюжетів із «Записок о Южной Руси» П. Куліша, «Южнорусских народных сказок» І. Рудченка, «Трудов» П. Чубинського тощо.

На творах східноукраїнських письменників поет навчався змальовувати внутрішній світ персонажів, творчо переосмислювати скарби народної поезії. Найбільшу роль у цьому відіграли твори Квітки-Основ'яненка, Шевченка і Марка Вовчка. У повістях Основ'яненка письменника захоплюють ліризм та багатство етнографічних описів. «Се не повість, се одна красна душа висипана на папери. Кілько люби, кілько поезії! Як чоловік су книжечку в руки озме, то ни инак, але тоне в красі, гей бджівка в цвітах, а як му ся видит, що свій рай, свою душу тратит»⁶²,— пише поет про повість «Маруся».

Юрій Федькович дав високу оцінку творам Марка Вовчка, називаючи письменницю зорею літератури: «Нема в нас сонця, як Тарас, нема місяця, як Квітка, і нема зіроньки, як наша Марковичка»⁶³. Оповідання Марка Вовчка сприяли поглибленню реалізму в творчості Федьковича. Його сильні вольові постаті своєю твердістю, непохитністю, прагненням постояти за правду нагадують героїв з оповідань та повістей видатної письменниці. Поетові, який усе життя захоплювався образом Довбуша, імпував народний месник Кармалюк. Єднає їхню творчість і народнопісенний стиль розповіді. На цю подібність звернула увагу Леся Українка, вказуючи, що твори Федьковича «своїм гарним народним стилем

---

⁶² Матеріали, стор. 40.

⁶³ Там же, стор. 40.

і щирістю почуття нагадують українські оповідання Марка Вовчка»⁶⁴.

Якщо твори демократичних письменників Квітки Основ'яненка і Марка Вовчка захоплювали Федьковича, то писання ліберально-буржуазного письменника П. Куліша через відірваність від народного життя не подобалися йому. «За Куліша не знаю, що вам казати,— пише він у листі до Д. Тянчкєвича,— може бути, що я его не можу ще так осіцувати, як він варта, але я его не можу читати. Яка причина в тім є, не знаю, скоро зачну го читати, то якось мені, гей бих під шрубами був,— усе мені на гадку набивається, що Куліш дуже учений, але не знає ще серце свого народу. Форма его творів дуже старанна, багато часу мусив він десь доложити, доки ся з народної бесіди і пісні виучив народної фрази, але та фраза так непричком, як красно убраний мертвець, що в нім серце уже не б'є»⁶⁵. Ці висловлювання розкривають погляди письменника на народність мистецтва, стверджують думку, що справжній художник мусить знати життя народу, його прагнення та ідеали, а саме цього немає в творах Куліша. Ці ідеали і прагнення знайшов Федькович у Тараса Шевченка. Під впливом його революційної поезії Федькович зростав як митець і громадянин. Кобзар відкрив перед ним незрівнянні можливості поетичного слова, навчив по-новому використовувати народну поезію.

Визначити роль Шевченка в літературному пробудженні на західноукраїнських землях, зокрема Юрія Федьковича, неможливо без урахування тих суспільних умов, в яких перебував поет на початку своєї творчості. Серед відсталого культурного життя Буковини Шевченко був першим весняним дощем, який будив до життя забиту українську інтелігенцію.

Першими на Буковину проникли «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» лейпцігського видання 1859 р., пізніше — «Кобзар» 1860 р., виданий П. Семеренком. Обидві книжки зробили великий поворот у житті прогресивно настроєної інтелігенції. Про вплив Кобзаря на тодішнє галицьке та буковинське життя М. Павлик писав: «Молодіж руська вмить розхопила Шевченкових

⁶⁴ Леся Українка, Твори в десяти томах, т. 8, стор. 255.

⁶⁵ Матеріали, стор. 56—57.

«Гайдамак», придбала собі з України і інші вірші, переписувала їх у тисячах примірників, читала і голосила їх скрізь, вчилася їх напам'ять, і перший раз стала кріпко думати над незavidною народною долею. З Шевченкових творів повіяв у нас зовсім інший дух»⁶⁶. На Буковині першим почув про Шевченка і придбав його твори студент Л. Лукашевич. Майже одночасно К. Горбаль прочитав про українського Кобзаря у польському часописі «Dziennik literacki» (1859), де була подана бібліографічна оцінка його поезій. Від Горбала Федькович уперше почув про Шевченка в грудні 1859 р. Горбаль читав тоді молодому поетові вірші Кобзаря, серед них «Думи мої, думи мої», які справили на Федьковича незабутнє враження. Тоді ж він показав Горбалеві свої німецькі поезії, просив у нього українських книжок. Очевидно Федькович познайомився в той час і з віршами Шевченка, які були надруковані в альманасі «Хата». Це підтверджується його листом з січня 1863 р., де поет пише: «За твого Тараса красно дякую та й відсилаю. Гарно го писав. Не міг би ти мені Тарасову «Калину» («Чого ти ходиш на могилу» — М. П.) відписати та прислати? Я її раз читав у «Хаті» та дуже ми ся сподобала, се може найкраща думка «Тараса»⁶⁷. Альманах «Хата» Федькович міг дістати тільки від К. Горбала і то під час його перебування в Чернівцях, бо про пересилання альманаха пізніше немає жодної згадки в листуванні поета.

У 1861 р. Федькович написав вірш «Співацька добраніч», присвячений пам'яті Кобзаря. Тут він змалював образ народного співця, який тужить за Україною. Поет на той час ще не знав біографії Шевченка, але правильно оцінював його громадське значення. «Шкода, що не знаю, котрої днини соловій наш, Шевченко, си упокоїв,— писав він у листі до К. Горбала,— ... пришли ми лиш, братчику, его біографію та май дещо, абих мав тої днини нашим парубкам що уповісти та прочитати»⁶⁸.

Одержавши твори Шевченка, Федькович переписував їх, багато заучував напам'ять. «Шевченка взяв ем си відписувати,— згадує він у листі до К. Горбала в червні 1862 р.,— і скоро скінчу, так ти го зараз і відошлю.

---

⁶⁶ Про русько-українські читальні, ч. I, Львів, 1887, стор. 84—85.

⁶⁷ Матеріали, стор. 63.

⁶⁸ Там же, стор. 38.

Нема там у вас у якій книгарні Шевченкові діла купити...»⁶⁹.

У листі до Д. Тянячкєвича в 1864 р. Федькович просить прислати поему «Єретик»: «Я б рад Шевченкового Гуса читать, нема його в тебе?»⁷⁰. Героїчна боротьба Івана Гуса проти «римського анцихриста»-папи вже в той час імпонувала Федьковичеві.

Протягом усього життя поет дорожить ім'ям Шевченка. Його захоплює поетична краса творів великого народного співця. Висміюючи тодішню західноукраїнську реакційну літературу, він у 1862 р. в листі до К. Горбала пише: «Шевченко, батько наш Шевченко! уже се слово саме є таке чудотворне, що нічо не треба, лиш го речи, аби літерацькі наші узурпати, що гий тоті рапаві жаби по Галичині сегодне крикають, туди позалізали, де їм бог судив бути: у болото. Шевченко, соловію! хто сріберного твого голосочку раз чув, чи може той жабиного крикоту дожидати?»⁷¹.

Федькович у роки перебування на військовій службі знайомить жовнів із творами Шевченка. В оповіданні «Кобзар і жовняри» сам поет пише про це так: «А що вже з моїм «Кобзарем» та з Марком Вовчком подіялось, то й не сказати. Як стали їх, знаєте, возити варту від варту, касарня від касарні, від одного «письменного» до другого, то тільки цумаття я вже достав, а не книжки... З «Кобзаря» багато собі дечого повиписували наші «письменні», а багато дечого повиучувались і напам'ять»⁷². Селянин Адамко у спогадах твердить, що Федькович у війську давав читати твори українських письменників або оповідав їм дотепні приповідки, за це його жовніри дуже любили⁷³.

Твори східноукраїнської літератури і передусім Шевченка мають такий великий вплив на Федьковича, що він хоче поїхати на Україну, щоб там «нашої поезії учити»⁷⁴. Тоді ж зароджується у нього мрія налагодити дружні зв'язки з діячами східноукраїнського літературного руху. «На Україну не писав я нічо, а рад бих дуже

⁶⁹ Матеріали, стор. 41.

⁷⁰ Там же, стор. 103.

⁷¹ Там же, стор. 40.

⁷² Ю. Федькович, Твори в двох томах, т. 2, стор. 94.

⁷³ О. Маковей, Життєпис, стор. 215.

⁷⁴ Матеріали, стор. 70.

з ким ся там пізнати. Може, би мене Климкович з ким обзнакомив»⁷⁵,— запитує він в листі до К. Горбала. Пізніше йому вдається налагодити ці зв'язки, зокрема з М. Драгомановим. Творчість Шевченка спонукала поета глибше поглянути на народну поезію. На творах «Кобзаря» він навчається художньої майстерності, беручи їх за взірець для себе, переспівуючи іноді шевченківські мотиви. Поезії Шевченка підтримують у Федьковича віру в доцільність літературної праці, розширюють його розуміння ролі літератури в суспільному житті. Вони відіграють важливу роль у формуванні світогляду, творчого методу, поетичного стилю. Під впливом Шевченка Федькович зростає як видатний поет, розширюється тематика його творів, у великого Кобзаря він навчається творчо переосмислювати скарби народної поезії, проймається її психологією. Натхнений ідеями великого поета, Федькович бореться за літературу, яка відображала б життя правду. Питання, які ставив Шевченко на Україні, він піднімає на Буковині. Поет виступає проти соціального гноблення поневолених мас, прославляє народну боротьбу проти експлуататорів, мріє про дружбу між усіма слов'янськими народами, бореться проти підступного ворога українського народу — католицизму.

Навчання у Шевченка сприяє формуванню реалізму в творчості Федьковича. Є. Кирилюк слушно відзначає, що після ознайомлення з творами Шевченка у Федьковича помічається більша революційна піднесеність. Це видно як з його ліричних поезій, так і з поем («Лук'ян Кобилиця», «Новобранчик», «Дезертир») ⁷⁶.

Письменник намагається не копіювати мотиви шевченківської поезії, а творчо переносить їх на буковинський ґрунт, надаючи їм своєрідного гуцульсько-буковинського колориту. Щоправда, були у Федьковича і окремі прорахунки: на деяких його поемах позначилися сліди епігонського наслідування Шевченка. Але ця риса властива багатьом поетам, що шукають свого власного літературного почерку. Так і Федькович: спочатку наслідував народну пісню, потім Шевченка, доки не виробив власний стиль, у якому щось іде від пісні, щось від Шевченка, але все це творчо переосмислене митцем.

⁷⁵ Матеріали, стор. 71.

⁷⁶ Є. Кирилюк, Федькович і Шевченко. — «Жовтень», 1960, № 3, стор. 136.

Федькович навчається у Шевченка проникати в глибини народної поезії, тонко відтворювати її красу. Він творчо поєднав шевченківський коломийковий розмір з гуцульськими коломийками і цим розміром з різкою художньою силою зображує різні сторони життя трудящих мас Буковини.

Серед частини дореволюційних дослідників утвердилась помилкова думка про Федьковича як епігона Шевченка. Цю думку підтримали такі видатні діячі літератури, як М. Драгоманов, Леся Українка, І. Франко (у частині праць про Федьковича). І тільки новіші дослідження внесли ясність у це питання⁷⁷. «Загально-визнаним є те,— пише з цього приводу Є. Кирилук,— що вплив Шевченка — основоположника нової української літератури — на творців новітнього мистецтва був наскрізь позитивним і благородним. Чому ж з цього процесу має випадати Федькович?»⁷⁸. Дослідник розкриває причини, що привели до такої думки літературну критику. На наш погляд, у ці причини слід включити і наклепницьку діяльність буржуазно-націоналістичної інтелігенції, яка свідомо намагалася принизити творчість Федьковича-демократа, розпочавши кампанію проти нього злісною заміткою в газеті «Русь» (1867). Несправедливий докір поетові підхопили інші тогочасні періодичні органи, голосно говорячи про занепад таланту Федьковича, причину якого стали пізніше приписувати Шевченкові. Слідом за газетою «Русь» про загибель Федьковича як поета заговорили О. Партицький, О. Огоновський, П. Куліш. Прогресивна критика, опираючись у висновках на спотворені коломийські видання творів Федьковича, повторила думку про занепад його творчості. Утвердженню цього погляду сприяло й те, що ліричні поезії — окраса його творчості — з вини редакторів народовських видаць не були тоді надруковані. Є. Кирилук твердить, що вперше думка про надмірності впливу Шевченка на

---

⁷⁷ Див. праці: І. Пільгук, Шевченківські традиції в сатирі Юрія Федьковича. — «Радянське літературознавство», 1959, № 4; Є. Кирилук, Федькович і Шевченко. — «Жовтень», 1960, № 3; А. Коржупова, Юрій Федькович; М. Нечиталюк, Буковинський Кобзар.

⁷⁸ Є. Кирилук, Федькович і Шевченко. — «Жовтень», 1960, № 3, стор. 136.

Федьковича з'явилася у статті П. Свенціцького (газета «Klosy», 1873). Очевидно, автор почерпнув її з народовських джерел у Галичині, де вона поширювалась реакційною інтелігенцією дуже охоче. Так, у листі до О. Барвінського від 8(20) червня 1869 р. П. Куліш з Відня писав: «Федькович дещо спочатку написав гарненько, поки державсь народної музи, а Шевченкова муза, так як чужа жінка, збила його з пантелику»⁷⁹. Мабуть, цей погляд перейняв П. Куліш від своїх галицьких однодумців або і сам поширював серед них.

Видаючи повісті Федьковича в 1876 р., М. Драгоманов зазначав, що буковинський поет почав переспівувати Шевченка, але такими йому здаються тільки коломийські видання поезій. Одночасно Драгоманов справедливо кидає гострий докір галицькій інтелігенції, що своїм цькуванням вона нівечить талант Федьковича⁸⁰.

Про надмірності у сприйнятті Федьковичем шевченківського впливу писав І. Франко у статті «Критичні письма о галицькій інтелігенції». Але, як і Драгоманов, вину за це він складає на галицьких народовольців, між які «дістається» Федькович, і «за кілька літ з давнього Федьковича остався тільки мізерний наслідувач Шевченка, нічим не оригінальний, окрім бесіди»⁸¹. Подібні думки висловлював дослідник і пізніше, судячи про творчість поета на основі коломийських видань, до невпізнання спотворених О. Партицьким. Готуючи повне зібрання творів Федьковича, І. Франко знайшов багато невідомих до того часу поезій і різко змінив свій погляд. Він бере під захист поета, дорікає критиці, що та не пробувала «поза наслідуваними формальностями добачити... перлин Федьковицевої поезії, вповні оригінальних щодо замислу й виконання»⁸². Повне зібрання творів Федьковича дає можливість Франкові спростувати свої докори. Характеризуючи лірику поета 60-х років, він пише, що «поетові удаються чудові ліричні... поезійки; його дух набирає інколи дивної гармонії, ясності і прозорості, як вода

---

⁷⁹ О. Барвінський, Спомини з мого життя, Львів, 1912.

⁸⁰ М. Драгоманов, Передне слово. — Повісті Осипа Федьковича, стор. XXIII.

⁸¹ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVI, стор. 25.

⁸² І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 274.

Черемошу восени»⁸³. Оцінюючи в цілому поетичну творчість Федьковича, І. Франко говорить про нього як про видатного поета. «Видані разом, його поезії,— підкреслює він,— покажуть нам уперше в повнім блиску його великий поетичний талант — певно, не такий могутній та оригінальний, як Шевченків... але все-таки талант великий, одинокий у нас обік Шевченка, у якого поезія не була святочним одягом ані їх ходженням на котурнах, а натуральним, безпосереднім висловом того, що кипіло в серці і хвилювало душу»⁸⁴.

Є. Кирилюк слушно відзначає, що саме буковинська народна пісня і поезія Шевченка відірвали молодого поета від німецьких впливів і зв'язали його з народом. «Те, що робить творчість Федьковича цінною і тепер для українського народу,— пише учений,— пов'язане з благотворним впливом на нього усної народної творчості і могутньої революційної поезії Шевченка»⁸⁵. Ми приєднуємося до думки дослідника, що при розгляді взаємин Федьковича і Шевченка не можна опиратися тільки на ті твори, в яких наявні подібні мотиви або вислови, залишаючи поза увагою той великий духовний вплив, який мав Шевченко на творчість Федьковича. Саме завдяки навчанню у Шевченка він створив довершені зразки поетичного слова.

Крім української літератури, Федькович, як уже згадувалося, з захопленням читає російських письменників. Найбільше його цікавлять твори О. С. Пушкіна, М. Ю. Лермонтова, М. В. Гоголя. У листі до К. Горбала він просить прислати йому твори цих письменників. Горбаль у відповідь писав: «Пушкіна не міг я дістати на довший час. Лермонтова обіщували ми — та тільки дещо видів. Словацького можу ти на другий раз послати. Не пригадую, чи хтів ти і Міцкевича». Можливо, поет був знайомий із збірником «Всеслов'янське читання» (Прага, 1852), де були вміщені твори Пушкіна, Державіна, Лермонтова, Гоголя, Крилова, Жуковського.

Як видно з листів Федьковича, він був добре обізнаний з творами польської літератури: читав в оригіналі вірші А. Міцкевича, Ю. Словацького, поетів-романтиків

⁸³ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 277.

⁸⁴ Там же, стор. 268.

⁸⁵ Є. Кирилюк, Федькович і Шевченко.— «Жовтень», 1960, № 3.

«української школи». Знав Федькович і твори чеського просвітителя Шафарика. Високо оцінював збірки сербських пісень Вука Караджича. Захоплювався прогресивною німецькою романтичною поезією. На свій час це була високоосвічена людина, яка знала кращі твори світової літератури. За світоглядом це був письменник-інтернаціоналіст, який дбав про розвиток української культури і так само широко шанував культурні надбання інших народів.

* * *

Поряд з українською народною поезією та слов'янськими літературами, певне місце у творчому житті Федьковича, зокрема на ранньому етапі, мали німецькі впливи. Через своєрідні суспільні умови Буковини ХІХ ст. він розпочинав літературну діяльність творами німецькою мовою. Пізніше, коли під впливом української народної пісні і літератури він уже писав рідною мовою, поет повертався до німецьких віршів, а пайбільше перекладав народні пісні, щоб познайомити іноземного читача з українською народною поезією.

Федькович написав понад сімдесят поезій німецькою мовою, більшість із них становлять переклади та переспіви народних пісень і твори, складені на лісенних та легендарних мотивах. Значна частина цих творів була надрукована ще за життя автора. Перші публікації з'явилися в 1862 р. в чернівецькій газеті «Sonntagsblatt der Bukowina». Через три роки Федькович вмістив сім німецьких віршів у книжечці «Gedichte von J. Fedkowicz» («Поезії Й. Федьковича»). Тоді ж він мав намір видати більшу збірку німецьких творів, але через матеріальну скруту та труднощі, зв'язані з друкуванням, йому довго не вдавалося здійснити свій задум. І тільки в 1882 р., поет видав окремо німецькі вірші під назвою «Am Tschereemus» («Над Черемошем»). Згодом, уже після смерті Федьковича, усі його відомі на той час поезії зібрав і надрукував І. Франко⁸⁶.

Про німецькі твори Федьковича схвально відгукувалися ще за його життя І. Франко, О. Маковей, високо їх

---

⁸⁶ Писання Осипа Юрія Федьковича. Перше повне і критичне видання, т. І. Поезії Осипа Юрія Федьковича, стор. 710—784.

цінувала газета «Neue freie Presse»⁸⁷, галицький журнал «Зоря»⁸⁸ та ін.

Радянські літературознавці М. Марфієвич та Б. Гавришків, які переклали кращі німецькі твори українською мовою, відзначали водночас високі художні якості його віршів. «Німецькі поезії Федьковича,— пише М. Марфієвич,— виявляють досить значну навіть для високого рівня німецького вірша того часу поетичну техніку, а багатством мовностилістичних засобів дорівнюють першорядним німецьким поетам»⁸⁹.

На початку літературної діяльності Федькович перебував, з одного боку, під впливом української народної пісні, з другого — німецької романтичної літератури. З німецькою поезією він уперше ґрунтовно познайомився в Молдавії, де приятелював з німецьким художником Р. Роткелем, який давав читати молодому поетові твори німецьких поетів-класиків та історію німецької літератури. Пізніше, під час служби у війську, Федькович перечитував поезії Гете, Шіллера, Уланда, Гейне. В ті ж роки його ближчому ознайомленню з німецькою літературою сприяла дружба з німецьким поетом Ернстом Нойбауером — передовою людиною свого часу. Нойбауер у 1848 р. належав до студентського революційного легіону, був ад'ютантом одного з керівників повстання генерала Мессенгаузера, розстріляного після придушення революції. Випадково врятувавшись від розправи, німецький поет змушений був залишити Відень. Приїхавши на Буковину, він розгорнув літературну та фольклористичну діяльність.

Передовий світогляд Нойбауера, його захоплення фольклором заімпонували Федьковичеві, і він став одним з друзів німецького поета. Нойбауер присвятив Федьковичу одну з своїх збірок — «Lieder aus der Bukowina» («Пісні з Буковини»), дав високу оцінку його німецьким поезіям. Дружба обох поетів мала велике значення для формування демократичного світогляду Федьковича. Під впливом Нойбауера він розширив своє знайомство з німецькою поезією, почав переспівувати рідною

---

⁸⁷ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 223—224.

⁸⁸ «Зоря», 1882, № 14, стор. 223—224.

⁸⁹ М. І. Марфієвич, Поетична творчість Ю. Федьковича німецькою мовою. — «Радянське літературознавство», 1958, № 3, стор. 97—103; 1959, № 4, стор. 106—109.

мовою німецьких поетів-романтиків. Нойбауер допоміг йому опублікувати німецькі поезії.

Перший відомий вірш Федьковича німецькою мовою — «Пісня про красу», присвячений Р. Роткелю. Цей твір написаний ще перед військовою службою поета під час його мандрів по Молдавії. «Коли ж би я сказав, що саме я намовив Федьковича писати поезії,— згадує Р. Роткель,— то це була б неправда, Федькович був уже поетом тоді, коли я пізнав його у Нямц, однак писав поезії, оскільки нагадую собі, тільки по-німецьки»⁹⁰. У «Пісні про красу» молодий поет у романтичному дусі славить природу, пов'язує її з своїм настроєм та переживаннями. На поезії помітні впливи як німецької романтичної літератури, так і народнопоетичних образів української пісні.

Інших творів Федьковича з довійськового періоду не збереглося. У своїй першій автобіографії 1861 р. лисьменник розповідав про те, що давав Нойбауеру читати свої твори, які писав ще в Молдавії. «Вернувши уже офіцером в літі 1859 року з Італії до Черновець,— пише Федькович,— пізнавемся з любим німецьким черновецьким поетом професором Нойбауером, тому-м прочитав мої німецькі думи, котрі-м ще в Молдаві писав, а той ревний німецький поет так мене дуже полюбив, що я не лише вступ в його високочесний дім отримав, але він мені навіть раз казав, що я в ліриці з кожним німецьким поетом міряться можу»⁹¹. З цього висловлювання видно, що поет у 1859 р. зберігав твори, писані ним ще до військової служби. Про їх характер він писав у тій же автобіографії: «Скоро німецька часопись на Буковині ожие, то редактор Нойбауер мене вже наперед до удільствовання запросив і при тій okazji буду міг не лиш мої німецькі думи у світ пустити, але і німецький народ з чудеснов народноруськов поезією обзнакомити, до чого мене Нойбауер, читаючи деякі мої німецькі переводи з руських народних дум, якнайдужче заохочує»⁹².

Одним із ранніх німецьких творів Федьковича є драматична поема написана в 1857 р., «Die treue Liebe» («Вірне кохання»), де молодий поет розробляє тему

---

⁹⁰ Матеріали, стор. 345.

⁹¹ Поезії Юсіфа Федьковича, стор. XIII—XIV.

⁹² Там же, стор. XIII.

ШОЕВИ

ІОСИФА

ФЕДЬКОВИЧА.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Цена 50 кр. н. — Доходъ назначенъ на цѣли литературныя

ЛВОВЬ 1862

Типомъ Института Ставропигійскаго

*Титульна сторінка першої збірки
поезій Ю. Федьковича*

нещасливого кохання. Поезія перегукується, з одного боку, з творами септимально-романтичної німецької літератури, з другого,— носить на собі деякий вплив пісенних мотивів про соціальну нерівність.

Кілька поезій Федькович присвятив коханій дівчині Емілії Марошані. В одному з віршів «An Emilie» («До Емілії») ліричний герой хоче стати трубадуром, щоб співати для своєї коханої. Він називає її царицею троянд, яку послало йому небо. Вся поезія пройнята ліризмом і задушевністю. Цьому сприяють вдало використані народнопісенні образи, народна символіка тощо. Друга поезія «An Emilie» написана в зв'язку з від'їздом поета з Чернівців у 1860 р. У центрі твору Федькович ставить алегоричну жазку про Рожу і стрільця, почерпнуту з фольклорних джерел. Стрелець кохає Рожу, хоче притулити її до грудей, але голос долі його зупиняє, а сурма кличе в похід. За допомогою романтичних образів Федькович символічно передає своє кохання до дівчини, з якою мусив назавжди розлучитися. Цю тему в різних варіантах він розробляє пізніше в своїх українських поезіях.

Як уже згадувалось, серед ранніх віршів Федьковича німецькою мовою багато перекладів та переспівів народних пісень. В них поет дуже часто відходив від оригіналу, вносив зміни в пісенні мотиви та образи. Трапляється нерідко і цілковите переосмислення фольклорних сюжетів, що наближає їх до оригінальних творів. З цього приводу О. Маковей писав: «Німецькі перерібки декотрих народних пісень нераз такі свобідні, що можна їх уважати оригінальними поезіями»⁹³.

До своїх перших віршів, уміщених у газеті «Sonntagsblatt der Bukowina», Федькович написав передмову, з якої видно, що вже в той час поет високо підносив красу народної поезії, зміг правильно оцінити її поетичну вартість. На думку Федьковича, творцями пісень є безпосередньо трудові маси. Пісні творилися ними протягом століть, у них відображено життя та багатовікову соціальну й національну боротьбу з своїми та іноземними поневолювачами. Федькович звертає увагу читачів газети на незліченну кількість пісень, які побутують у народі, пригадує, як багато пісень про свою

---

⁹³ О. Маковей, Життепис, стор. 240.

недолю склали жовніри після важких походів під час австрійсько-італійської війни 1859 р.

Мета переспівів Федьковича — популяризація української пісні з допомогою німецької мови, яку він знав досконало. Але поет мав своєрідний погляд на працю в цій галузі, він прагнув не стільки передати форму українських пісень, як зберегти їх основну ідею, вносячи зміни в пісенне звучання.

До перших двох німецьких віршів, вміщених у четвертому номері газети «Sonntagsblatt der Bukowina» за 1862 р., Федькович додає як епіграфи уривки з пісень: «Гей у полі край дороги сидить козак чорнобровий» («Verkannte Liebe» — «Забуте кохання»), «Гей у полі край дороги стоїть камінь маймуровий» («Der Liebe Schicksal» — «Доля кохання»). Обидві пісні східноукраїнського походження, але широко побутовали на Буковині та в Галичині. Їх варіанти знаходимо в тодішніх друкованих фольклорних збірках — Вацлава з Олеська, Я. Головацького, О. Лопачевського та ін. Запис пісні «Гей у полі край дороги стоїть камінь маймуровий» Федькович вмістив у рукописній фольклорній збірці «Найкращі співанки руського народа на Буковині».

Поет не дотримується фольклорних сюжетів. Зберігши пісенний мотив — тугу хлопця за дівчиною, його страждання («Verkannte Liebe»), він переніс події з історичного на побутовий ґрунт. Якщо в пісні зображується горе козака, розлученого з дівчиною від'їздом на війну, то у Федьковича персонаж страждає тільки від нерозділеного кохання. Зосередивши основну увагу на побутових деталях, поет намагається заглибитися в психологію героя, проникнути у світ його почуттів. Такий спосіб зображення, очевидно, був зумовлений впливами німецької романтичної поезії.

Розвиток пісенних образів зустрічаємо і в поезії «Der Liebe Schicksal». Як і в попередньому творі, Федькович зображує тут молодого хлопця, що тужить через нерозділене кохання, але у розв'язці поет по-своєму розвиває пісенний мотив. Він вводить роздуми юнака: як сокіл, літаючи в небі, не знав, що в нього обломляться крила, так молодий юнак не думав, що так важко страждатиме від безнадійної любові. Автор зображує сильні почуття, надаючи поетичній розповіді романтичного забарвлення.

Тенденція до розвитку та поглиблення пісенних мотивів помітна і в поезії «Liebe» («Кохання»), початок якої перегукується із записаною Федьковичем піснею «Там під вишнею, там під черешнею хворий козак лежить». Варіанти цієї пісні з деякими відмінами опубліковані у збірках Я. Головацького, П. Чубинського та ін.

Народні пісні, які Федькович кладе в основу своїх переспівів, мають здебільшого романтичне забарвлення. Поет намагається зберегти цю рису народної поезії. Його вабить яскрава фольклорна поетика, символіка і персоніфікація природи. Тому в його німецьких віршах наявні часті пісенні звертання до світу живої й неживої природи.

Ці риси виразно проявляються у вірші «Der Kosak» («Козак»). Образ козака в творі наділений романтичною піднесеністю. Він мчить шалено степом у місячному сяйві назустріч вітрам і бурі до низенької хатини, в якій живе його мила. Вчинки у переспіві Федьковича порівняно з піснею, що лягла в його основу, більш гіперболізовані. В пісні розповідь ведеться в спокійному тоні, пейзажі в ній скоріше ліричні, ніж романтичні:

Ти, місяцю, світи видко,
А ти, коню, ступай швидко,
Ти, місяцю, світи ясно,
А ти, коню, ступай красно...

(Народні пісні Буковини, стор. 79)

Такий ритм для романтичної поезії надто спокійний. Тому поет вносить зміни в ритміку та композиційну будову строф, внаслідок чого змінюється і звучання всього твору. Якщо пісні на цю тему мають здебільшого чотирирядкову будову строф, то вірші — шестирядкову. Римування порівняно з піснею ускладнене: в перших двох рядках — суміжне, третій рядок римується з шостим, а четвертий — з п'ятим.

Wohin denn so schnell,
Der Steppengesell
Auf flüchtigem Hufe, wohin denn?
Willst etwa du nicht
Im mondigen Licht
Die Wette erreiten mit Winden?⁹⁴

---

⁹⁴ Писання Осипа Юрія Федьковича, т. I. Поезії Осипа Юрія Федьковича, стор. 720. Далі у віршованих текстах — посилання даються на це видання.

Вірш «Der Kosak» — один з кращих у німецькій творчості Федьковича. В ньому виразно помітний перехід від переспіву до творчого використання народної поезії в оригінальному творі.

Федькович звертав пильну увагу на тогочасну дійсність. Перед його очима проходило життя жовніра, тому він про його долю записував пісні, складав вірші і українською і німецькою мовами. На цих творах виразно помітний вплив фольклорної тематики. На мотивах жовнірської пісні про те, як рекрута забирають до війська, написана поезія «Ich» («Я»). Вірш вражає реалістичною правдою у відтворенні подій, перегукуючись із жовнірськими піснями. Подібні за сюжетом пісні знаходимо у фольклорних записах поета.

— Гой ти, сину, единчуку, йди в поле орати,
Приїхали комісари, хочуть тебе взяти.
Виписали, читали вдовиного сина,
Що він жвавий, уродливий, стане до аршина.
(Народні пісні Буковини, стор. 116)

У поезії «Ich» хлопця забирають до війська прямо з поля, від плуга:

Die blauen Stiere vor dem Pflug,
Die Leite in der Hand,
Zog sangesfroh der Bauerbub
Ins braune Ackerland.
Da kam ein schmucker Offizier
Mit einer Waffenzier:
«Komm her, du brauner Bauernbub!»
Schor ab die Locken mir.

(т. I, стор. 726)

Але в порівнянні з піснею Федькович більше деталізує події, в останніх строфах відходячи від фольклорного зразка. Якщо пісня наголошує на трагедії матері жовніра, яку не буде навіть кому поховати, то поет цей трагізм дещо згладжує.

Мотиви жовнірських пісень використані і в поезії «Kriegers Tod» («Смерть жовніра»). Трагічне звучання у цьому творі порівняно з попереднім посилюється. Тут поет правдиво зображує наслідки жовнірської служби в австрійському війську. Жовніра женуть на криваву битву в далеку Італію, де він, тяжко поранений, просить поховати його тіло на березі Дунаю. Автор прагне передати німецькою мовою тужливий настрій української

ліричної пісні. З цією метою він використовує улюблений в піснях образ зозулі — символ туги й смутку: зозуля буде вічно тужити над могилою вбитого, вона приносить йому на чужині вістку від родини та коханої дівчини:

Будуть пташки прилітати
Цвіт з калини їсти,
Будуть мені приносити
Від милої вісті.

(Я. Головацький, т. I,
стор. 94)

Und die Kuckucks werden weinen,
Und die Nachtigallen singen,
Jene werden von der Schwester,
Die von Liebchen Kunde bringen.

(т. I, стор. 721)

Персоніфікована мова, близька до пісенної, надає особливій сили зображуваному, проймає події ліричним тужливим смутком. У творі помітні й деякі не характерні для пісні деталі: жовнір просить поховати його за старим військовим звичаєм, над його тілом мають лунати героїчні пісні. Ці мотиви — або власний домисел Федьковича, або запозичені з німецької романтичної літератури.

У деяких віршах Федьковича німецькою мовою звучать автобіографічні мотиви («Am Posten» — «На варті»). Жовнір стоїть на варті і перебирає в пам'яті своє минуле. Він лине думами в рідний край, де пройшли його дитинство, юність. Але життя юнака розбила солдатчина. Поезія закінчується гнівним обвинуваченням царю за його злочинні війни. Твір прийнятий важким сумом за зруйнованим людським життям. Трагедія жовнірської долі передана в ньому з великою художньою переконливістю і реалістичною правдивістю.

Поет безмежно любив свою батьківщину, її волелюбний народ. Він оспівує красу рідної природи («Am Tscheremus»), де цвітуть рожі й ведуть нескінченну пісню ялини, змальовує буйну вдачу гуцула, який гарцює на коні, не звик коритися недолі.

Федькович написав німецькою мовою вірш «Taras» («Тарас»), присвячений пам'яті Т. Г. Шевченка. В цьому творі він змальовує образ народного співця, який сидить у Києві під Лаврою і співає пісню про славу рабів, що руйнували царські трони. Від його могутнього співу зривається камінь з собору, дрижать мури і падають до ніг співцеві. «Оця концепція лірника,— писав про поезію І. Франко,— що своїм співом валить камінь

із віковичних мурів і грозиться звалити цілу будову або й цілу Росію, появляється вперше в німецькій шаті («Gedichte», повторно з відмінами «Am Tscheremus», 1882), належить до тих улюблених Федьковичевих тем, які він раз у раз переробляв та переспівував на різні лади»⁹⁵. У творі звучить виразний натяк на силу революційного поетичного слова, спрямованого проти самодержавства. Актуальність теми була причиною того, що поет кілька разів повертався до неї у своїх німецьких та українських творах.

З народнопісенних жанрів лисьменника, як уже згадувалось, приваблювали й балади. В його рукописних збірках є записи багатьох побутових балад: про вчарування вдовою молодого парубка, про отруєння свекрухою нелюбої невістки, її заклинання в тополю, про жорстокого сербина, що підмовляє дівчину вбити свого брата, про тройзілля та ін. Окремі балади поет переспівував німецькою мовою, прагнучи познайомити з ними іноземного читача. Інтерес до цього жанру посилювався і тяжінням поета до романтичних тем в оригінальній творчості українською мовою.

Один з ранніх творів Федьковича баладного змісту — вірш «Тројсіл» («Тройзілля»), в якому переспівана відома народна пісня «Ой їхали собі козаки з обозу». Поетові було відомо кілька її варіантів, один із них він вмістив у збірці «Найкращі співанки». Численні її варіанти надруковані у Вацлава з Олеська, А. Метлинського, Я. Головацького, П. Чубинського, О. Лоначевського. Переспів Федьковича близький до пісні, вміщеної ним у збірці «Найкращі співанки».

Гой їхали козаки з обозу,
Стали собі конєць перевозу,
Гой а стали та й думку думати,
Чи ся мають на Дунай пускати.

(Народні пісні Буковини, стор. 141)

У порівнянні з піснею поет більше деталізує події, вводить конкретні деталі: його вершники їдуть з бусурменської війни, через Волощину, в дорозі їх застає ніч, наймолодший вершник поранений.

---

⁹⁵ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 76—77.

Розповідь у переспіві подана більш повно:

Ritten heim drei jugendliche Reiter, —
Ritten aus dem Bisurmanenkriege,
Ritten durch die schönen Wlachenlande,
Und berieten, ob es wohl geraten,
Nachts zu reiten durch die tiefe Donau?

(т. I, стор. 760)

Митець зберігає трагічні баладні ситуації. Наймолодший козак, незважаючи на тяжкі рани, заподіяні йому в битві, їде за море по трійзілля для дівчини. Автор вдало передає народну символіку: вершникові кує зозуля, сповіщаючи, що в його дівчини весілля. Ображений юнак мстить за зраду. У розв'язці твору Федькович зберігає романтично-баладний фон раптовості дії: задзвеніла шабля — покотилася голова зрадливої дівчини. Переспів зберігає в основному форму пісні, але на відміну від неї поет за допомогою повторів, описових зворотів уповільнює розповідь, посилюючи драматичне звучання. Ця уповільненість, на його думку, повинна відтворювати тон старовинної балади, писаної чотирнадцятискладовим народним віршем.

У переспіві баладних лісень Федькович іноді вносить зміни, які найбільше стосуються форми. Якщо його ранні баладні твори написані в основному вільним віршем («Die Witwe» — «Вдова»), то згодом поет застосовує силабічний німецький вірш із строго визначеним римуванням. Таку побудову має, зокрема, поезія «Der kranke Sohn» («Хворий син»), яка перегукується з народною баладою про отруєння молодою вдовою парубка.

У використанні народної поезії між німецькими переспівами ліричних лісень і балад помітна значна відмінність. Якщо в ліричних творах поет дещо розвивав пісенні сюжети, то в баладах він залишав їх незмінними. Причиною цього є те, що в ліриці Федькович спрямовував основну увагу на розкриття психології героїв, їх внутрішнього світу, тому йому доводилося іноді відступати від стислих пісенних формул, вводити нові мотиви і образи. Таким чином, з переспівів непомітно виростили нові, оригінальні поезії, створені на народнопісенних мотивах і образах. У баладах поет прагнув зберегти незмінними фольклорні ситуації, образність тощо.

Федькович написав ряд німецьких віршів на мотивах гуцульських народних легенд. Ці поезії мають яскраво

виражений романтичний характер. Герої наділені незвичайними рисами — вони мужні, безстрашні, надзвичайної вроди. Поет оспівує гуцульські гори, про які в народі ходять численні легенди. В його німецьких поезіях діють безстрашний ватажок опришків Олекса Довбуш («Dobusch» — «Добуш»; «Dzwinka» — «Дзвінка»; «Sängers» Loos» — «Доля співця»), заклятий богами в гору Сокільський богоборець король Гуцул («Der Uzulkönig» — «Гуцульський король»), сміливий керманич, що веде плоти по хвилях Черемоша («Der Kermanitsch» — «Керманич»), міфічні русалки, що гріються на берегах Черемоша або розчісують золотисті коси («Die Tscherebuschnix» — «Черемошська русалка») та ін. Своїми мотивами й образами ці поезії сягають у світ українського фольклору. Більшість подібних тем у тому чи іншому плані висвітлювалась і в його поезіях українською мовою.

Характерною особливістю багатьох німецьких творів Федьковича є їх фольклорно-романтична основа. З народної поезії письменник бере сюжети, надаючи їм нового звучання. Обставини, в яких діють герої, також часто незвичайні, але митець не віддається повністю фантастиці, його героями можуть бути і міфічні істоти, і реальні живі люди. Характеризуючи німецькі вірші Федьковича, журнал «Зоря» відзначав, що «з-під німецької форми пробивається за кожною стрічкою майже дух нашої народної поезії з її пречудовими образами і порівняннями, котрі наш простолюдин зумів так красно в своїх піснях з природи узяти»⁹⁶.

Аналізуючи поезії Федьковича німецькою мовою, можна простежити поступове творче зростання поета. Перші його ліричні переспіви — це наслідування відомих пісень німецькою мовою. У цих творах спостерігаються окремі композиційні та лексичні зміни. Вірші починають вбирати по кілька пісенних мотивів, поєднанням яких митець створює нові сюжети. Народно-пісенна форма в основному зберігається, але поступово і тут поет робить зміни, йдучи від простого наслідування до його творчого засвоєння. На місце пісенного перекладу стає оригінальна поезія, яка знайшла своє продовження і розвиток у творах Федьковича рідною мовою.

---

⁹⁶ «Зоря», 1882, № 14, стор. 224.

Поряд із лісною поет переспівував народну баладу. Його перші романтичні поезії — це також переважно переспіви відповідних сюжетів народної балади. Вони написані вільним віршем. Згодом митець удосконалює свої твори з погляду ритміки і римування. У розробці сюжетів він іде оригінальним шляхом. Поряд з баладними широко використовує легендарні мотиви, на яких творить оригінальні і формою і змістом німецькі вірші. Кращі з них художньою силою не набагато поступаються перед українськими творами на цю тему.

Розділ II

НАРОДНОПІСЕННА ОСНОВА ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ

Роль фольклору в творчому житті Юрія Федьковича не обмежувалася збиранням та переспівами народно-поетичних зразків. Поет внутрішньо пройнявся духом народної пісні, засвоїв народний спосіб мислення. Вся його творчість вийшла з фольклорних джерел. Якої б ділянки життя не торкалась поетична струна Федьковича, скрізь відчувається народний вплив. І в зображенні жовнірського життя, і в змалюванні героїчних образів, і в громадській та родинно-побутовій тематиці,— всюди помічається використання народнопоетичних скарбів. Народна пісня була джерелом творчого натхнення поета, відігравала важливу роль у формуванні його художнього стилю. Фольклор визначав особливості форми і змісту багатьох творів Федьковича, впливав на створення образів, надавав їм простоти і принадності, а формі — багатство висловлення думки.

Серед поезії Федьковича провідне місце посідає жовнірська тема. В ній поет з неповторною художньою силою змалював одну з найтрагічніших сторін життя народу — рекрутчину та солдатчину. Солдатська служба була нестерпним лихом для населення. Піти до війська — означало відбутися довгі роки неймовірно жорстокої солдатської неволі. В. І. Ленін про віддачу в рекрути писав: «...За часів миколаївських, віддання в солдати було природною карою, яка цілком відповідала всьому ладові російського кріпосного суспільства... Селянина віддавали в солдати як у довголітню каторгу, де його чекали нелюдські муки «зеленої вулиці»¹. Такою ж карою, нестерпною каторгою було життя селянина і в австрійському

¹ В. І. Ленін, Повне зібрання творів, т. 4, стор. 374—375.

війську, де становище погіршувалося ще й через незнання німецької мови. Відірваний від сім'ї, загнаний насильно в чужий край, не розуміючи чужої мови, якою подавалися команди, терплячи знущання панів-офіцерів, нещасний жовнір нерідко не витримував неволі, втікав з війська або кінчав життя самогубством.

Ведучи загарбницькі колоніальні війни з метою поневолення інших народів, австрійський уряд робив великі і часті рекрутські набори. За підрахунками Я. Головацького, Галичина доставляла в австрійську армію близько 100 тисяч солдатів, а під час воєн за загальною мобілізацією вона давала понад 200 тисяч². У 1859 р. в Галичині налічувалося близько 3,4 мільйона населення, приблизно 600—800 тисяч родин, з них кожна четверта п'ята мусила давати на довголітню військову службу рекрута.

Народні маси зображували рекрутчину як страшне народне лихо. Саме тому рекрутські та солдатські пісні пройняті тужливими мотивами, рекрута оплакували близькі і рідні як покійника. Рідко хто повертався після довголітньої військової служби додому, а якщо й повертався, то все одно життя його було знівечене: військова муштра, важкі воєнні походи забирали у нього кращі роки, розлучали назавжди юнака з коханою дівчиною, чоловіка на довгі роки — з молодю дружиною, сина — з батьком та матір'ю.

Служба в австрійському війську подібна до турецької неволі козаків. Солдатські пісні з разючою силою передають картини народного горя. Цісарські жовніри виливають тугу за волею такими ж словами, як козаки-невольники на турецьких галерах. На це звернув увагу І. Франко, вказуючи на подібність у них «службоньки цісарської» з колишньою «неволею турецькою». «благання до бога про визволення від одної і другої»³.

Тема рекрутчини, рекрутські народні пісні привертали увагу багатьох письменників. Зображення рекрутчини як народного горя знаходимо у творах Г. Квітки-Основ'яненка, поетів-романтиків і найбільше в творчості Т. Шевченка. Великий Кобзар з разючою силою на

² Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я. Ф. Головацким, т. I, стор. 594.

³ І. Франко, Вибрані статті про народну творчість, К., 1955, стор. 105.

основі особистих спостережень та численних рекрутських пісень створив реалістичні вірші, в яких розкрив солдатчину як тяжке народне горе, змалював образ щасливої матері-удови, у якої син у війську, показав, що в рекрути найчастіше беруть сироту або вдовиного сина («Сова», «У наших раї на землі»). Шевченко — неперевершений майстер використання народної поетики у реалістичному відтворенні рекрутчини. До Федьковича зображував жовнірську долю в літературі західноукраїнських земель М. Устиянович. Похмурими тонами змальовує поет долю жінки, чоловік якої загинув у битві під Маджентою («Рекрутка»).

Жовнірська лірика Федьковича виникла на основі багатьох реальних подій військового життя. «Вірне художнє чуття, — пише про жовнірську поезію Федьковича І. Франко, — відразу ж підказало йому тему його віршів і оповідань — рекрутське життя зі всім його тягарем і страхіттями і нечисленними втіхами. Взірцем була для нього народна пісня або просте народне оповідання»⁴. Правдиве відтворення жовнірського життя забезпечило реалістичну основу лірики буковинського поета.

Перші жовнірські вірші Федькович складає під час перебування на військовій службі. За словами М. Драгоманова, він писав про те, «що осталося у пам'яті з його рідного, або про те, що він бачив навколо себе»⁵. А бачив він нестерпне жовнірське життя. Художник проникає у внутрішній світ своїх героїв, знає їх біль і горе, розділяє з ними найпотаємніші думки і прагнення. «Як музика, владаючий по-майстерськи хоч і невеликим засобом звуків, та все-таки звуків чистих і глибоких, — пише І. Франко, — Федькович займає в нашій літературі важне місце. Особливо болі, тугу, надії й розчарування рекрутського та вояцького життя оспівував він так, як ніхто другий»⁶. І. Франко вважав Федьковича представником реалістичного мистецтва, його жовнірські поезії йдуть від народу, до якого він горнувся всією душею.

З жовнірського життя поет відібрав події, які найбільше хвилювали маси: віддача в рекрути, прощання

---

⁴ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. стор. 95.

⁵ Повісті Осипа Федьковича, стор. XXXIII.

⁶ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 202.

новобранця з дівчиною або родиною, від'їзд та нестерпне становище у війську, що приводить до смерті або дезертирства, загибель жовніра на полі битви або його самогубство, ненависть до цісарської воячини, туга матері за сином, дівчини за милим, сумна вістка додому, останнє прохання пораненого та ін.

Здебільшого мотиви жовнірської лірики Федьковича народнописенні. Співзвучність жовнірських віршів з народною піснею відчувається в однаковому виборі тем (прощання новобранця з дівчиною, її туга за милим, смерть жовніра на чужині тощо), у змалюванні образів, засобах їх типізації, в композиційних та словесних прийомах зображення, поетичному синтаксисі, ритмомелодиці. Входячи своєю основою в народну творчість, жовнірська поезія Федьковича в той же час оригінальна. В порівнянні з піснею його поетичні твори характеризуються конкретизацією зображених подій. Ряд його віршів — це відгуки жорстоких подій війни та невільницького життя жовніра. Трагедія солдата, зображена в лісні, тут посилюється через введення багатьох конкретних деталей, що допомагають глибше зобразити жовнірську долю. У цих творах вчувається гнівний голос поета, який таврує ненавистю цісарську воячину, виносить їй свій присуд.

Оригінальність поезії Федьковича помітна і на засобах зображення. Тут нерідко традиційні художні принципи переосмислюються. Форма його віршів глибоко індивідуальна, неповторна. «Автор співає і розказує всюди про те,— пише Франко,— що сам бачив, сам найглибшими нервами душі прочув. І в тім іменно лежить чаруюча сила його поезії, в тім лежить порука її живучості, доки живе наша мова. Федькович вложив у свою поезію найкращу частину своєї душі... Поезія буковинського Кобзаря жива, правдива поезія»⁷.

Проте Федькович іноді надто захоплювався зовнішніми, описовими елементами народної поезії, її етнографізмом. У його ранній творчості ще часто зустрічаємо копіювання словесного орнаменту. Поет не в змозі вловити внутрішньої суті народнопоетичного мислення. Тільки згодом він опановує соціальну природу фольклору, його громадський пафос.

⁷ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 202.

Найближчий до народної пісні жовнірський цикл віршів Федьковича 1859—1862 рр. У той час ним була написана більшість жовнірських творів. Ліричні вірші збірки, що була видана в 1862 р. Б. Дідицьким, він назвав «Думи і співанки», самою назвою підкреслюючи їхню близькість до народної творчості.

Перші українські вірші Федьковича — переважно пісенні переспіви. В них поет ще не виходить з багатого світу народнопісенних тем, мотивів, образів, поетики, переносячи іноді цілі пісенні строфи у свої вірші. Він пливе спокійно в руслі народнопоетичної стихії, але вже тоді тонко відчуває її, ніде не фальшивить. Згодом він намагається розвинути народні мотиви, надихнути своїм індивідуальним чуттям художника. І робить це так вправно, так тонко, що без спеціальних зіставлень з фольклорними текстами майже неможливо визначити, де народне, а де власне поетове, так органічно вони між собою зливаються.

Один із ранніх віршів Федьковича, зітканий переважно з народнопісенних строф, — поезійка «Поклін». У цьому творі ще мало індивідуальності художника, митець наслідує народну пісню. Її стилем він передає мотив розлуки козака (рекрута) з коханою дівчиною. Перша строфа вірша «Гей по горі, по високій тройзіль постелився» має такий же початок, як записана поетом народна пісня:

Гей по горі, по високій, повій постелився,
З України до дівчини козак поклонився.

(Народні пісні Буковини, стор. 109)

Федькович замінив тут тільки образ «повій постелився» на «тройзіль постелився», зробивши його більш виразним, бо тройзіль у фольклорі — символ любовної розлуки. Друга строфа, як це спостеріг О. Романець⁸, — початковий дистих іншої народної пісні, повний текст якої наведений письменником у драмі «Керманич», третя — авторська обробка поширеного в українських піснях мотиву персоніфікованої мови козака з могили. У цій поезії митець мало оригінальний, він з'єднує окремі народнопісенні строфи, але внутрішнім чуттям уже

---

⁸ О. Романець, Збирач перлин народних. — У кн.: Народні пісні Буковини, стор. 15.

оживлює їх, пристосовуючи до зображення жовнірського життя.

Переспівом народнопісенних сюжетів є вірш Федьковича «Співанка (Зашуміли темні лози)». В основу твору лягли пісні про тугу козака (жовніра) за рідним краєм, його мрії побувати дома. «Співанка» Федьковича є сплавом кількох пісенних мотивів. Перші рядки твору поет бере з козацької побутової пісні:

Вірш «Співанка»:

Зашуміли темні лози
Козакові при дорозі.
По дорозі блудом ходить,
Вороного свого водить...
(т. I, стор. 83)

Народна пісня:

Зашуміли темні лози,
Козакові при дорозі.
Сюди блудить, туди блудить,
Під собою коня нудить.
(П. Чубинський, т. V, стор. 350)

Зберігши той же пісенний ритм, Федькович наближує сюжет, хоч і не скрізь ще вдало, до тієї групи пісень, які зображували безталанну долю жовніра. За те, що козак (жовнір) насмілився проситися додому, погрожують «прикувати до коня до вороного козаченька молодого».

На окремих віршах поета позначились мотиви гуцульських коломийок, у багатьох з них солдатчина зображується як велике лихо, що розбиває назавжди людське щастя.

Нащо ж мені женитися, на що ж мені доли,
Коли в мене у Чернівцях карабін на столі?
Ой карабін на столику, а шабля на клинку,
Сказав мені старший жовнір: — Шкода ж тебе,
синку!

(Народні пісні Буковини, стор. 163)

Нещаслива й дівчина, бо любить легіня, а він мусить іти в рекрути.

Ой не треба, дівчинонько, жовніра любити,
Бо він мусить цісареві десят літ служити.

(Я. Головацький, т. II, стор. 805)

Федькович тонким чуттям художника уловлює цю приховану, але майже розпачливу народнопісенну тугу за втраченим щастям і намагається відтворити її в своїх поезіях. У вірші «При відході» митець передає хвилююче прощання юнака з коханою перед відходом на війну.

«Чо ти плачеш, дівчино єдина,
Вшак ти видиш, не моя причина, —

Не рад би я від'їжджати,
Гонить цісар воювати;
Не тра серцю туги завдавати».
(т. I, стор. 63)

Загальний мотив той же, що й в пісні — новобранців женуть на війну силою.

Ми би панів не слухали, ними не питали,
Коби наші білі руки назад не в'язали.
(Народні пісні Буковини, стор. 164)

Але далі Федькович прагне посилити драматизм становища. Дівчина залишилася самотньою, їй здається, що не переживе розлуки з милим. Вона довго тужить за ним, в тузі перекидається зозулею і летить його шукати:

«Рада ж би я, милий, не тужити,
Но без тебе горе в світі жити, —
Ти поїдеш на Україну,
Я ся пташків перекину
Та й полечу милому кувати.
Ой кувала зозульков, кувала,
Та й милого нігде не видала...
(т. I, стор. 63)

Зберігаючи в цілому і далі фольклорний мотив, Федькович його видозмінює. Дівчина-зозуля — постійний символ туги й горя — літає-шукає свого милого. Поет нагнітає трагічні ознаки, затримуючи за допомогою ретардацій розв'язку в творі. Природа спочатку німа до горя нещасної дівчини, але після її розпачливого зойку-оклику «Де ж ти, милий, пробуваєш... чи ти голос уже мій не знаєш?» не може мовчати навіть могила. Федькович майстерно застосовує в творі народну символіку. Любов дівчини має незвичайну силу, її сльози пронизують камінь і землю, будять мертвого з гробу. На оклик милої її легінь відповідає, що його в могилі «покрив... кленовий листочок» (клен, явір — символи юнацької неволі).

Вірш «При відході» має п'ятирядкову будову строф з мінорною протяжною ритмомелодикою, яка відповідає його змісту. П'ятий рядок виступає ніби приспівом до строфи, підсилюючи основну думку. О. Маковей твердить, що на ритміку вірша мала вплив народна пісня «Гой зацвила калиночка в лузі»⁹ з аналогічною до вірша

⁹ О. Маковей, Життєпис, стор. 194.

будовою рядків, проте серед фольклорних записів Федьковича є й інші пісні, наприклад «Гой розгнівався та мій миленький без причини на мене», які дуже близькі звучанням до поезії «При відході».

На сюжеті народної думи про розлуку брата з сестрою побудований вірш Федьковича «Сестра» з підзаголовком «Співанка з української думки». Поезія належить до раннього періоду творчості, коли він перечитував фольклорні збірки Вацлава з Олеська, Жеготі Паулі, Максимовича. У збірках М. Максимовича «Українские народные песни» (стор. 63) та «Сборнику украинских песен» (стор. 9—10) була надрукована народна дума «Брат і сестра», яка послужила основою твору. Текст думи був і в збірці А. Метлинського (стор. 356) та «Записках о Южной Руси» П. Куліша (т. I, стор. 25), проте невідомо, чи мав у той час Федькович збірку А. Метлинського, а з «Записками...» П. Куліша він познайомився пізніше.

У поезії «Сестра» Федькович не просто переспівує думу, а на її основі пише власний твір про жовніра, який поспішає до своєї самотньої сестри, але застає її вже в могилі. Вірш має чітку строфічну будову. Початок думи «Брат і сестра» за збірками М. Максимовича:

Не зозуля, зозуленька, в темнім лузі ковала,
Не дрібная пташка в саду щebetала,
Сестра з братом здалека розмовляла,
Поклон посилала.

(М. Максимович,
Сборник украинских песен, стор. 9)

Перша строфа у вірші «Сестра»:

Ні зозуля в лузі затужила,
Ні пташина в тузі голосила,
То сестричка лист писала,
На сторону посилала,
Та й до брата слезно промовляла.

(т. I, стор. 62)

З народної думи перейняті розгорнуті пісенні паралелізи, насичені символічними образами, постійними епітетами, нагромадженням метафор, персоніфікованими діалогами тощо. Федькович прагне поглибити тужливий ліризм думи, посилити її трагічні елементи. Він вводить у розповідь розмову брата з сестрою, яка вже в могилі. Перед великою силою любові сестри скоряєть-

ся навіть мертва природа. Подібні мотиви поширені в баладних піснях: сирота своїми сльозами будить мертво матір з гробу, чоловік розмовляє на могилі з померлою дружиною, просить її повернутися до малих дітей. Художня простота поезії сприяла її поширенню серед народу як відомої пісні.

У перших жовнірських творах Федькович стоїть ще близько до пісенних наслідувань, іноді переспівує фольклорні сюжети або їх контамінує. Завдяки близькості до фольклору ці твори ставали народними піснями. О. Маковей відзначав талант буковинського співця в опануванні законів пісенного складання. «Не диво, що при своїм таланті, — пише дослідник, — Федькович умів так легко попадати в тон народних пісень і складати пісні, так подібні до народних, хоч проте оригінальні»¹⁰.

Коли в розглянутих творах Федькович говорить про війну і жовнірське безталання взагалі, не конкретизуючи часу і місця подій, то в таких віршах, як «Виправа в поле», «У Вероні», «Під Маджентов», він індивідуалізує події. В основу цих поезій лягли реальні життєві враження від австрійсько-італійської війни. Ці вірші розповідають про страшну долю жовнірів-буковинців, які мусили гинути за чужі їм інтереси. Тому образ жовніра у цих поезіях наділений трагічними рисами. Увага художника звернута на змалювання його стану під час битви.

Переживання солдатів-буковинців зображує поет у вірші «Нічліг», де показано, як на фоні чарівної природи гинуть люди. Настрій жовнірів перед боєм різко контрастує до пейзажних малюнків природи. Смерть передається через символічні образи «сну» і «широкого поля». Ще сильніше трагедія жовнірів, що гинуть у битві, розкривається в поезії «Виправа в поле» (у другій редакції — «Марш на Італію»). Вірші мають підзаголовки «жовнірські думи». Федькович проникає в дух пісні, використовує її поетику. Жовнір іде «за Дунай», «за море», на криваву битву. Він може поділитися своїм горем тільки з природою, оповідає про нього ясним зорям. З допомогою фольклорної символіки розкривається трагедія людського життя: жовнір гуляє під гуркіт гармат,

---

¹⁰ О. Маковей, Життєпис, стор. 196.

тут вирішується його доля, в передсмертну хвилину, як і в піснях, звертається думами до рідної матері:

Ой пенечко, моя мати,
Пішов твій син погуляти;
Гей, гаю, гаю,
І п'ю, і гуляю, —
Гей, то п'ю, то гуляю!
(т. 1, стор. 84)

За допомогою народних символів (гуляння під гуркіт гармат, вічний сон у кривавім Дунаю) митець надзвичайно виразно змальовує стан жовніра, який гине у битві.

Характеризуючи жовнірські вірші Федьковича, О. Маковей писав: «Перші пісні його — то жовнярські думи, спомини з війни, тема найближча поетові. Склавав він ці пісні на лад народних, мабуть, співаючи собі при цьому і самі мелодії. У збірнику народних пісень, ним самим зібраних, є пісня: «Гей засвіти, місяченьку»... Розмір сеї народної пісні знаходимо у поезіях «Виправа в поле», «Під Маджентов»¹¹. Деякі строфи твору близькі звучанням до інших народних пісень, як наприклад:

У пісні, записаній поетом:

Гой іду ж я до Дунаю
Та став же я, та й думаю:
О гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю,
Я тонути в тобі маю!
(Народні пісні Буковини,
стор. 82)

У вірші «Виправа в поле»:

Ой пив же я та й напивси,
Як лег спати, не будивси...
Гей, гаю, гаю, кєрвавий Дунаю,
Вже-м навіки упивси!
(т. 1, стор. 49)

Другий варіант твору «Марш на Італію» сам Федькович назвав співанкою. Переробляючи його, він вніс ряд змін, щоб пристосувати до співу. Поет розумів, що пісня не може бути довгою, бо це, за його словами, стомлює і слухачів, і виконавців. Тому при переробці він зменшив кількість строф із восьми до п'яти, опустивши якраз ті з них, де йдеться про деталі, не характерні для народних пісень.

У ряді жовнірських поезій Федькович розкриває мотив туги матері за сином-солдатом, наділяючи цей образ деякими народнопісенними рисами. Образ матері у фольклорі відтворений з неповторною художньою силою. Найбільше її горе — розлука з сином, якого забирають

¹¹ О. Маковей, Життєпис, стор. 193.

на війну. Ніде не передано так щиро і зворушливо її незмірну тугу, як у народній пісні. Мати голосить за сином (Я. Головацький, т. III, стор. 96), йдучи за ним, рашиє ноги босі об гостре каміння (Я. Головацький, т. I, стор. 132). Її горе збільшується, коли вона дізнається про смерть сина (Народні пісні Буковини, стор. 126, 127). Цю сумну звістку приносять їй орли, соколи, чорний ворон або кінь воропий.

Такий трагічний образ матері Федькович вводить у вірш «Під Маджентов» (другий варіант — «Під Касте-недолев»). Поет називає поезію «жовнірською думою» і починає її дещо зміненим традиційним зачином народної думи: образами соколів, які віщують своїм квилінням наступну криваву битву. Ця експозиція у вірші, як і зачини в думах, підготовляє до сприймання сумних подій. Федькович спрямовує основну увагу на розкриття душевного стану матері та її сина-солдата. Він переосмислює фольклорні символічні образи, чим досягає глибшого зображення трагедії персонажів. Мати впізнає пораненого сина, у якого «вся кабатина — то кров, то калина». Калина, яка в піснях уособлює дівочу красу, виступає тут символом пролитої крові. А калина — дівоча краса — не для жовніра цвіла, бо він знайшов іншу дружину — «високу могилу». І жовнір «вінчається» з нею під гуркіт гармат, звертаючись востаннє до матері: «Гей, не плач, моя мати!» (т. I, стор. 51). Символічний образ весілля-смерті допомагає яскраво відтворити трагізм подій. Цей поетичний образ взятий з побутових пісень: тут мати часто дізнається, що її син не повернеться, бо одружився на чужині, «узав собі паняночку, в чистім полі земляночку».

Працюючи над переробкою вірша «Під Маджентов», поет свідомо наближує другий варіант — «Під Касте-недолев» — до пісні. Другу редакцію вірша він називає співанкою, зменшує кількість строф з десяти до шести. Крім скорочення, тут помітні й інші композиційні зміни: стислість і простота викладу, уникнення повторень, яскравіша образність. У другій редакції зосереджена основна увага на передачі трагедії жовніра. До цього варіанта твору поет додав ним самим складені ноти. Мелодія поезії у своїй основі народнопісенна, протяжно сумовита, відповідно до змісту мінорна, як і більшість народних жовнірських пісень.

Народнописенну форму має поезія Федьковича «У Вероні», яка також відома в двох варіантах. Основний мотив твору — змалювання жовнірської неволі. Поезія сповнена трагічного звучання: жовніри вмиваються дрібними сльозами, у них нема надії на повернення додому, а в другій редакції — проклинають «мури кам'янії і ті брами», за які їх насильно загнано. Словами жовнірів поет-демократ протестує проти жорстокої солдатської дійсності, яка нівечить людське життя. Своею формою прокльони жовнірів нагадують важкі скарги невільницьких плачів — дум. На визрівання протесту Федьковича мала безпосередній вплив кривава війна, учасником якої був сам поет. І. Франко, порівнюючи обидва варіанти твору, вважав, що «друга редакція зладжена, очевидно, під свіжим враженням кровавих подій, яких автор був свідком»¹².

Переробляючи поезію, Федькович більше наближує її до пісні, вводить пісенний образ матері-страдниці, чим підсилює трагічне звучання твору. У вірші вдало застосована пісенна форма звертань жовніра до рідної матері, за допомогою яких поет створює зорову картину поля битви, надаючи їй романтично-трагічного відтінку. Як і в пісні, він передає незвичайні асоціації через побутові деталі. Жовнір, одягнувши зброю, ходить по ріках крові, гуляє в чистому полі.

У формі метафоричного звертання до соколів Федькович розкриває наслідки війни, коли птаство розносить буковинські парубочі руки. Слова, звернені до соколів, тужливим настроєм нагадують народні голосіння.

Ой соколи, ой бистрії, де бували?
В чистім полі романовім попасали;
Попасали білі руки, чорні очі,
А все тото буковинські парубочі.

(т. I, стор. 85)

Плавна ритмічна мова з рівномірним повторенням пісенного вигуку «ой», фольклорна метафора «чисте поле», образи соколів, які видовбують очі вбитим, — все це одягає рядки твору у важкий сум, що проривається риданням похоронних голосінь. Отже, Федькович широко

---

¹² Писання Осипа Юрія Федьковича, т. I. Поезії Осипа Юрія Федьковича, стор. 51.

користується в поезії формою пісні, передаючи з її допомогою сумну картину загибелі буковинського юнака на полях Італії. Мелодія вірша пройнята сумовитим настроєм, оповита тугою. Цій же меті підпорядковані риторичні звертання, вигуки. Ритмомелодика вірша, вважає О. Маковей, «має той самий розмір, що народна пісня «Ой попід гай, ой попід гай зелененький»¹³. Згадана Маковеем пісня вміщена поетом у «Найкращі співанки».

Другий варіант поезії «У Вероні» Федькович свідомо наближує до пісні, називаючи її співанкою. В цьому творі він не зменшує, а спрощує строфи. Якщо в першому варіанті строфа мала вісім рядків, то в другому — шість. Очевидно, вірш складався як пісня для жовнів. У 70-ті роки ХІХ ст. пісенний варіант твору записав на Буковині Г. Купчанко і передав до збірки О. Лоначевського (стор. 291).

В окремих віршах Федькович зображує тугу жовніра за матір'ю. Створення поезій на цю тему зумовлювалось і особистим життям поета-жовніра, у якого дома залишилася одинока хвора мати. «Синку, я ото до тебе кровавими сльозами пишу,— переповідає поет лист матері,— збудься того проклятого війська, та верни до рідної твої неньки». Федькович близько до серця приймав подібні просьби, бо в тому ж листі пише: «А з дому все не маю відомості, що там ся діє. Ненька моя вже в гробі... Боже милий, коби моя ненька ще тривали, а я абих не загиб, зараз вертаю домів, може, бих свої неньці старенькій хоть пару днів єї послідних ще осолодив». Туга жовніра за рідною матір'ю вилита у вірші «Рекрут». Федькович записує пісні про нещасну матір жовніра. У «Найкращих співанках» вміщена народна пісня такого змісту:

Стоїть жовняр на шельваху на крутій горі,
Зачесує кучерики в своїй голові.
Вмивається слізоньками, як гусь по воді.
Пише, пише дрібне листя до мамки свої,
Чей відпише рідна ненька хоть слово, хоть дві.
Не відпишу, мій синочку, ні слова, ні дві,
Бо вже мені насипали на ручки землі.

(Народні пісні Буковини, стор. 122)

---

¹³ Матеріали, стор. 69.

У поезії «Рекрут», як і в пісні, жовнір стоїть на варті, від горя «вмивається сльозами».

Стояв же він на шельваху
В цісарськїм дворї,
Вмивався він, втирався він,
Як гусь по водї.

(т. I, стор. 77)

Як і в попередніх творах, Федькович персоніфікує мову героїв: мати з могили відповідає синові, що їй «насипали на рученьки сирої землі». Уся поезія пройнята глибоким ліризмом, якого досягає поет з допомогою фольклорних образів, вживаючи їх часто у зменшувальній пестливій формі («синоньку», «могилонька», «рученьки», «соколеньку»), постійних епітетів («сира земля», «синя гора») та ін. Пісенше звучання поглиблюється: страшна звістка про смерть матері приводить нещасного рекрута до загибелі. У пісні відсутня така розв'язка, автор вводить її для посилення трагічних картин у творі. Ритмомелодика вірша пісенна, але значно оброблена поетом. Він майстерно використав усічений розмір коломийки, будуючи строфи в чотири рядки з перехресним римуванням. Завдяки високій художності вірш став хрестоматійним і в оновленому вигляді знову перейшов у народну пісню.

Образ матері-страдниці Федькович виводить і в поезії «Дезертир». Одинокa мати жовніра замерзає в нетопленій хаті, і він, незважаючи на смертну кару за дезертирство, самовільно залишає військову службу, щоб її рятувати. Поет передає народний погляд на ставлення до матері, який знайшов своє відтворення у багатьох зразках фольклору. В народних піснях і думках любов матері ламає мури в'язниць, втихомирює бурю на морі, а всяку зневагу до матері жорстоко карає сама природа. Втечу жовніра зображено в пісенно-гіперболічному плані. Він «схопився як поломиць, полетів, як птак», з ним і вітер не може змагатися. Таке романтично-трагічне змалювання подорожі підпорядковане глибокому розкриттю недолі матері та її сина, якого за дезертирство чекає страшна кара. Образ жовніра вражає силою трагізму. «Важко було б справді написати із зворушливішою простотою про сина, одинака в матері, «цісарського стрільця», який «склонив головоньку к столові на рїг», читаючи материнного листа, де вона скаржитьсья, що «нема кому

врубати дрівець», що «зима тяженька», а їй «студено»¹⁴, писав про цей вірш М. Рильський. Глибокий ліризм зображення, досягнутий з допомогою фольклорних засобів, падає розповіді мінорного звучання. Цьому підпорядкована і ритміка твору. Пісенні засоби сприяли типовому відтворенню образу матері-страдниці, так багато і зворушливо оспіваної в народній поезії.

Мотив самотньої матері, син якої у війську, стоїть у центрі вірша «Коляда». Тут поет наслідує форму народних колядок про вдову, син якої на війні. Мати накриває столи, наливає зелене вино, чекаючи на повернення сина, який гостює у царя. Син-жовнір проситься додому, але він зможе повернутися аж тоді, коли «вип'є червоне вино» — символ пролітої крові. Закінчення поезії сповнене трагізму. Доля солдата порівнюється з калиною, яка «сім рік не цвила», «в шовкові трави гілля клонила» (нахилена гілка калини — символ горя). І калина на могилі сина клонить своє гілля до матері. За допомогою фольклорної образності Федькович вдало передає трагічний стан матері. Міфологічний приспів «Ладо» різко контрастує до мінорного звучання твору.

У ряді поезій Федьковича переважають літературні засоби зображення. Художник використовує їх особливо там, де треба передати індивідуальні риси персонажів, засудити австрійську воячину, яка винищувала рідний поетові народ Буковини. Але й ці твори проймає тужливий народнопісенний ліризм.

У вірші «Ой нічка то тиха» Федькович передає мрії жовніра про повернення додому. Композиційно поет зображує події через уяву солдата. Жовнір мріє повернутися туди, де на волі «орлом родився», «соколом ріс». Мати злегка дорікає йому, що не чув її сліз, а кохана дівчина кидається йому в обійми. Весь твір побудований на контрасті між мрією і дійсністю, повернення жовніра додому було тільки маренням його уяви і різко контрастувало до його нерадінного життя у війську.

Гостра сила протесту проти жорстокої дійсності пронизує поезію «Пречиста діво, радуйся, Маріє!». У творі показано, що солдатська служба є одним з найбільших тогочасних суспільних лих. Розстріл невинного жовніра

---

¹⁴ М. Рильський, Нова українська поезія дожовтневих часів. — У кн.: Антологія української поезії, т. I, стор. 41.

у цьому творі переданий художньо переконливо. Розповідь автора оповита важким сумом.

Он молод жовняр ляг си на мураві,
Личко студене, шати му кроваві,
Розстрілен нині, бо — самий не вміє...
Камратя яму темну му вкопали
І на спочинок бідного в ню склали.

(т. 1, стор. 68)

Після залишення Федьковичем жовнірської служби в 1863 р. кількість його віршів про життя жовніра в австрійському війську помітно зменшується. Нові враження підказують йому нові теми і образи. Письменник змальовує життя жовніра в ширших епічних полотнах, створює свої кращі поеми «Новобранчик» і «Дезертир». Тільки час від часу поет повертається до жовнірської лірики, овіює її могутнім духом народної пісні. Його поезія оновлюється сильним струменем Шевченкового слова. Життя жовніра нагадує поетові недолю наймита, як це бачимо в поезії «Шельвах». Твір побудований на мотивах наймитських пісень. Народна пісня сумно оповідає, що нікому так тяжко не живеться, як сироті-наймитові. Федькович переносить цю думку на австрійського жовніра.

Ой та нікому так, нікому,
Та як жовняру молодому
У кабатинці, у ремію
Ходити шельвах по каміню,
Ой та по зимнім, зимнесенькім
У кабатиню тонесенькім.

(т. 1, стор. 135)

Поет використовує форму відомої бурлацької пісні «Та нема в світі гірш нікому», один з варіантів якої був ним записаний. Проте він видозмінює сюжет. У жовніра горе, на морозі у нього мліє серце, однак про свій біль він може розказати тільки місяцю. У цьому творі застосовані шестирядкові строфи з парним римуванням. Такі види строф у народних піснях зустрічаються рідко. Сама ж ритміка вірша народнопісенна, близька до ритмомелодики бурлацьких пісень.

Смерть жовніра-улана змальована в поезії «Зіле». Поет прагне зберегти пісенний стиль, але будову строф ускладнює. Строфа у вірші має шість рядків, до якої додається чотирирядковий приспів із змінним ритмом.

У творі наявні фольклорні паралелізми, вигуки, пісенні повтори у приспівках. Фольклорні засоби підпорядковані тут епічній розповіді, яка допомагає рельєфно зобразити смерть жовніра.

Ой ворон коник, та вороненький,
Та молод улан, молоденький,
Та повалився до сидельця,
А кров заграла право з серця,
По улану молодому,
По конику вороному.

(т. I, стор. 136)

Передаючи стилем пісні смерть жовніра, митець вносить свої зміни в цей образ. Так, на відміну від пісні жовнір просить добити його, щоб не мучився. Така індивідуалізована деталь, якої немає в піснях, посилює трагічні елементи, дає можливість рельєфніше відтворити картину смерті.

Органічне поєднання народнопоетичних засобів з літературними зустрічаємо у вірші «Золотий лев». У центрі твору — образ вдови, в якій забрали до війська її єдиного сина. У зображенні віддачі в рекрути поет іде за рекрутськими і жовнірськими піснями, де показано, що до війська силою беруть удовиноного сина (Я. Головацький, т. II, стор. 106) і кують його в кайдани як невільника.

Та о третій годині, гей, гей,
Гей злапали вдовин сина
В глибокій долині, гей, гей!
Ой злапали, ой злапали,
Назад руки зв'язали, гей, гей,
Ще й в кайдани окували,
Та до цісаря віддали, гей, гей!
Ой йди, вдово, йди, небого,
Вкупляй си сина свого.

(Я. Головацький, т. I, стор. 139)

Рамки вірша Федьковича порівняно з піснями на цю тему ширші. Тут зображуються дитячі роки вдовиного сина, якого мати «леліла, колисала», що допомагає сильніше відтворити драматизм її становища після того, як забрали до війська єдиного сина. Порівняно з піснею поет детальніше описує віддачу рекрута до війська і горе його матері. Федькович змальовує реалістичний образ жінки-страдниці, відтворює її горе: проводжаючи сина-рекрута, вона ридає, називає його «соколом», проклинає цісаря. Її слова нагадують тужливі рекрутські

плачі. Образ героїні митець до певної міри індивідуалізує, вводячи до нього окремі поетичні деталі, які в піснях не трапляються. Мати, знаючи, яка доля жде її сина на війні, йде на самопожертву, працює все життя у чужих людей, щоб заробити грошей на його викуп. Твір вражає багатством зорових та слухових образів, переплетінням кількох народнопісних розмірів.

Своїми джерелами входить у народну творчість вірш Федьковича «Хустка» про тугу дівчини за своїм милим. Звучання твору народнопісенне. Як і в піснях, у вірші дівчина вишиває хустину милому «шовком», «золотом». Розповідь у всіх строфах витримана в тужливо-пісенному тоні з наростанням трагічних елементів. На початку твору поет виводить образ сонця, що топиться у «крававім морі». Він надає зображуваному якогось важкого передчуття. Далі в нашій уяві постає образ дівчини з її горем. Дівчина вмиває личко сльозами, «тулить до серденька» хустину і шле її милому на чужину буйними вітрами. Найбільшої схвильованості досягає розповідь в останніх рядках твору. Тут дівчина просить вітер накрити милому «личенько», якщо він загинув. Таке наростання асоціацій надає творові особливої художньої сили.

Туга дівчини за милим овіяна духом народної пісні, де дівчина важко переживає розлуку з милим, хотіла б полетіти до нього сивою зозулею, пише йому листа і посилає на чужину буйними вітрами.

Ой пиши, дівчино, ой пиши, серденько,
Білецькими рученьками,
Ой передай, дівчино, перешли, серденько,
Та буйненькими вітроньками.
Ой уже ж я писала і пересилала —
Буйні вітри не доносять,
Тільки ж мої каренькі очіці
Та дрібними голосять.

(І. Рудченко, стор. 202)

Федькович зберіг народнопісенну символіку: дівчина в його вірші посилає подарунок милому буйним вітром.

Буйні ви вітрове, буйні, як Дунаї,
Занесіть хустину, де серденько знає,
Де серденько знає, де серденько тужить,
Де кохане моє осударю служить.

(т. 1, стор. 142)

З допомогою народної поезики Федькович написав художньо довершений твір, який зайняв помітне місце в його ліриці. У вірші майстерно, застосовано багатство зорових та слухових образів. Усі вони забарвлені ліризмом, емоційно наснажені, надають розповіді мінорного звучання.

Тематично поезія «Хустка» перегукується з ліричною мініатюркою «Рожа», про яку І. Франко писав: «Сей твір, хоч який маленький, варт стояти рядом з найкращими народними піснями і з найкращими піснями Шевченка, і показує нам справді першорядний ліричний талант Федьковича»¹⁵. У вірші «Рожа» Федькович у фольклорному дусі змальовує сцену прощання новобранця з дівчиною перед його від'їздом. Як і в піснях, дівчина на згадку про вірне кохання дарує милому сльозами зрошену квітку.

«Чекай, милий хлопче,
Най припну ти рожу!»

(т. I, стор. 345)

Поет вводить бадьорий пісенний ритм, але за зовні спокійним описом непомітно у розповідь вкрадається сум: рекрутчина розлучає, може й назавжди, закохану пару.

Прощання дівчини з рекрутом передано в дусі пісні. У народних піснях жовнір просить посадити на його могилі червону рожу або калину (символи дівочої любові). У поезії образ рожі поряд з коханням символізує проливу на війні жовнірську кров. Трагічні моменти у творі весь час нарастають. Від вірного кохання дівчини, уособленого в образі розцвілої троянди, навіть у могилі «стрепенеться» жовнірське серце. Поет посилює пісенне звучання, намагаючись глибше розкрити трагедію знівеченого через рекрутчину щастя. У вірші використана багата фольклорна поезика: рекрута беруть «в неділеньку вранці», новобранець «милий, чорнобривий», рожа «червона», мурава «зелена». Форма народної пісні, переплавлена творчим талантом поета, поставила цей твір до ряду кращих перлин української лірики.

На змальований Федьковичем образ дівчини-самітниці мали помітний вплив жіночі ліричні пісні, в яких, як відзначав І. Франко, «велика щирість і ніжність чуття»

¹⁵ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 278.

вилилися «чистими перлами». Ці слова Франка в повній мірі можна віднести до жовнірських поезій Федьковича. Тихий сум, схожий на приглушений стогін, що нерідко проривається риданнями, властивий як народній пісні, так і жовнірській ліриці поета.

У багатьох народних піснях проходить мотив туги за змарнованими молодими роками. Ліричний герой пісні хоче кіньми наздогнати «літа молодії», зустрічає їх на «кедровім мості» (символ розлуки), просить їх повернутися до нього хоч у гості («Сборник песней», 1861, стор. 108). Персоніфікований образ «молодих літ», які забрала у Федьковича довголітня військова служба, виведений у циклі «З округів». На цю тему створений ним також вірш «Старий жовнір». Поет розумів, що кращі його роки промарширували «за тамбором цісарськов дорогов». У фольклорних записах Федьковича знаходимо пісню про змарновані роки жовніра (Народні пісні Буковини, стор. 122).

Узявши фольклорну тему, поет розробляє її по-новому, розвиває пісенні образи. Як і в пісні, у творі жовнір стоїть на варті, роздумує над своїми втраченими роками. Він розмовляє з місяцем, запитує, «чи не бачив його літа?». Федькович розкриває і причину змарнованих літ: вони залишилися разом із вродою «при цісарській дорозі». На відміну від пісні, розпука жовніра через знівечене життя приводить його до самогубства.

Смерть жовніра змальовується у вірші «Флояра». Цю тему Федькович розробляє у двох планах: з одного боку, зображує смерть жовніра Івана на війні в Італії, з другого — життя його родини. Цю двопланову розповідь він об'єднує з допомогою персоніфікацій. На флояру грають дома в Івана, але як він загинув, то замовкає флояра, сповіщаючи родину про його смерть. Персоніфікація явищ природи у цьому творі близька до фольклорної. Так, у казках та легендах калинова сопілка говорить людською мовою, розкриває таємницю смерті когось із родини. У творі наявна й певна індивідуалізація подій та художніх деталей: жовнір прощається з сім'єю, товаришами, конем, золотою зброєю. Такі розгорнуті описи в народних піснях майже відсутні. Поетика у творі пісенна, насичена постійними епітетами, метафорами, порівняннями: жовнір лежить у «зеленому гаю», «самотній, як билина», «в Італії дрима під кучерявов черемшинов», на вид

його смерті «зорі мліють». Під впливом поезики Шевченка митець народний коломийковий розмір чергує із силабо-тонічною ритмікою. Перенесення, не властиві коломийці, теж зрідка зустрічаються у цьому творі. Все це свідчить про вироблення художником свого власного поетичного стилю, в якому немалу роль відіграла народна пісня.

Окремі жовнірські вірші Федьковича мають автобіографічні елементи. У них поет висловлює свої погляди на рекрутчину. До таких творів належить цикл віршів «Думки», на яких помітний вплив і народної пісні, і творчості Т. Шевченка.

На зразок народних коломійок він створив в'язанки своїх співанок — «Гуцулки». У цих творах змальовано долю сироти, якого загнали насильно до цісарської армії. Сирота-жовнір виливає тугу такими словами:

Ой гвере ж ти, карабіне! та як я бідую!
Хіба озьму три набої та й тя наладою...

(т. 1, стор. 143)

«Три набої», які жовнір вкладає в карабін, мають покласти край його стражданням.

Ой слухайте, легіники, я гину, ой гину!
Не дайте ми загинати,— я вас не покину.

(т. 1, стор. 143)

Мотиви «Гуцулок» Федьковича перегукуються з жовнірськими народними коломійками, де молодий легінь у тужливих скаргах нарікає на свою долю. Спільним для народних пісень і жовнірської лірики поета є мотив жовнірської недолі, яка гнітить, давить і нерідко вбиває людське життя.

Як бачимо, Федькович розпочинав свою творчість із складання пісень жовнірам у війську. Ці перші його поетичні спроби виростали з пісні, зливалися з нею, доки митець не виробив власний поетичний стиль. Уже його вірші з італійського походу — це оригінальні твори, побудовані на фольклорних мотивах та образах. У них поет змальовує типові образи жовнірів у типових обставинах життя Буковини ХІХ ст. Проте, керуючись фольклорними законами ліплення образів, він мало дбає про їх індивідуалізацію. Тільки згодом, не відриваючись від пісенного ґрунту, художник намагається заглибитись у внутрішній світ персонажів, розкрити їх психологію. У свої твори він вводить деталі, не характерні для пісень,

автобіографічні елементи, забарвлюючи їх суб'єктивним сприйняттям навколишньої дійсності, проте в'усьому він співзвучний з народним поглядом на жовнірську службу як тяжку неволю.

Знайомство Федьковича з поезіями Шевченка поглиблює ідейне звучання його жовнірських творів, посилює їх антицарські настрої. Завдяки творчому використанню народної поезії митець створює такі перлини жовнірської лірики як «Хустка», «Рожа» та ін. Основні герої його жовнірської лірики — це молодий новобранець, що страждає у царському війську, аж доки не гине або від кулі ворога в битві, або від свого карабіна через нестерпне життя; нещасна мати, яка побивається за сином-жовніром, доки туга і горе не зводять її в могилу; безталанна дівчина, що в сльозах прощається з новобранцем, мріями летить за ним на чужину, жде його повернення. Все коло цих образів овіяне тонким ліризмом народної пісні. Незважаючи на окремі індивідуальні характеристики персонажів, основні образи його лірики — це здебільшого пісенні типи. Саме тому, що ідеали художника і народу збігались, його поезії переходили в народні пісні.

В окремих віршах Федькович наділяє героїв індивідуальними рисами, проте, як і в більшості фольклорних творів, ці риси виражені блідо: поранений жовнір роздумує над життям, лине мріями в рідну сторону, згадує любиму Чорногору. Індивідуалізуються іноді і місця подій: битви відбуваються в реально існуючих місцевостях — під Маджентою, під Кастенедолею, у Вероні. Наявні конкретні описи: зображення похорону жовніра, плач його дітей-сиріт, товаришів, які копають йому могилу, а самі задумуються над важкою жовнірською долею. У віршах Федьковича помітні ліричні відступи, у них він з гіркою згадує про своє безталанне життя. У піснях усі ці елементи трапляються рідко або й зовсім відсутні. При розгляді лірики Федьковича у взаєминах з пісню слід брати до уваги час написання творів. В одних випадках поет свідомо наслідував пісенну форму, в інших, хоч і значно рідше, відходив від неї в бік літературного вірша. Тому характеризуючи лірику буковинського співця, про нього можна говорити як про поета-пісняра і як про творця літературного вірша.

Ю. Федькович розробляє жовнірську тему і в жанрі поеми. Його поеми є ніби продовженням ліричних поезій,

об'єднаних епічною розповіддю. Але митець у цих творах не наслідуює свою лірику, він шукає нових засобів відображення дійсності. У них бачимо і своєрідне використання джерел народної поезії, її нове переосмислення.

Першим епічним твором на жовнірську тему була поема «Пуга» (1862), в основу якої, за твердженням О. Маковея, покладена воєнна легенда¹⁶.

Продовженням жовнірської теми в епічному жанрі є поема «Новобранчик». На написання цієї поеми Федьковича надихнули жовнірські народні пісні та поезії Шевченка. Перший варіант був готовий уже в 1862 р., тоді ж текст пересланий К. Горбалу. Але через свої антицарські настрої твір не міг бути надрукованим у Галичині, тому автор просить Горбала переслати його для видання на Східну Україну. Тільки в 1889 р. у скороченому варіанті поема була опублікована в «Зорі», а повністю видана І. Франком у першому повному зібранні творів Федьковича.

У поемі «Новобранчик» використані мотиви ліричних народних пісень. На цю особливість звернув увагу І. Франко, вважаючи «Новобранчика» твором наскрізь ліричним, на відміну від поеми «Дезертир», в якій переважають епічні елементи. У пролозі до поеми Федькович вводить образ жовніра-бранця. Це водночас і той безталанний рекрут, якого змальовує народна пісня, і сам митець, що співає про неволю жовнірів.

На фоні трагічних картин солдатчини вимальовується образ удови, яка проводить сина до війська. Зображення відходу рекрута, плач матері за сином зображується у багатьох жовнірських піснях. Одну з них «Ой гук, мати, гук, та де жовняри п'ють» знаходимо між фольклорними записами поета (Народні пісні Буковини, стор. 123—124). Федькович видозмінює пісенні мотиви. Мати ридає, бо залишається самотньою, бо їй грозить голодна смерть і навіть не буде кому поховати. Такі конкретні деталі у піснях зустрічаються рідко. При змалюванні персонажів використовуються фольклорні епітети, метафори, порівняння, тавтологічні вирази: новобранець «дрібними сльозами, гей водов, умився», плаче «тяжко-важко», сестра «ламає білі ручки», «а де

---

¹⁶ О. Маковей, Життєпис, стор. 197.

ПОЕЗИЇ
ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

—•—

ПЕРШЕ ПОВНЕ ВИДАНЄ.

*З переодруків і автографів зібрав, упорядкував
і поясненя додає*

Др. Іван Франко.

У ЛЬВОВІ, 1902.

—

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА
під зарядок К. Кеднерського.

*Титульна сторінка першого тома
повного зібрання творів Ю. Федьковича*

слізка лишень кане, зараз кровйов стане». Пісенна образність підпорядкована основній ідеї твору — засудженню рекрутчини та її наслідків. У поемі Федькович чергує картини життя новобранця з ліричними відступами про власне життя поета-жовніра. Своє перебування у війську він розглядає як неволю, в яку його продали:

Продали мя ляхи в німецькі некрути,
Втопили ми долю, втопили мій світ...

(т. 1, стор. 167)

Фольклорними образами пересипані картини битви в Італії. Поет символічно зіставляє образ калини з кров'ю: гору в Італії вкрила калина — пролита жовнірська кров. Переосмислення фольклорних символів збагатило поетику новими художніми засобами. Образ жовніра в поемі виводиться на фоні лохмурих картин, він проклинає війну. Ці прокльони перегукуються з невольницькими думами, тільки поет посилює в них викривальне звучання. Жовнір довідується, що з горя померли його мати і сестра, що «ні вже д кому вертатись сироті додому». Трагічні епізоди посилюються, знаходячи своє завершення в сцені катування солдата. Ця подія, хоч і передана в творі скупо, вражає страшною правдою.

...а плечі, як калина
Червона та сина.
«Як тарабани страшно грають,
Братя плачуть, німці лають,
Шабельками підганяють...
Триста прутя зашуміло
Коло мого тіла!»

(т. 1, стор. 169)

Як і Шевченко, поет висловлює гнівний протест існуючому ладові. Жовніра не для того плекали гуцульські гори, барвінковий край, щоб він гинув у солдатській «німецькій неволі». З цього випливає революційний висновок, що проти неволі треба боротися. Ідеалом народного заступника і месника у Федьковича стає ватажок опришків Олекса Довбуш. Він не загинув, він тільки спить. Поет своїм співом хоче пробудити його зі сну, втілюючи в образі Довбуша революційні сили. Поет-жовнір готовий загинути, але, як і Довбуш, виступає проти гнобителів:

Та Добуша найду... Вже доста му спать
В могилі, вже доста тяжкої покути...

Встань, друже! Ми дужі, ми вже не рекрути...
А мусимо гинуть, то будемо гинуть —
Але не під лозовинов
В німецькій неволі, —
За руський край загинемо,
За руськую волю.

(т. 1, стор. 170)

Смерть новобранця змальовано фольклорними засобами. Федькович персоніфікує явища природи: над жовніром «плачуть зорі», немає кому тужити, бо на чужині «ні батька, ні мами, ні трунви, ні ями», у новобранця «кровця долину росить», він «як спав, так собі спить» та ін.

Ритміка поеми «Новобранчик» і силабо-тонічна, і народнописенна. Більшу частину її становить коломийковий вірш. В. М. Лесин вважає, що коломийковий вірш у цьому творі переважно астрорічний. Це вірш не для співу, а говорений з стихічним групуванням рядків і навіть з перенесеннями. Пролог до поеми, на думку дослідника, розпочинається козачковою строфою, розмір якої має формулу $(4-4)2$ і $(4-3)2$ ¹⁷. Нам здається, що ця подібність тільки зовнішня. Козачок вживається у піснях веселого жартівливого настрою, а поетові потрібно передати тужливий мотив. Тому, взявши форму козачка (кількість складів у рядках), Федькович вводить трискладові стопи, де в перших двох рядках тристопний усічений дактиль, в останніх — анапест. В поемі помітні впливи й інших пісенних розмірів, зокрема ліричних пісень, які забарвлюють в тужливий тон зображувані події. Народна пісня допомагала Федьковичу написати твір високої художньої вартості. Поет піднявся до революційного заперечення існуючої дійсності, виніс їй свій присуд. Поряд з ліричними жовнірськими піснями він заклав своїми поемами основи критичного реалізму в літературі західноукраїнських земель.

Другий епічний твір про жовнірську неволю — поема «Дезертир». І. Франко назвав її «перлиною», «його найкращою поемою, короною всієї поетичної творчості»¹⁸. Поему з великими пропусками і спотвореннями друкував у коломийських виданнях О. Партицький (1868), а повністю її видав І. Франко.

¹⁷ Юрій Федькович, Статті і матеріали, стор. 69.

¹⁸ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 275.

«Дезертир» являє собою наче підсумок усієї жовнірської тематики і охоплює найрізноманітніші епізоди з жовнірського життя, які поет раніше відобразив у своїй ліриці. Але тут вони передані повими епічними засобами зображення, висвітлені по-новому. Як і в попередньому творі, події переплітаються із спогадами власного життя. В центрі поеми — образ сироти Івана Званича, бідного наймита. Федькович іде за піснями, які розповідають, що до війська забирають бідного вдовиного сина або сироту. Так, і в Івана — «ні батька», «ні неньки», він «одинокий, як билина в полі», виходить за ворота вночі і там «вмивається сльозами». Як і бурлака-наймит у пісні, Іван не знає, коли неділя. Його злиденне життя поет розкриває в пісенному образі долі, якої не дала йому мати. Іван одружується, у нього жінка, любі діти. І ось рекрутчина розбиває вщент недовге щастя наймита. Рекрутський набір різко контрастує до ідилії родинного життя.

Рядові жовніри у творі наділяються рисами людяності, співчуття до чужого горя. Офіцери, навпаки, — бездушні, цинічні, жорстокі. Так, товариш Івана намагається його розважити в горі, а бездушний капітан, побачивши, що жовнір плаче, немилосердно б'є його гарапником. Кульмінаційним пунктом твору є лист, якого одержує Іван від родини. Його діти вмирають з голоду. Зміст листа пройнятий глибокою ніжністю, ліризмом і водночас трагізмом людської долі. Жовнір втікає, щоб рятувати дітей від голодної смерті. Як і в ліриці, поет використовує романтично-пісенну образність. Іван не йде додому; а «летить, як сивий сокіл». Пійманий через підступ сільського глигая, він знову попадає до війська, де його судять за дезертирство. Івана не засудили до розстрілу тільки тому, що майору в такому разі треба було багато писати, а він поспішав грати в карти. Тому нещасному жовнірові зменшили кару на «зелену вулицю».

Після покарання шпіцрутенами Іван одержує з дому другого, ще тяжчого листа: його діти померли з голоду; не діждавшись батька. Поет огортає події якимсь трагічним передчуттям. Іван читає листа, коли «світить місяць серед неба», «зіроньки сяють»; але ця погідна ніч різко контрастує до настрою жовніра, якого горе і розпач приводять до самогубства. На змалюванні образу позначився, з одного боку, вплив народної пісні, з другого, —

поезії Шевченка, зокрема його поеми «Гайдамаки». Шевченківський і пісенний стилі поет пристосовує до змалювання жовнірського життя, створюючи власний поетичний стиль, яким він зумів реалістично відтворити трагедію жовніра.

У поемі «Дезертир» наявні ліричні відступи, роздуми поета. У вступі до твору він згадує про своє перебування у війську, проклинає безталанну долю. Письменник вводить у твір і фольклорні деталі: жовніра забирають «у неділеньку рано», «женуть на чужину», там він розмовляє з місяцем, «нагадає літа молодії». Щоб урізноманітнити композицію твору, поет чергує ліричні відступи з уривками пісень, які розкривають сюжет поеми. Такою є, наприклад, пісня про дівчину-зорю, що нагадає народну пісню «І відси гора, і відти друга», яку знаходимо у «Найкращих співанках» Федьковича. Але пісня, введена в твір, має інше звучання, ніж народна. Шаслива ідилія кохання не сумісна з трагічними подіями. Тому поет змінює її кінцівку. Для бідного жовніра немає місця на світі, трагічно звучать його слова про «новий двір». Відповідь дівчини теж сповнена суму і відчаю:

Вона каже: «Вітер пражить —
Мені студено!
Ходім, милий, ходім, друже,
У море на дно!»

(т. 1, стор. 276)

Розв'язка у наведеному поетом уривку трагічна, як трагічна доля основного героя твору Івана Званича. Жовнір із своєю милою знаходять притулок тільки у морських хвилях. Для посилення трагічних моментів поет персоніфікує явища природи: навіть «місяць мліє», побачивши людське горе. Сама оброблена поетом пісня має різке викривальне звучання: рекрутчина розбила людське життя.

Окремі народнопоетичні вирази Федькович запозичує з віршів Шевченка. З їх допомогою він виразно змалює становище сироти, якому нікуди прихилитись і він шукає «під водою долі». Слідом за Шевченком поет сміливо запитує, де ж шукати долі, пов'язуючи цей народнопоетичний образ з революційним перетворенням існуючого суспільного ладу. Під впливом поеми «Гайдамаки» він вводить у сюжетну канву твору дві жартівливі пісні,

які на фоні зловісних картин битви і смерті жовніра підсилюють трагедію. З народної поезії почерпнута і багата образність твору: постійні епітети («дрібні сльози», «ніч темненька»), метафоричні образи («мій голубе», «серденько»), синоніми («мліла-робила», «доля-щастя») та ін.

Федькович використовує в поемі і пісенне обрамлення. На початку та в кінці твору він вміщує пісні про жовніра. Ліричний герой у горі звертається до місяця, прохаючи в нього поради. Причиною його смутку є гірка дійсність. Початок пісні «Місяцю-князю» взятий з народної, закінчення доосмислене поетом і підпорядковане подіям жовнірського життя. Пісня «Три стрільчики молоденькі» створена на народних мотивах. Закінчення її дуже промовисте: цар пролив стільки невинної жовнірської крові, що нею оббризканий навіть його царський трон.

А я кажу, пани-брата,
що місяць зійшов,
А в царя віденського
на стільчику кров.

(т. 1, стор. 310)

Художник використовує народні персоніфікації, створюючи з їх допомогою виразні зорові та слухові образи («розмовляють берези в неділю до дня», «зашуміли лози, як звіяний луг») та ін. Багатство народнопоетичних засобів допомогло Федьковичу підняти поему до рівня одного з кращих творів української літератури. Ці засоби тісно злиті з власними засобами поета, з образністю Шевченка, невіддільні одні від одних, підпорядковані тій самій меті — правдивому змалюванню життя жовніра в австрійській армії та показу класового, соціального розшарування в середовищі буковинського селянства.

У «Дезертирі» поет здебільшого вживає коломийковий розмір, у який вводяться ямбічні та хореїчні стопи. В окремих стилізаціях народних пісень коломийкового типу випущений останній, 14-й склад, внаслідок чого ритмічне звучання різко змінюється. Коли в коломийці наголоси на перших восьми складах обох рядків падають на непарні склади і ритм набирає легкого хореїчного звучання, то в поемі наголоси переміщені на парні

ямбічні склади з численними пірихіями, що створює протяжну сумовиту ритмомелодику.

Три стрільчички молоденькі
з стрілецтва да йшли,
Убитого жовнярика
край моря найшли.

(т. 1, стор. 309)

В поемі також використаний пісенний колядковий розмір, у який поет вносив свої зміни. Якщо колядка в розміщенні наголосів повністю підкоряється мелодії, то строфи в поемі мають чіткий ритм, найчастіше дактилічний.

Місяцю-князю,
Білий вівчарю,
Вийди, голубе,
З чорної хмари!

Бо я далеко
Сю ніч мандрую,
Сю ніч мандрую;
Де цар почує...

(т. 1, стор. 304)

Введення цієї пісні було нав'язане творчістю Шевченка, зокрема його поемою «Гайдамаки», де в розділі «Титар» знаходимо вірш з аналогічним звучанням і навіть повторенням окремих рядків¹⁹.

Пізніше цей же мотив у дещо іншому ключі був майстерно оброблений І. Франком в одному з циклів його «Зів'ялого листя»²⁰.

Поема, незважаючи на епічний характер, має ряд ліро-епічних сцен. Як поет-пісняр, Федькович не може зберегти чисту епічну розповідь, він забарвлює її народнопісенною тугою.

Твір мав велике революційне звучання. Поряд з викриттям жорстокої жовнірської неволі, поема кидала виклик усьому темному минулому і сучасному поета, збуджувала віру в кращі часи, коли настане соціальна справедливість. В ім'я цього майбутнього поет закликав до боротьби проти австро-угорського колоніального гніту.

В цілому народна поезія відіграла важливу роль у жовнірських творах Федьковича. Вона підказувала поетові перші теми його власних творів, збагачувала їх

---

¹⁹ Тарас Шевченко, Повне зібрання творів у шести томах, т. 1, К., 1961, стор. 87.

²⁰ Іван Франко, Вічний революціонер. Вибрані поезії, К., 1969, стор. 21.

сюжетами, була для них взірцем. Художник пройнявся психологією народної пісні, захопився її поетикою. Його окремі поезійки з жовнірського циклу — наче часточки життя селянина-жовніра, видобуті десь аж із дна його душі, з його мріями, переживаннями, психологією і, нарешті, його трагедією. У жовнірських поемах він об'єднав окремі сторінки з життя жовніра в єдине ціле. Відтворенням недолі новобранця в епічному творі Федькович збагатив українську літературу жанром ліро-епічної жовнірської поеми, а в літературі Буковини заклав основи для її розвитку.

* * *

На мотивах та образах народного опришківського епосу побудовані героїко-романтичні твори Федьковича. Звернення поета до героїчної тематики було зв'язане з тим основним завданням, яке він ставив перед своєю творчістю, — пробудження народної свідомості. Письменник прагнув передати сучасникам кращі патріотичні традиції минулого, на яких виховувалися б майбутні покоління. Героїзм у його творах пов'язаний з інтересами народу, тут відібрані як типові такі вчинки героїв, які відтворюють дух епохи, відображають народні ідеали.

Серед героїко-романтичного циклу Федьковича найбільше поезій про опришків, зокрема про їх прославленого ватажка Олексу Довбуша. Поет правильно розуміє появу опришківства як вираження народного протесту проти класового, соціального гноблення. «Опришківство, — говорить І. Франко, — було здавен-давна нерозлучним товаришем хлопської неволі. Поневолений, битий, кривджений підданий, не можучи знайти ніде полегші ані справедливості, тікав у ліси, в гори, приставав до купи таких самих одчайдухів, і хоч чув над собою в кожній хвилині загрозу смерті, все-таки рад був хоч під такою загрозою прожити вільно, а надто ще мстився на своїх кривдниках»²¹. Загони опришків поповнювалися дезертирами з війська. Селянин, забраний насильно до австрійської воячини, нехтуючи навіть смертю за дезертирство, втікав з війська, йшов у гори, приєднувався там до народних месників. Та й самі молоді легіні воліли

---

²¹ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XIX, стор. 594.

краще йти в опришки, ніж на жовнірську службу. Про соціальний опришківський рух під керівництвом Довбуша народні маси створили багатий фольклор. Через весь опришківський епос проходить тема тяжкої неволі трудового люду і незламної стійкості та героїзму народних месників²². Опришківський фольклор має піднесений характер. Народні пісні підкреслюють відвагу опришків, їх байдужість до смерті.

Чи видиш ти, пане-брате, за лісом могила,
Чи ти умреш, чи повиснеш, раз-мати родила.

(Я. Головацький, т. I, стор. 165)

У народних переказах розповідається, що опришки майже ніколи не здавалися в полон ворогові, завжди захищалися дуже завзято (Етнографічний збірник, т. XXVI, стор. 5).

Тема народного месництва вже до Федьковича мала свої традиції в українській літературі. Постаті народних героїв зображували поети-романтики, Тарас Шевченко, Марко Вовчок. У їх творах з'являються імена Максима Кривоноса, Семена Палія, Максима Залізняка, Івана Гонти, Устима Кармалюка. Проте у пасивних романтиків ці образи не мають історичної конкретності. На відміну від фольклору тема народного месництва не сприймається ними в соціальному плані. Вони підкреслюють тільки титанічну силу своїх героїв, але ця сила не приносить нікому щастя. У творах активних романтиків героїчні постаті борються із світом зла в ім'я його повалення. Їхні вчинки пов'язані з боротьбою мас. Таким виступає ватажок опришків з казки Маркіяна Шашкевича «Олена». Звернення до героїчного минулого властиве творчості Шевченка. Великий поет зображує минулі битви за волю як приклад для наступних поколінь. Героїчні образи у Шевченка своїми діями кличуть сучасників до активної соціальної боротьби в ім'я повалення несправедливого суспільного ладу.

Федькович близько підходить до шевченківського розуміння героїчного минулого, яке протиставляє злиденному життю народу. Але в окремих творах він бере тільки побутову сторону народних героїв, наділяючи їх рисами фатального кохання, не торкаючись соціальної основи їхніх вчинків.

²² Народ про Довбуша, К., 1962.

Героїчний образ сміливого ватажка опришків Довбуша був найближчим буковинському поетові. Він оспівує народного героя в кількох поезіях, присвячує йому баладу «Довбуш», пише про нього драму, яку сам потім перекладає німецькою мовою.

Першим твором Федьковича, що побудований на спогадах про народного месника, є поезія «Сонні мари». У ній всупереч навіть окремим історичним фактам поет у зображенні подій іде повністю за фольклорними джерелами. Так, історичні документи свідчать, що на самому початку опришківської діяльності брата Іван та Олекса Довбуші розділилися з опришками на два окремі загони²³. Іван зі своєю ватагою діяв переважно в середній і західній частині Карпат, де про нього в народі побутує багато переказів і легенд. Олекса перебував здебільшого в південній частині Карпат (на Гуцульщині), по обох боках гірських пасом Чорногори, наводячи своїми походами страх на магнатів та сільських багатців далеко поза межами Покуття й Буковини. В одному з походів у гуцульське село Космач Олекса Довбуш був із засідки підступно поранений сільським багатієм Дзвінкою. На прохання свого ватажка опришки віднесли його до найближчого лісу. Там він був знайдений на другий день і незабаром помер. Польська шляхта порубала тіло опришківського отамана на частини і розіслала по тих місцевостях, в яких він діяв, щоб залякати населення, яке активно допомагало опришкам. Народні пісні, перекази, легенди розповідають, що опришки, виконуючи останню волю свого отамана, поховали його тіло в Чорногорі. Федькович центром опришківства робить Чорногору.

Ідучи за народними легендами, поет згадує про криницю Довбуша, в якій «вода чиста, як коли з хрустали», і кругом «зіле сльозами вмиває». Так само змальовуються місця, зв'язані з перебуванням народного месника, і в легендах («Етнографічний збірник», т. XXVI, стор. 134). Федькович називає Довбуша своїм братом, оспівує його славні діла, сумує, що ватажок у могилі і нема кому стати за народну правду.

З ім'ям Довбуша народні маси зв'язували свої мрії

---

²³ В. Грабовецький, Карпатське опришківство, Львів, 1966, стор. 88.

про соціальну рівність, про визволення з-під іноземного, німецького та польсько-шляхетського гніту. Ці народні ідеали втілені в численних легендах, переказах та піснях про Довбуша. Мрію народу про краще життя, яке може здобути народний месник, зображує поет у вірші «Сам», переспівавши цю тему німецькою мовою і переробивши вдруге в українській поезії «Убогий легінь». Федькович використовує в цьому творі кілька пісенних мотивів. Народнопоетичне шукання долі він зв'язує з ім'ям Довбуша. Герой твору — бідний юнак шукає долю за морем і в горах, але ніде не знаходить і нарешті іде до Довбуша в Черногору.

У поезії використано трикратне фольклорне повторення подій. Довбуш велить юнакові стати королем, але той не хоче «кувати в кайдани» «святу волю». Герой твору не може стати й народним месником, бо не відчуває в собі стільки сил, щоб мстити гнобителям за народні муки. Тоді Довбуш наказує юнакові стати співцем. Слова опришківського ватажка, як і весь його образ, овіяні романтикою. Від голосу отамана гримить Черногора, стає страшно. У першому вірші поет не розкриває ще долі співця, бо вона тоді й самому була мало знана, але, пройшовши важкий шлях, він змальовує злиденне життя співця. Убогий легінь, ставши з волі Довбуша поетом, повіряється по світу, а «за ним, як той кайдан, недоля чорна, лукава». Федькович стверджує ідею служіння народові. Справжній поет має боротись за його інтереси, як боровся Довбуш, на життєвому шляху у нього будуть гіркі розчарування, скрізь його супроводитиме горе. В експлуаторському суспільстві немає умов для розвитку таланту митця, нестерпні умови призводять його до загибелі.

У романтично-фантастичному плані змальовується Довбуш у поезіях «Дзвінка», «Довбуш» із збірки «Дикі думи». Постать народного месника оповита тут таємничістю, навіть казковою фантастикою. У вірші «Дзвінка» розповідається мовою легенд про зрадливе вбивство Довбуша: у хворобливому маренні юнакові сниться, що Дзвінка готує на Довбуша зачаровану кулю. Так само народні легенди розповідають, що Довбуша можна було вбити тільки кулею, вилитою з дванадцяти зерен ярої пшениці, або срібною кулею з дев'яти кінських волосків» («Етнографічний збірник», т. XXVI, стор. 126, 127).

У фольклорі смерть Довбуша зображується по-різному. Більшість пісень і легенд розповідає, що опришківського отамана вбиває Степан Дзвінка за співучастю своєї дружини, частина легенд змальовує смерть Довбуша від його коханки Дзвінки. Окремі народні твори виправдовують Дзвінку, складаючи вину за смерть Довбуша на матір її чоловіка, яка підслухала у ватажка таємницю його сили; Дзвінка залишалася до кінця вірною Довбушеві, а після його смерті з горя втопилася в річці («Буковина в піснях», 1957, стор. 94—98). Для романтичного змалювання образу народного героя найбільше підходила розв'язка, за якою ватажок опришків гине від рук своєї коханки. Такий добір легенд зумовив романтичне змалювання образу народного месника. Федьковичу була відома і справжня причина смерті Довбуша. У примітці до переспіву цього твору німецькою мовою він писав, що Дзвінка була тільки «Довбушева коханка», яка хотіла його вбити, але історично доведено, що це зробив її чоловік. Отже, у творі поет свідомо пішов не за історичними, а за народними джерелами.

Характерною рисою романтичних поезій Федьковича про Олексу Довбуша є їх фольклорна основа. Проте соціальні причини вчинків Довбуша тут ще часто затінені. Події змальовуються у цілковитій відповідності з народнопоетичним колоритом, але реалістична, класова суть фольклору ще не розкрита.

В опришківському циклі є вірші, в яких переважають реалістичні мотиви. До таких належить поезія «Братя-опришки, гайда за чару», яка була вміщена у «Найкращих співанках». І. Франко при підготовці повного видання творів Федьковича помістив цей вірш між оригінальними поезіями. Мабуть, революційне звучання пісні змусило Федьковича умовно віднести цей твір до народних пісень. Вірш «Братя-опришки, гайда за чару» своїм початком та будовою строф перегукується з піснею «Гей браття-опришки», яка, на думку багатьох дослідників, створена польським письменником Ю. Коженьовським. Очевидно, він обробив одну з опришківських пісень і ввів її до своєї драми «Каграссу górale». Ця пісня і в оригіналі, і в переспіві М. Устияновича була відома в Галичині та на Буковині. Рукописний «Сборник песней» (1861) вміщує її в оригіналі разом з іншими польськими піснями. Федькович значно посилює соціальне звучання

твору. Його пісня — заклик до помсти над народними гнобителями, до кривавої розправи з ними.

Братя-опришки, гайда за чару,
Воля і вина у горах ростуть,
Кара тиранам, кара їм, кара,
Що місто пива кров нашу п'ють.

(т. I, стор. 552)

Поет використовує трикратне фольклорне повторення. Поезія має три строфи: в першій він закликає до розправи над народними тиранами — царями, магнатами; у другій строфі говорить, що народна кара постигне і ненаситне духовенство: біля корчмаря висітиме сільський піп, що бере за похорон у вдови останню корову. Такої ж кари заслуговує і вїйт-експлуататор. Через своє революційне спрямування вірш не міг бути тоді надрукований. Можливо, Федькович мав надію надрукувати його під виглядом народної пісні, через те змістив між фольклорними творами. Поезія співзвучна з тими опришківськими піснями, які закликають до боротьби з панами.

На матеріалі опришківських балад та легенд написана балада Федьковича «Добуш». Тема соціальної боротьби у цьому творі, як це слушно зауважує М. Нечиталюк, переплелася з темою згубної любові²⁴. Баладне, пісенно-ліричне і навіть легендарне зображення героя тут також тісно переплітаються. На початку твору, як і в народній співанці-хроніці про Довбуша, поет звертається до своїх слухачів, «добрих людей», щоб вони послухали про вчинки славного «капітана».

У баладі «Добуш»:

Гей, ци чули, люде добрі,
перед ким то ляхи стинуть,
А за ким то молодиці,
а за ким дівчата гинуть?

(т. I, стор. 114)

У співанці-хроніці:

Ой слухайте, добрі люди, що хочу
казати,
А я хочу про Довбуша співанку
співати.
Ану трошки послухайте і ви,
гірські люди,
Тут найкраща ваша слава
з давніх-давен буде.

(«Буковина в піснях», стор. 94)

---

²⁴ М. Нечиталюк; Буковинський Кобзар, стор. 46.

Подібні поетичні заспівки мають народні співанки-хроніки, наприклад, про опришка Мирона Штолу:

Чи чуєте, добрі люде, що хочу казати,
Бо я хочу Штолюкові співанку співати.

(Я. Головацький, т. III, стор. 59)

Початок балади в рукописі Федьковича мав виразне антишляхетське спрямування: перед Довбушем «ляхи стинуть». Б. Дідицький, якому був надісланий твір для друку, не наважувався чи, може, не хотів друкувати слово «ляхи» (тобто шляхта) і замінив на «звірі». В такому варіанті і вийшов твір у світ. Про це розповів наприкінці свого життя сам Б. Дідицький, признаючись, що в баладі «Добуш» замінив «однісенькое слово «ляхи» на «звірі»²⁵. Свідчення самого видавця чомусь не було взято до уваги при перевиданнях творів Федьковича. Тільки в радянському двотомному виданні 1960 р., упорядкованому М. Ф. Нечиталюком, відновлено первісне звучання твору.

Портрет Довбуша у творі поданий у романтично-баладному дусі. Народний ватажок — легінь незвичайної вроди, «красний, красний, як царевич» (т. 1, стор. 114). Народні балади так само змальовують Довбуша вродливим. Він «сивоокий», «кучерявий», «чорнобривий», «уберінь така на нім, що аж ся лискає» («Буковина в піснях», стор. 95). Зовнішня краса Довбуша відповідає його благородним вчинкам і немов домальовується пишним гуцульським одягом.

Як і в романтичних творах інших письменників, у баладі Федьковича розповіді та описи незвичайні, похмурі: події відбуваються на фоні зловісної ночі, при місяці. Опришківський ватажок ходить сумний, туга героя зумовлена пристрасною любов'ю до Дзвінки. Художник майстерно переплітає романтичні картини з реальними, створюючи напівреальний, напівфантастичний колорит. Навколо отамана легендарні опришківські полки, готові на його перший поклик вдарити на ворога. Сила і численність його війська передана в романтично-казковому дусі: народному меснику служать «збуїв тисяч двісті», вони п'ють не воду, а «кров та буйні вина». Така гіперболізація сили опришків зустрічається в багатьох фольклорних творах. Аналогічне перебільшення

²⁵ О. Маковей, Життєпис, стор. 186.

знаходимо в народній баладі про Мирона Штолу.
У Штолюка опришків, як у лісі листя:

Кілько в тебе, у Штолюка, того товариства,
Кілько в лісі у Дуборі букового листа.

(Я. Головацький т. III, стор. 60)

Влада Довбуша над опришками зображується в казковому дусі. Опришківський ватажок — легендарний герой, якому досить одного слова, щоб його військо звоувало ціле царство. Постріл Довбуша не звичайний, він, як голос грому, «зводить скали»:

А капітан став над ними,
рве пістоля, зводить скали;
Грим!! а збуїв тисяч двісті
на ногах вже поставали:
«Що розкажеш, пан капітан?
Ци палити, ци рубати,
Ци якому королеві
Кажеш голов з в'язів зняти?»

(т. 1, стор. 115)

У народних переказах про Довбуша, опублікованих В. Гнатюком, розповідається, що Довбуш з опришками зустрів по дорозі цісаря, який їхав з генералами, і той просив опришківського ватажка пощадити йому життя («Етнографічний збірник», т. XXVI, стор. 122). В іншому переказі йдеться про те, як Довбуш допоміг цісареві Максиміліану перемогти ворога, за що той дарував йому половину царства, але опришківський ватажок від нього відмовився («Етнографічний збірник», т. XXVI, стор. 123).

Олекса Довбуш любить красну Дзвінку. Цю подію в житті ватажка поет передає в дусі гуцульського фольклору. У народних переказах і легендах улюблені народні герої наділені незвичайною вродою, їх кохають жінки, але це кохання приносить їм тільки горе, часто смерть. Такими виступають в народній поезії Семен Палій, Устим, Кармалюк, чеський опришок Яношік та ін. Народ не хоче бачити свого героя переможеним, його не бере ніяка куля, хіба зачарована. В народних легендах проводиться думка, що героя можна перемогти тільки підступом і то за допомогою чарів. І найчастіше він розкриває таємницю своєї сили жінці, що стає причиною його смерті. Федькович у дусі народних легенд змальовує образ Довбуша. На фоні тривожної ночі ватажок спо-

віщає легенів, що «красна Дзвінка» запросила їх на вечерю. Опришки, які готові і у вогонь скочити за свого отамана, на цей раз намагаються відрадити його від походу. Кохання борця за правду з легковажною Дзвінкою, за народним поглядом, може принести тільки нещастя. Через те поет змальовує картину походу похмурими барвами. Похід до Дзвінки відбувається вночі, Довбуш не йде, а «квапить облазами». Поет, як і народні балади, нагнітає тривожні моменти. Цьому найкраще відповідає символіка: природа намагається попередити героя про небезпеку, на фоні ясної ночі тужить сова — віщун лиха. Перестороги природи допомагають яскравіше відтінити мужність і безстрашність опришківського ватажка. Щоб показати незламність характеру Довбуша, поет виводить епізодичний образ його побратима Івана. Опришок, як і в народній пісні, просить отамана повернутися, бо «птаха нужду... ворожить». Але воля опришківського капітана непохитна.

«Аби-сь дав мч тільки злота,
що наповню сю долину,
Аби-сь дав ми вдвоє більше,
то я Дзвінку не покину».

(т. 1, стор. 116)

Таке романтичне кохання, повне небезпек і сильніше від них, характерне для народних легенд і балад про Довбуша.

При зображенні останнього походу ватажка опришків Федькович використовує не історичні джерела, а народні пісні, перекази та легенди. За історичними матеріалами, Довбуш ішов у село Космач не до своєї коханки Дзвінки, а щоб покарати багатія Дзвінку, який кривдив бідних селян. Звичайна смерть народного месника не характерна для народної уяви. Довбуш не міг загинути такою смертю, бо він був невразливий, його не брала ніяка куля, хіба що срібна, заморожена. Федькович опускає фантастичні сцени смерті Довбуша. Ватажок з опришками появляється у Дзвінки, маючи незвичайну силу, але причини цієї сили утаємничені. Перебування опришківського отамана біля хати Дзвінки, розмова з нею передаються в дусі народних балад та співанок-хронік. При змалюванні зустрічі Довбуша з Дзвінкою Федькович використовує засоби романтичної гіперболізації та символіки. З ватажком прийшли

вечеряти «сімсот хлопців». Дзвінка наварила «пива», що уособлює в цьому випадку криваву розправу. Ті самі елементи гіперболізації помітні і в змалюванні смерті Довбуша. Дзвінка не хоче відчинити двері, тоді проявляється незвичайна сила опришківського ватажка. Довбуш, наче соломучу, крушить одвірки, ламає двері, але зрадлива куля в ту хвилину пронизує його. Про цю подію поет розповідає тужливим тоном ліричних пісень.

З капітана кров ся ліє,
впав капітан молоденький.
Впав, конає на мураві,
кров кип'яча трави росить,
А капітан кличе хлопців,
та й конає, та й їх просить.

(т. 1, стор. 118)

Поранений Довбуш, як згадувалося, потрапив до рук шляхти, але швидко помер і вже по смерті був четвертований. Проте у народних переказах та легендах розповідається, що Довбуш наказує побратимам занести його тіло в «сині гори», в інших варіантах — «в Чорногору» і там поховати. Опришки виконують останню волю отамана. І в народній баладі, і в баладі Федьковича наявний епізод, коли Довбуш просить опришків не дати знущатися ляхам над його тілом (натяк на звіряче поводження з тілами вбитих опришків, яких рубали шматками і вішали по дорогах).

У баладі «Довбуш»:

Як я, братя, вже загину,
то зложіть мня на топори,
Занесіть мня, де найкраще,
занесіть мня в сині гори...

(т. 1, стор. 118)

У народній баладі:

Ой ви, хлопці, ви молодці,
Возьміть мене на топірці,
Беріть мене на топори,
Занесіть мня в сині гори.

(«Етнографічний збірник»,
т. XXVI, стор. 42)

У фольклорі побутує багато легенд про топір Довбуша. Цей топір витяг отаман опришків з дна Черемоша, куди опустили його попередники по боротьбі. З топором увійшла в нього чудодійна сила, а сам топір став знаряддям помсти над гнобителями. Народні легенди розповідають, що перед смертю Довбуш затопив свій топір на дні Черемоша, інші — що затяв у скелю або закопав у землю. Звідти повинен його взяти новий народний месник. Зброя Довбуша стала символом боротьби народу за своє визволення. В баладі Федькович використовує

легендарний епізод про затоплення топора: Народний месник турбується про свій топір, просить затопити його «в Дністрі-Дунаю» (т. 1, стор. 118).

Епілог балади мінорний, сповнений туги й суму. Як віщун горя, стогне розпачливо сова, голосить гуцульська флюяра. Але Довбуш не чує її з могили. Поет майстерно створює евфоніку суму. На фоні величавої природи Чорногори, освітленої сонячним сяйвом, спочиває народний месник. Як і в народних баладах, смерть Довбуша передана схвильовано, з почуттям туги й суму. Не лише люди, навіть природа тяжко переносить смерть героя. У співанках-хроніках за опришківським отаманом плачуть сині гори, понад які розноситься тужлива мелодія трембіти, сумно кує зозуля. Федькович зумів відчуті і з неповторною художньою силою передати народне звучання мотивів суму і жалю, зв'язаних із смертю народного героя.

У баладі «Добуш»:

В Чорногорі сонце сходить,
Чорногора в світлі тоне.
А в скалі там десь глибоко,
там сова десь плаче, стоне.
Але Добуш їй не чує;
бо в могилі вже не чути
Ані пісню Добушеву,
ні флюяри слезні нути.

(т. 1, стор. 118)

У співанці-хроніці:

В Чорногорі, в Кедроваті,
де орел літає,
Там зозулька йому кує,
трембітка сумує,
Але Довбуш у могилі
не знає, не чує.
Та не знає, що всі гори
за ним затужили,
Та не знає, що всі люди за
ним голосили.

(«Буковина в піснях», стор. 98)

При змалюванні образу народного месника поет використав ряд фольклорних деталей, зв'язаних із життям та смертю Довбуша: перекази про Чорногору, Добушеву зброю, скарби тощо. На основі опришківського епосу він відтворив образ Довбуша таким, яким він залишився в уяві народу. У баладі «Добуш» наявне переплетіння, навіть деяке злиття ліричнопісенних, баладних і навіть легендарних рис у змалюванні народного героя.

Народна поезія зобразила постать Довбуша в усій величі і красі. В цьому образі народ втілює свої мрії про волю. Кращі риси, якими він наділив улюбленого героя, Федькович дбайливо збирав і переносив у свої твори. І. Франко про могутню постать Олекси Довбуша

писав: «Хто був недавно князем і владикою тих гір, орлом повітря, оленем тих борів, паном тих ланів, аж ген по Дністрові води? Довбуш. Перед ким тремтіли сміливі і сильні, корились горді? Перед Довбушем. Хто був красою наших гір, начальником наших легіонів? Довбуш...»²⁶. Образ Довбуша в поезії Федьковича співзвучний з образом народного месника, змальованого І. Франком. У Франка Довбуш — «владика гір», у Федьковича — «наша слава, наш капітан на Підгір'ї»; перед ним «тремтять сильні» — він може «королеві... голов з в'язів зняти»; на Довбуша надіються «бідні і гноблені» — на його могилу убогий юнак іде шукати долі та ін. Образ Довбуша Федькович передав у народнопоетичному дусі, мовою пісні розкрив його почуття і психологію, мовою легенд — силу і героїзм. Тужливий ритм пісні і балади надихнув мелодію творам поета, з яких постав в усій красі і величі образ народного месника.

На тему опришківства написані Федьковичем балади «Юрій Гінда» та «Шипітські берези» (остання — переробка балади «Юрій Гінда»). Під назвою «Шипітські берези» побутують ще дві переробки твору та переспів німецькою мовою. Б. Дідицький на основі листів Федьковича у примітці до твору пояснював, що Гінда був прославленим опришком у буковинських горах і про нього збереглося в народі багато переказів. І. Франко допускає думку, що відомості про Гінду Федькович почерпнув або безпосередньо з уст народу, або через німецького поета Нойбауера. О. Маковей, уточнюючи думку Франка, твердить, що Федькович узяв тему для свого твору від німецького поета. Він наводить текст з видання Нойбауера, який міг послужити джерелом твору «Юрій Гінда». За цим переказом, у карпатських лісах біля села Шепіт жив із своєю ватагою опришок Юрій Гінда. Опришка покохали дві сестри і з ревності отруїли одну одну. На їхній могилі посадили дві берези. Маковей висловлює сумнів, чи Нойбауер цілком точно записав переказ із уст народу, а далі — чи й зовсім чув його. Сумнів дослідника викликала замітка Нойбауера в кінці оповідання про Гінду: «Замість правдивих призищ в оповіданню я подав видумані Гінда і Барбу»²⁷.

²⁶ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. V, стор. 11.

²⁷ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 181.

Важко тепер сказати, чи діяв у Карпатах опришок з прізвищем Гінда, чи ні, бо історія опришківського руху на Буковині тоді ніким не досліджувалась і багато імен опришків пішло в забуття. Але якщо й не Гінда, то інший опришок діяв у південній частині Карпат, може і в Молдавії, і залишив слід у пам'яті народу. Про нього й могли побутувати ще в середині ХІХ ст. перекази та легенди. Образ Гінди і у Нойбауера, і у Федьковича змальований у відповідності з духом народних легенд про опришків: Гінда живе на вершині високої гори (Довбуш у Чорногорі), роздає, як і Довбуш, забране в багатих добро бідним, нарешті, Гінда, як і багато народних героїв, гине через фатальну любов. Залишається нез'ясованим питання, чи Федькович узяв тему для свого твору в Нойбауера (про те, що читав про Гінду у Нойбауера, говорить сам поет), чи й сам чув на своїй батьківщині легенди про цього опришка.

Найбільш імовірно, що в основу балади «Юрій Гінда» покладено одну або декілька народних легенд опришківського епосу, які поет поєднав з легендами про перетворення сестер у берези. Федькович змальовує вчинки героїв у відповідності з народнопісенним звучанням. Образ Гінди наділений романтичними рисами народної пісні та легенди. Гінда — «пан-капітан гайдамацький», «молод, красний, стан козацький» (т. 1, стор. 119), у руці в нього «ясний топір», а на колінах дві дівчини, і обидві його палко кохають. В дусі народних балад і легенд, що забарвлюють розповідь романтичними фарбами, художник зображує родинно-побутову трагедію: сестри з ревнощів отруюють одна одну, ватажок опришків з жалю за ними «ходить світом без розуму», плаче, у нестямі шукає сестер. Любов принесла опришку тільки горе.

У другій редакції поеми «Шипітські берези» Федькович поглиблює баладно-фантастичне звучання. Зіставляючи обидва варіанти, О. Маковей вважає, що «Шипітські берези» могли виникнути під впливом «Тополі» Шевченка²⁸. В цьому творі письменник кладе в основу не образ Гінди, а побратима Довбуша — Івана. У народних легендах підкреслюється, що побратим Довбуша неодноразово рятував свого отамана в небезпеці.

---

²⁸ О. Маковей, Життєпис, стор. 432.

Очевидно, легенди про Довбуша та його побратимів навіяли думку поставити образ Івана в центрі твору. Коли в змалюванні Гінди переважали баладні романтичні елементи, то образ Івана більше пройнятий пісенним ліризмом. Ватаг Добушуків — «молоденький», «кучерявий», сестри, яких кохає опришок, — «кароокі, чорнобріві», «шиють шовком», за ними «легіні дуріють» (т. 1, стор. 178). Обидві сестри покохали Івана, але він не зважає на їхні почуття. Характер Івана змальовується дещо відмінно від народних балад. У цьому творі поет використовує окремі риси з пісень про хлопця-гульця, що обдурює дівчину. Один із варіантів поет умістив до «Найкращих співанок» (Народні пісні Буковини, стор. 103). У баладі можна знайти і деяке наслідування, навіть копіювання стилю Шевченка, але шевченківські засоби поет застосовує до змалювання інших подій. Зустрічаються в розповідях та описах деталі баладних пісень: сестри «точать з пивниці меду» (епізод із балади про лиху свекруху, що отруєє нелюбу невістку), наливають отрути. Але Федькович не робить сестер навмисними вбивцями, а тільки жертвами фатального кохання: вони не мали наміру отруїти одна одну, а тільки хотіли повернути любов легковажного хлопця.

Твір має кільцеве баладне обрамлення. Поет використовує тут народну міфологію про перетворення людей в дерева. Елементами народної фантастики, звичаїв, повір'їв балада «Шипітські берези» близька до народних балад про дівчину, яка з розпуки за милим випила зілля і стала тополею. До розробки останнього мотиву, як уже згадувалося, могла захопити Федьковича балада Шевченка «Тополя». І. Франко в «Тополі» Шевченка бачив «два осібні мотиви казочні..., як дівчина при допомозі чарів викликає неприсутнього милого, і про те, як дівчина перемінюється в тополею»²⁹. Такі ж два мотиви могли бути поєднані і в баладі Федьковича. Твір перегукується і з поезією Шевченка «Коло гаю в чистім полю», де Кобзар розробляє традиційний баладний сюжет про отруєння сестрами свого коханця. Форму баладних перетворень обидва поети взяли з фольклору. В народній поезії найчастіше персоніфікуються дерева —

---

²⁹ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 71.

тополя, калина, береза, осика; квіти — троянда, барвінок, брат-і-сестра та ін.

У баладі «Шипітські берези» поряд з побутовими звучать і соціальні мотиви: отаман опришків Іван мстить багатіям за народні кривди, за те, «що мов п'явки ті неситі кровцю людську тягнуть» (т. 1, стор. 180).

В останній переробці твору «Шипітські берези» Федькович, залишаючи в тіні баладний фон, переносить події на реально-побутовий ґрунт. Сміливий опришок тут замінений сільським легінем Джоголієм, якого кохають обидві дочки багатія Микитули. Як і в попередніх варіантах, причиною трагедії стає фатальне кохання обох сестер до вродливого парубка. Федькович і в цей варіант твору вводить окремі баладні мотиви, народні вірування тощо. Отже, всі варіанти балади створені на фольклорній основі. Розповідь огорнута символічно-романтичним серпанком, реальні події переплетені з легендарною народною стихією. Але в усіх варіантах твору і в зображенні подій, і в змалюванні образу головного персонажа Федькович обмежився переважно романтично-побутовим колоритом народнопоетичних джерел, не зміг відтворити соціальних причин, які спонукали опришків піднятися на боротьбу проти панства.

Федьковича захоплювало народне повстання 1848 р. під проводом Лук'яна Кобилиці. Поет мав намір написати історію Лук'яна Кобилиці, збирав про нього народні пісні, створив історичну поему «Лук'ян Кобилиця». Її відкрив Іван Франко, знайшовши випадково у 1878 р. зошит з народними піснями, а між ними і копії творів Федьковича «Новобранчик» та «Лук'ян Кобилиця». Поема поширювалася в рукописі. І. Франко писав: «А про другу поемку, заховану в тій копії, про «Лукіяна Кобилицю», нема ніде ніякої згадки ані в листах Федьковича, ані в звісних мені листах його сучасників, і якби не та копія, випадком урятована мною від затрати, ми не мали би ніякісінького сліду, що Федькович написав коли-небудь сю поему — одну з кращих і щодо свого укладу найінтересніших поем Федьковича»³⁰. Твір на свій час був дуже сміливий, відзначав І. Франко, тому його більше як 20 років не наважувалися не тільки друкувати, але навіть переписувати, і він зберігся тільки

³⁰ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 266—267.

в одній копії. Про час написання твору думки критиків розходяться: М. Пивоваров ставить дату написання «1865 рік»³¹, І. Пільгук вважає, що поема написана в період між «Новобранчиком» та поезіями, що з'явилися після нього, близько 1862 р.³² Відповідь на це питання дає лист Федьковича з січня 1863 р., де поет повідомляє Д. Танячкевича, що посилає йому поему «Лук'ян Кобилиця» і просить, якщо можливо, переслати її для опублікування на Східну Україну. З листа видно, що поема наприкінці 1862 р. вже була закінчена.

При написанні твору Федькович використовував народні пісні і перекази про Кобилицю та власні спогади з юнацьких років. У «Найкращих співанках» поет вмістив запис співанки-хроніки про народного депутата Кобилицю (Народні пісні Буковини, стор. 151). Пісні про Кобилицю були записані також Г. Купчанком і опубліковані в збірці О. Лоначевського (стор. 271—273). Зразки народної творчості про Лук'яна Кобилицю найповніше видані у збірках «Народ про Кобилицю» (1968) та «Співанках-хроніках» (1972).

Лук'ян Кобилиця довгі роки вів боротьбу проти панського засилля на Буковині. За участь у селянському повстанні 1843—1844 рр. був кинутий до тюрми, під час революції 1848 р. звільнений. Того ж року він підняв і очолив нове повстання, яке було придушене тільки за допомогою значних військових частин. У 1850 р. Кобилицю підступом спіймали і отруїли в тюрмі. Федькович у змалюванні образу народного депутата іде не за історичними, а за фольклорними джерелами. На творі позначився вплив поем Шевченка. Обидва поети згадують героїчне минуле з метою засудити невільницьке сучасне. У цьому революційна сила їхніх творів.

На початку поеми Федькович у символічному образі молодої дівчини зображує Буковину. Поет розвинув народний символ у розгорнуте порівняння про життя дівчини — Буковини, «молоденької, як у траві чічка». Мати «на пальцях ходила», щоб не збудити дочку вранці, умовляла навіть голубів не гудіти (т. 1, стор. 201).

---

³¹ М. Пивоваров, Юрій Федькович, стор. 40.

³² І. Пільгук, Народний співець Буковини Юрій Федькович, стор. 18.

Ніжні тони ліричної пісні, якими забарвлена розповідь, надають особливої сили зображуваним подіям. Буковина залишилася сиротою, і її повів німець з Відня у глуху Німеччину, а потім «запродав ляскам-панкам у другу неволю» (т. 1, стор. 201). Контрастне зіставлення минулого і сучасного Буковини було революційним викликом загарбницькій політиці австрійської імперії, що перетворила рідний край поета в колонію. Символічний образ дівчини-сироти надає лірично-схвильованих рис зображуваному, викликає співчуття до долі нещасного народу цього краю. Федькович гостро викриває колоніальне німецьке панування на Буковині: народні повстання тут були потоплені в ріках крові, тільки могили чорніють на берегах Черемоша, який мчить «крававий у море». Художник у розповіді поєднує романтичні і реалістичні тони. Страшні злочини, які чинять німці, обурюють не тільки людей, а навіть природу: від горя реве Сокільський, «голосить Сучава». Романтичні фарби тільки відтінюють народне горе, змальоване у творі реалістичними тонами.

Сперли ліси, сперли пашу,
Дров ні хворостини,
Ваші жінки, ваші діти
Від студені гинуть.
А з-під вас ся поточили
Крававі ріки...

(т. 1, стор. 202)

Федькович перелічує імена народних борців, які виступили проти неволі: Юрія Гінду, опришка Поколія, їхню справу продовжив Лук'ян Кобилиця.

Реалістичні події поет огортає романтичним серпанком: природа сумує, бо скрізь спустошення, легендарні русалки не виходять більше грітися на берег Черемоша, місяць нікому більше не світить, тільки сови віщують лихо і символізують ту руїну, в яку перетворили колонізатори Буковину.

Образ Кобилиці наділений рисами народного героя. Лук'ян схилився біля столу, тужить, як романтичний герой, але причина його журби інша — цісар програє в карти його рідну Буковину. Образ цісаря змальований сатиричними фарбами: він «сидить на стільчику», «в картах ся грає», хоче, щоб «вигиб увесь руський рід», під його проводом німці риють під Буковиною «великий

гріб». Художник з допомогою перифразованого народного прислів'я пророкує загибель колоніальній австрійській монархії:

Копайте, панове! Копайте, здорові!
Хто яму копає, собі їй копає.

(т. 1 стор. 203)

Домовину цісареві і його владі витешуть поневолені народи, які піднялися на боротьбу проти австрійського колоніального ярма. Кобилиця закликає селян розірвати кайдани, які накинули німці «на руки, на ноги». Слідом за піснею поет показує солідарність гуцульського повстання з угорською революцією. Поема закінчується оптимістично: повстанські загони ждуть наказу Кобилиці, щоб ударити на ворога. Така кінцівка твору стверджувала непереможні сили народу, який піднявся на боротьбу з гнобителями.

Більша частина поеми написана коломийковим розміром: у кожній строфі відчувається логічна і синтаксична закінченість думки, як у народній коломийці. Перехід частин речень з однієї строфи в іншу трапляється в цьому творі рідко. В поемі пісенний ліризм пов'язаний з принципами романтичної поезики, яка органічно зливається з реалістичними картинами життя. Художник використовує колоритний живопис, вводить фольклорну символіку, пристосовуючи романтичні символи до відображення буковинського життя. Творче використання народної поезії становить один із секретів поетичної майстерності Юрія Федьковича. Завдяки близькості до фольклору уривки з поеми «Лук'ян Кобилиця» між народом стали виконувати як народні співанки, їх і тепер подекуди на Буковині фіксують фольклорні експедиції.

На мотивах народних легенд написана романтична поема Федьковича «Король Гуцул» (відомі дві редакції українською мовою і одна — німецькою). Твір побудований на міфологічній легенді про відважного Гуцула, що вступив у єдиноборство з Чорним богом, переміг його, але за те, що втрутився між богів, був покараний ними. Сам поет до першої редакції додає примітку: «Гуцули покликаються все на якогось короля та на Чорне море» (т. 1, стор. 429). У його «Найкращих співанках» зберігаються записи двох народних пісень про короля Гуцула. У порівнянні з піснями Федькович в поемі ширше розгортає події, дає їм нове осмислення. Романтичну леген-

ду про короля Гуцула він пов'язує з визволенням народу. Народ жде, коли прокинеться відважний Гуцул і поведе народні маси на боротьбу (т. 1, стор. 432).

Ю. Федьковича захоплювала героїчна боротьба південнослов'янських народів проти турецького поневолення. Під час перебування у війську Федькович думав прилучитися до сербських повстанських загонів. Він вивчав сербський героїчний епос, захоплювався фольклорними збірками Вука Караджича. Про героїчну боротьбу південних слов'ян написав поезії «Киртчалі», «Празник у Такові», «Сербські ваї», «З-під юга». Вірш «Киртчалі», на думку Б. Дідицького, побудований на болгарському народному переказі. Іван Франко схильний вважати, що джерелом твору послужила «голосна свого часу, але з історичного погляду зовсім баламутна повість М. Чайковського «Kirdzali». Можливо, Федькович був знайомий з твором польського романтика, проте на змісті вірша більше позначилися народнопоетичні впливи. В основі твору лежить романтична історія кохання болгарського юнака Киртчалі і турецької красуні Селіми. Киртчалі поклявся своїм побратимам вбити пашу, батька Селіми, але, засліплений її красою, зраджує друзів і переходить на бік ворога. Фатальне кохання привело його до зради і одночасно до загибелі. Такі мотиви були поширені в романтичній літературі того часу: повість Гоголя «Тарас Бульба», окремі твори Стендаля, Гюго та ін. Поет проводить думку, що зрадник ніколи не може бути щасливим у житті. Після зради Киртчалі ходить самотній, проклинає Селіму, яка була причиною його морального падіння. Художник зображує події в стилі народної пісні. Беручи мотив з південнослов'янського життя, він українізує текст вірша. Селіма змальовується такими ж пісенними засобами, як дівчина в українській ліричній пісні.

У вірші «Празник у Такові», переспіваному й німецькою мовою, Федькович зіставляє минуле і сучасне Сербії: у минулому в сербів були славні борці, а тепер панує рабська неволя. Це протиставлення, на його думку, має сприяти пробудженню революційної боротьби в масах. Але й зараз у сербів не перевелися герої: народ піднімає на боротьбу відважний Обренович. Своєю поетикою твір наближається до сербської пісні типу десятерця.

Поезія «Сербські ваї» є переробкою вірша «Празник у Такові». Цей вірш у порівнянні з попереднім більш зрілий з художнього боку і має світліші тони. Коли в попередньому творі показувалося, що в Сербії тільки чути дзвін кайданів, то тут співають кобзарі на срібних струнах, закликаючи народ до боротьби. По Сербії лунають їхні пісні про богатирів Лазаря, Марка Кралевича. І серби, освятивши свої ножі, як гайдамаки у Шезченка, піднімаються на боротьбу. Для оспівування цієї теми поет використовує образність і ритміку українських пісень. Окремі народнопоетичні вирази у творі мають романтичне звучання: «срібні дзвони», «земля стогне», «народ... що то море». Це створює виразні зорові картини. Ритмомелодика своїм звучанням подібна до пісні «Відки, братя?— З-за Дунаю!», яку Федькович вмістив у збірці «Найкращі співанки» (Народні пісні Буковини, стор. 126). В поезії звучить захоплення героїзмом південнослов'янських народів в їх справедливій боротьбі за визволення з-під гніту ненависного турецького рабства.

Поезії на південнослов'янську тематику мають реалістичний характер. Виступаючи проти турецького гноблення, Федькович водночас показував і своєму народові шлях боротьби проти німецького поневолення. Ці твори мають на собі виразні сліди української народної пісні.

Федькович переклав українською мовою героїчну поему «Слово о полку Ігоревім», де використав велике багатство фольклорних лексичних засобів. Але передача важким гекзаметром ритміки поеми негативно позначилась на якості перекладу. Натомість переспіви «Плачу Ярославни», виконані в стилі народних пісень, читаються легко і належать до кращих зразків його поетичної лірики, нагадуючи своєю образністю, символікою, тужливим ліризмом народні пісні про жіночу долю.

Отже, всі героїко-романтичні твори Федьковича співзвучні з народною поезією. Але в порівнянні з піснею Федькович у кращих з них детальніше конкретизує події, надає їм гострого, злободенного звучання, надихає революційним пафосом боротьби з гнобителями.

Фольклор сприяв формуванню творчих методів поета — романтизму й реалізму. Переосмислення пісенно-реалістичних і пісенно-романтичних мотивів, засобів зображення зумовило специфічність його творів, у яких

романтичні і реалістичні тенденції часто переплітаються, а в найкращих поезіях зливаються одна з одною. Найчастіше при змалюванні сучасного життя поет користується реалістичними мотивами народної поезії, у зображенні минулого переважають романтичні тенденції. Реалізм його творів поєднаний з тонким пісенним ліризмом, який відчутний у змалюванні внутрішнього світу героїв, їх почуттів. Романтичне захоплення проявляється найчастіше в баладах Федьковича. Їх джерело — народна балада, легенда або казка. Звідти він бере різноманітні перетворення, персоніфікації явищ природи, символізацію. Як тонкий знавець народної пісні митець так відтворює характери своїх персонажів, що вони, незважаючи на відмінність засобів зображення, стилю, рідняться з фольклорними героями.

* * *

Тісно пов'язана з народнопоетичними джерелами і громадська та родинно-побутова поезія Федьковича. В ній письменник порушує актуальні злободенні питання часу, сміливо виступає на захист поневолених трудових мас, викриває запродакство буржуазно-націоналістичної інтелігенції та клерикалів, прославляє народні маси свого краю з їх багатими почуттями, прагненнями, ідеалами, радістю та долею.

Юрій Федькович нерозривно зв'язує свою творчість з рідною йому Буковиною, її волелюбним народом. Поет поступово приходиться до переконання, що має не тільки відображати життєву правду, а й виступати на захист поневоленого люду. Під впливом безсмертних ідей Шевченка в його творах посилюється громадянське звучання, у найкращих з них митець підноситься до шевченківського революційного заперечення існуючої дійсності. У цих віршах Федькович також щедро використовує народну поезію, її мотиви, образи, художні засоби, підпорядковуючи їх ідейно-тематичним завданням своїх творів.

В одному з ранніх віршів «На день добрий» поет говорить, що свою співацьку долю він пов'язує з народом, якому й присвячує пісні, заспокоюючи наболіле серце. Тут ще переважає народнопісенна стилізація з широким використанням фольклорної образності: поет буде «не мед-вино пити», а співати народові «співаночки»;

його мати породила «у полі край Дунаю», він співає, «як соловій у гаю» та ін. Ритміка поезії подібна до пісні «Гей розгнівався та мій миленький» з його фольклорних записів.

У вірші «Співацька доля» змальовано образ народного співця, яким його уявляв собі на той час поет. Співець порівнюється із «соколом сивесеньким», що сидить «в місті Умані на книжницькій бані». Його долю зображено пісенними образами «соколиної волі», «весняної ластівки», його думи сумні, як «кування зозулі», або бурхливі, «як шум Дунаю». В розумінні долі поет іде за народними піснями та творами Шевченка. В поезії бринить невлонима пісенна туга, яка забарвлює твір мінорним звучанням.

У творчості Федьковича співець не відокремлює своєї долі від народної. Ідеалом співця для поета стає староруський Боян («Оскресни, Бояне»). Федькович закликає Бояна встати і знову заграє до бою. Слово співця він пов'язує з боротьбою проти неволі. За співцем-воїном давно плаче вся Слов'янщина, народ чекає його співу. Поет висловлює сміливу думку про визволення слов'янських народів з-під колоніального гніту.

Оскресни, Бояне... заграй нам до бою,
Заграй нам, як громи небесні,
Грай пісню правдиву, грай пісню нам свою,
А згинуть крикливці безчесні!

(т. 1, стор. 47)

Автор користується фольклорною образністю, символікою. Пробудження народу він передає символом ранньої зорі — провісниці волі: «вже зоря нам ясна світає», на Бояна чекає сонце — символ свободи, за співцем «кує зозуля» — символ туги. Вся одухотворена природа жде приходу співця, пісня якого допоможе народові в боротьбі.

У вірші «Співацька добраніч», в образі співця Федькович показує Тараса Шевченка. Він не стільки намагається передати біографічні моменти з життя поета, про якого ще дуже мало знав, як втілити свою мрію про покликання співця. Шевченко в цій поезії ще перегукується з кобзарем із народної думи. Співець тужить на Україні, раніше він міг «орлом линути», «степом гуляти», бути між козаками і співати їм пісні. За «думи» співцеві судились «кайдан, Сибір і вся неволя», в якій він поми-

рає. Найбільше на творі позначився вплив народної думи про смерть козака-бандуриста, з якою поет міг познайомитися з фольклорних збірок. На мові вірша позначилась багата пісенна образність, ритміка змінюється залежно від зображуваних подій, введено коломийкове обрамлення тощо.

З кожним роком ідейне звучання творів Федьковича посилюється. Художнім словом поет гостро викриває буржуазно-націоналістичну галицьку й буковинську інтелігенцію та клерикалів, які торгували інтересами народу. Цій темі присвячений вірш «Сему-тому, хто цураєсь свого дому», спрямований проти москвофільської і народовської інтелігенції, яка цуралася народу, його мови, звичаїв, фольклору, орієнтувалася на реакційну іноземну культуру. Вірш має яскраво виражений викривальний характер. Поет називає своїх ідейних ворогів «недовірками», в яких «трохи німця, трохи ляха, решту татарчати». Він використовує в поезії народнопісенний образ України, який уособлює в символічному образі матері, що годувала невдячних дітей: «думов поїла», «славов доглядала», а тепер вони їй відплачують чорною зрадою. На образності та поетиці твору відчутний вплив Шевченка. Строфи мають, як і в коломийках, певну закінчену цілість, перенесення частин речення з строфи в строфу відсутні. Народна пісня у творі відіграла свою роль в ідейно-художньому викритті негативних явищ дійсності.

Федькович стверджує думку, що не треба чекати, а необхідно невтомно працювати для трудового народу. Взірцем такого служіння стає для нього Шевченко. Поет хоче «зорати» свою Буковину і посіяти на ній «віру, любов, надію»:

Займу плуги круторогі,
Зорю гори та й долину,
Зорю свою Буковину,
Як наш Тарас, як мій тато
Научив мене орати...

(т. 1, стор. 172)

Він вірить, що праця не пропаде марно, посіяна ним «нива» зародить і дасть багатий урожай. Для передачі політичних думок Федькович використав народні символи, переосмисливши їхнє звучання. Якщо в жовнірській пісні образ плуга уособлює трагічну картину битви,

то Федькович пов'язує цей образ з піднесенням свідомості народу в поневоленій Буковині. Вислови Шевченка, переважно фольклорного походження, пристосовані до змалювання життя Буковини.

Поет пише свої твори для всієї України. Він мріє про єдність українських земель, штучно розділених між кількома державами, про возз'єднання всього українського народу. На цю тему написаний вірш «До мого брата Олекси Чернявського». Початок твору деякими образами та поетичною будовою нагадує колядку, з неї поет міг узяти і символічний образ моста, що в народній творчості виступає символом єднання. Образ моста має з'єднати народні маси Галичини і Буковини:

Мости, брате Олексику,
Мости ти, мій друже,
Єдної нашу Буковину
З Червоною Русев.

(т. 1 стор. 174)

Федькович гостро виступає проти католицизму, продовжуючи у викритті Ватікану справу видатних українських полемістів попередніх століть. З цією метою він вводить у розповідь апокрифічний образ антихриста. Антихристом Федькович, як і давні українські письменники-полемісти, називає римського папу — «Щоб римського анцихриста туманища згасли» (т. 1, стор. 174). Поет правильно розуміє, яку злочинну роль у соціальному і національному поневоленні українського народу відігравала католицька церква, зокрема горезвісна «унія», тому різко викриває католицизм у своїх творах. Поезія мала гостре політичне звучання, сприяла зближенню передової інтелігенції всіх українських земель.

Ролі політичного слова в суспільному житті присвячений вірш «Думи мої, діти мої». В цьому творі Федькович наслідує Шевченка, намагається вловити і передати дух його творів. Йому тяжко писати свої «думи», бо проти нього виступає жорстока дійсність. Свої вірші він, як і Шевченко, кладе «рівними рядами», боїться, щоб не погнали їх, як колись його самого, в неволю «за голубе море».

В окремих поезіях Федьковича бринять мінорні нотки. Знесилений хворобою, терплячи постійні переслідування та цькування від німецької влади, реакційного

духовенства, поет сумнівається, чи вистачить у нього сил закінчити розпочату працю. Але він не може покинути рідну Буковину сиротою. Федькович просить товариша по перу поета Сидора Воробкевича світити на Буковині світло, сіяти правду. В поезії вжиті народнопісенні образи: Буковину Федькович називає «ненькою», Воробкевича «орлом сизим» тощо. В умовах чорної реакції на Буковині, страшної духовної темноти вірш «До Данила Млаки» (псевдонім С. Воробкевича) був зойком людини, яка вступила в нерівну боротьбу з темрявою. Проте поет вірить, що на Україні ще сонце запалає (символ свободи), зогріє поневолений народ, розбудить його духовні сили.

У поезії «Одних виучують писарить» Федькович роздумує, чи правильний шлях він обрав у житті. Він не пішов ні за тими, що «пнулися у попи», ні за тими, що вчилися «писарити» — дертись у панство. Своє життя він повністю віддав на службу трудовому народові. Його школою була Черногора із славними опришками, себе він називає їхнім братом («З округків»). У цих творах поет користується багатоманітною пісенною образністю, застосовує народнопісенний ритм для передачі політичних мотивів.

Суспільно-політична лірика Федьковича пізнішого часу має ще різкіші викривальні тенденції. Поет виступає проти експлуататорів, які витрачають награване народне добро в Парижі та Лондоні і навіть «небо на грейцарі розпродують», а доля рідної землі «в залізі да у крові» («З округків»). Ще дужче звучить викривальний пафос у вірші «Страж на Русі», де поет розвінчує колоніальну політику на Україні іноземних завойовників, показує ворожу діяльність Ватикану щодо українського народу. Римського папу він називає «езуїтом», який хотів би весь світ «перестроїть на римський лад» (т. 1, стор. 358). Строфи у вірші мають пісенну структуру, чотири рядки становлять основу строфи, а два останні — приспів до неї.

Різде викривальне звучання мають твори Федьковича останніх років життя — «До наших румунізаторів», «Наші старі», «До руських наших дяків». Поет гостро ненавидить буржуазно-націоналістичних запродавців народу, називає їх «юдами», «собаками», вони «ще в пелінках» училися «нарид продавати». Слідом за Шевченком він

перестерігає їх перед народною карою за свої злочини.

О, схаменіться уже раз,
Ви, обскуранти, ідіоти!
Бо ми вже люди, а не скоти,
Бо правда з нами і за нас...

(т. 1, стор. 450)

Отже, вся суспільно-побутова лірика Федьковича має злободенне, громадське звучання. У творах на суспільно-політичні теми можна простежити еволюцію його творчого зростання. Перші вірші оспівують красу Буковини, її природи, ще несміливо ставиться думка про зв'язок поезії з життям народу. Згодом під впливом революційної творчості Шевченка ідейна спрямованість його поезій посилюється. Федькович нищівно викриває потворні явища тогочасного життя, виносить їм свій присуд. Політична лірика буковинського поета також пов'язана з народною творчістю. З неї він почерпнув багату образність, мелодійність, нерідко і викривальний пафос. В окремих творах фольклорні засоби набирають нового звучання, за їх допомогою поет стверджує певні суспільні ідеали або викриває негативні явища дійсності. Народнопоетичні деталі та мовні звороти тут часто переосмислюються.

Значна частина поезій цього циклу написана коломийковим розміром. Федькович у цій групі творів іде від зовнішньої стилізації фольклору до його внутрішнього осмислення. На зразках поезики Шевченка він навчається майстерно застосовувати народнопісенні художні засоби. Окремі його вірші набувають виняткової сили і глибини зображення, яку знаходимо у Шевченка. Під впливом Кобзаря Федькович виростає як поет громадянин, що поставив своє слово на службу трудовому народові. Більшість його віршів пізнішого часу пройнята революційними ідеями Шевченка, які він відточував, пристосовуючи до життя народних мас Буковини.

У ряді ліричних віршів Федькович змальовує соціально-побутове життя гуцульського селянства. В цих творах часто звучать тужливі мотиви, які зумовлені тяжкою долею трудящих мас. Але народ ніколи не мирився з підневільним життям, ніколи не втрачав оптимізму, життєлюбності. Ці риси народного характеру знайшли відображення в піснях, де часто мінорні і мажорні моти-

ви між собою поєднуються. Нерідко у веселий мотив коломийки або козачка вривається якийсь прихований смуток, потаємна туга. Ця туга появляється у дівчини або юнака в найщасливіші хвилини їхнього кохання: якимсь інстинктом вони передчувають, що не зможуть одружитися, бо їх розділяє або жовнірська служба, або майнова нерівність, або просто лихі люди:

Ой на ставу, на ставочку качічка ночує,
Не будім си, рибко, свої, душа ми віщує,
Не будім си, рибко, свої, не поберемоси —
Тільки серцу охолоди, що кохаємоси!

(Народні пісні Буковини, стор. 161)

Народна поезія якнайніжніше змальовує інтимні почуття закоханих, добираючи такі ж найніжніші поетичні образи.

Заспівали рано пташки в зеленій діброві,
Мені зорі зазорели з чічков на розмові.
А у неї ж бесідочка, як мід солоденька —
Говори-ко, чічко-рибко, доки-с молоденька!

(Народні пісні Буковини, стор. 160)

Така ж прихована туга, що проривається крізь веселі, життєрадісні настрої, характерна для багатьох віршів Федьковича. Портрет дівчини змальовується ідеальними рисами: у милої «рум'яне, біле личко», «мальовані брови», її краса зіставляється з калиною, ясним цвітом рожі.

А дівка, як рожа з калинов навесні,
А брови їй чорні, а очі небесні...

(т. 1, стор. 91)

При зображенні легеня підносяться такі риси, як буйна молодість, нестримне завзяття:

Ой гуляю я, гуляю, аж помости гнуться,
Попід стелю топірчики вибивані в'ються.

(т. 1, стор. 66)

Здається, і молодий легінь, і його мила створені тільки для щастя. Але щастя немає. Йому на перешкоді стоїть соціальна причина: бідність хлопця. Тому в мові ліричного героя бринять тужливі ноти:

Пою коні при Дунаю,
Та й думаю, та й думаю:
Коні карі, коні сиві,
А я, молод, нещасливий.

(т. 1, стор. 61)

Юнацькі роки Федьковича проходили в наймах у чужій стороні. Бурлацьке життя пробудило у майбутнього поета любов до сироти-наймита, співчуття до його долі. На цю тему він написав ряд поезій, в яких до певної міри звучать і автобіографічні мотиви. Поет розповідає про свої дитячі роки, добру матір, сестру і старшого брата, якого недоля вигнала з рідного дому:

Ні родини, ні дружини, — бо сестричка вмерла,
Що тій бідній сиротині сльози часом втерла, —
Так пішов я в світ широкий за кавалком хліба,
Ах, не раз я мусив чути: ціба, хлопче, ціба!

(т. 1, стор. 59)

В інтимній ліриці Федьковича події часто відбуваються на фоні природи, пейзаж передається через уяву героїв, має нерідко фольклорно-романтичний відтінок. Ліричний герой твору хотів би «стати Дунаєм», плисти «поміж сині гори», бо в тих горах хатина його милої, дістати крила, щоб полетіти до неї («У полі, гей, у полі»). Кохання дівчини уособлене у фольклорно-символічних образах «васильків», «барвінку», «рути», сама вона «як ясна зірниця» тощо.

Окремі побутові вірші поета мають романтичне звучання. Художник гіперболізує вчинки персонажів, піднесено змальовує дівочу вроду, палке кохання. Перед красою милої поступається цвіт рожі, від її співу плаче соловейко, а люди зовуть її щастям («Душко моя розмаїта»).

Федькович показує, що причиною розлуки закоханих виступає соціальна нерівність: багатий юнак не може одружитися з бідною дівчиною, бо на перешкоді його батьки, проте нерідко й багата дівчина не вільна у виборі свого судженого, не може вийти заміж за бідного. Останній мотив ліг в основу вірша «Йому і її». Батьки видають дочку заміж за багатого, вона скоряється своїй долі; бідний парубок, який її кохає, накладає на себе руки. Любов юнака до дівчини зображена з тонким ліризмом: пара закоханих зіставляється з двома зорями, хлопець — із зеленим явором (явір — символ неолі), дівчина — з «гаєм замаєним». Образні порівняння взяті з пісні, де явір хилиться над водою, а козак журиться, бо його чекає важкий похід. Мотиви родинно-побутових віршів Федьковича часто сягають у світ народної балади, легенди, казки. Його захоплюють романтично-фан-

тастичні зразки фольклору. Письменник знав багато народних балад, гуцульських переказів і легенд, які надихнули романтичне звучання його творам. Характерною їх рисою є реальна життєва основа, забарвлена романтичними кольорами.

Романтичний характер має, зокрема, збірка Федьковича «Дикі думи». І. Франко писав, що в циклі цих творів вимальовується буйна гуцульська фантазія, усі вони об'єднані однією спільною ідеєю, події передаються через призму авторського сприйняття³³.

На фольклорному гуцульському тлі побудована поезія «Керманич». У центрі твору — образ сміливого плотаря, який загинув у хвилях Черемоша. Наречена керманича ходить «понад Черемош глибокий», шукає у воді милого, «сама, як пава», «у віночку з горицвіту та рути». Поет наділяє цей образ трагічними рисами. Нещасна дівчина кличе свого Марка з дна Черемоша, бо його ждуть на весілля, а вона вже й «дари боярам дала». Не діждавшись милого, вона кидається у хвилі річки. Федькович майстерно переплітає романтичні й реалістичні ситуації в творі. Взнявши за основу реальні події, він їх зображує у романтичному дусі. На вірші позначився вплив як романтичної, так і ліричної народної пісні. В основу твору лягли життєві події — плотарі нерідко гинули на розбитих дарабах в хвилях Черемоша та Прута.

На джерелах романтичних легенд створена поезія «Черемська цариця». І. Франко вважає, що на розробку теми у цьому творі мали вплив німецькі балади Гете. Проте, незважаючи на впливи, цей вірш перегукується і з гуцульськими народними легендами про русалок Черемоша, які приманюють у воду відважних плотарів. Дія змальовується в романтичних тонах, переважають романтичні пейзажі: Черемош величавий, по ньому пливе безстрашний керманич, летить, «наче бистрий сокіл», не чує ні віяння вітру, ні свисту бурі, не страшна для нього і Черемська цариця. Але ніжна мова русалки, її неземна краса полонили молодого плотаря. Він кидається в обійми Черемоша і гине в його хвилях.

Аналогічну тему розробляє Федькович і в поезії «Сокільська княгиня», яка побудована за мотивами

³³ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 82—83.

балад Г. Гейне. І в цьому творі поет переносить дію з-над Рейну на Черемош. Його міфічна героїня прибрана в одяг української русалки. Вона незвичайної вроди, сидить на вершині гори Сокільський і чеше золоті коси. Такими виступають русалки і в українському фольклорі: виходять на береги рік у вінках, розчісують коси, співають пісні або водять танок, заманюють до себе вродливих юнаків (П. Чубинський, т. I, стор. 206—207). Образ керманича наділений романтичною завзятістю: він сміливий, вміло веде дарабу, але, побачивши русалку, забуває за пліт, наїздить на скелю і гине.

На основі народних балад про зраджену дівчину Федькович написав поему «Циганка». Довгі роки він виношував тему невірного кохання, задумував написати на фольклорних джерелах велику поему під назвою «Зрад-зілля», але повністю не здійснив свого задуму. Вірш «Воля не бранка» — перша спроба висвітлити цю тему. Федькович у романтично-піднесеному дусі змальовує вільне кохання циганки, не обмежене ніякими ставновими умовностями. В поемі «Циганка» ця тема продовжується. Образ дівчини-циганки, як і в попередньому творі, автор наділяє романтичними рисами. Зраджена Марком циганка намагається повернути його любов, а коли їй це не вдається, мстить колишньому коханому за зраду. Художник вводить у поему народні прислів'я і приказки: «не все золото та срібло, що в очі ся світить», «удова на сто коньох їде», «хто шукає, той найде» тощо. В творі помітний фольклорно-романтичний струмись народних балад про зраду в коханні та кару за неї.

У багатьох народних баладних піснях показано підневільне становище невістки в чужій родині. Лиха свекруха нелюбу невістку посилає в поле брати льон і там закликає в тополю, а синові наказує зрубати її. В інших баладах на цю тему свекруха зводить на неї наклепи перед сином, який перебуває на війні. Повіривши матері, син убиває дружину, а коли переконується в її невинності, то й сам гине (Я. Головацький, т. I, стор. 115, 116). У народі побутує балада про сина, який привів з війни дружину, але лиха мати отруїла її (Я. Головацький, т. I, стор. 56, 76, 81; П. Чубинський, т. V, стор. 711; О. Лоначевський, стор. 255). Варіанти цих пісень зустрічаються у фольклорних записах Федьковича.

Усі згадані народні балади якоюсь мірою вплинули на сюжет та образи поеми Федьковича «Свекруха». Особливо багато знаходимо подібних епізодів з баладою про отруєння свекрухою невістки. Як і в народній баладі, у поемі «мати не рада» невістці, дає їй випити меду, змішаного з отрутою (в деяких баладах — «полину гіркого»). З фольклору поет бере і композиційний засіб сну: Гнатові сниться, що він спіймав «сизую голубку», але її задушили дві чорні гадюки. Такі символічні сни зустрічаються і в народних баладах (Я. Головацький, т. I, стор. 181—182; П. Чубинський, т. V, стор. 769). Символічні образи в поемі перегукуються з народними, але символи у Федьковича прозоріші. Образ гадюки, що сприймається у народних повір'ях як якийсь приховане зло, у творі адресується до матері Гната. Хоч поема забарвлена символічно-романтичними картинами, однак автор веде розповідь у реалістичних тонах. Отруєння свекрухою Марусі сприймається як родинний деспотизм забитого темрявою села. Фольклорні мотиви і образи переосмислюються поетом і підпорядковуються зображенню родинної трагедії.

Отже, в побутовій ліриці Федьковича переважає тема кохання, здебільшого нещасливого, зруйнованого соціальними обставинами, змальовуються сильні почуття, незвичайна, часто трагічна розв'язка. Як у народних баладах, так і в цьому циклі поезій зустрічаємо елементи винятковості: лиха свекруха, що отруєє невістку, вольова дівчина, що не може жити без милого, юнак, що віддає життя за русалчину красу тощо. У цих творах наявні народнопоетичні символи, алегорії, фантастика, повір'я. Поеми Федьковича, як і народні балади, відзначаються драматичністю в розвитку сюжету, завершеністю зображуваних подій. Поет прагне відтворити тонкі душевні переживання персонажів.

Народні балади найчастіше дотримуються дворядкової чотирнадцятискладової строфи, яка зовнішньою формою подібна до коломийки. Побутові поеми Федьковича також написані цим розміром, але він урізноманітнює ритміку, змінюючи її в залежності від зображуваних подій. Та й сам баладний розмір у поемах, можливо під впливом поезики Шевченка, змінюється: строфа набуває чотирирядкової будови з численними перенесеннями. На відміну від народних балад ці твори

відзначаються багатьма індивідуальними рисами, стоять ближче до реального життя.

Свою родинно-побутову лірику Федькович починав з наслідування спочатку народної пісні, потім поезії Шевченка. Іноді ці запозичення були художньо примітивними, як, наприклад, у поемі «Мертвець», де невдалі наслідування Шевченкової «Катерини» на зразок «кохайтеся, чорнобриві, та не з умерлими» дали привід недоброчливій народовській критиці зняти галас про занепад таланту митця. Проте поет швидко переборював ці творчі невдачі, знаходив свій власний художній почерк і дав ряд творів високої художньої вартості.

* * *

Значний вплив мала народна творчість і на формування поетичного стилю творів Федьковича, на їх композицію, образність, ритмомелодику. Окремі вірші поета композиційною будовою та ритмічним звучанням наближаються до народних пісень, хоч в цілому його поезія відзначається стрункішою, складнішою будовою строф, а в баладах і поемах — складним переплетінням різних композиційних та художньостильових компонентів, чого немає в народних пісенних жанрах.

Найповніше проявився вплив народної пісні на поетичній структурі віршів, їх ритмомелодиці. З народною творчістю зв'язані численні порівняння, епітети, метафори, символи, персоніфікації, риторичні фігури, психологічні паралелізми, лексичні та синтаксичні повтори тощо. З невичерпної скарбниці народної поетичної мови Федькович добирав такі слова, які в поетичних конструкціях створювали б яскраві образи, передавали сильні емоційні враження. В своїй сукупності образні художні засоби сприяли утвердженню романтичного і реалістичного пісенних стилів у поезиці Федьковича.

Романтичні фольклорні засоби вперше широко були застосовані поетами-романтиками, за їх допомогою митці гіперболізували силу героїв, страждання, відтворювали символіку смерті. Такі традиційні фольклорні засоби застосовував Шевченко, який ввів у свою поезію усе багатство народнопоетичного словесного живопису.

Федькович у використанні народної поезії йшов від стилізації до її внутрішнього осмислення. Стилізація під народну пісню була першим етапом у творчості Федько-

вича, коли його інтереси як поета і пісняра зливалися. Згодом він усе глибше осмислює ідейне звучання фольклору, проникає в його дух, відображаючи в своїх творах народні прагнення та ідеали.

Лірика Федьковича відзначається глибокою задушевністю, сильним поетичним чуттям. На цю сторону творчості буковинського співця вказував І. Франко. «Федькович — се талант переважно ліричний; всі його повісті, всі найкращі його поезії навіяні теплим, індивідуальним чуттям самого автора»³⁴. Ліризм його поезій сягає своїм корінням у народну пісню. Це той же спокійний тужливий ліризм народної поезії, що нерідко проривається розпачливим зойком похоронних голосінь або тугою невільницьких дум. У багатьох творах поета відчувається сильний романтичний струмінь. Поетична мова сприяє відтворенню психології персонажів, їх переживань, іноді незвичайних вчинків.

Мова творів Федьковича багата на художні тропи та інші поетичні засоби, більшість яких фольклорного походження. При використанні народних поетичних засобів художник тільки зрідка копіював їх, а здебільшого відповідно до зображуваного творчо переосмислював, надаючи нового звучання чи змінюючи їх будову. Народнопоетичні тропи — важлива частина стилю Федьковича.

Художні засоби в поезії Федьковича, маючи переважно пісенно-ліричний або романтичний характер, яскраві, емоційно наснажені. У їх використанні митець лаконічний, але зате кожний його образ — порівняння, епітет чи метафора — надзвичайно місткий, несе в собі значне смислове навантаження. Поет часто поєднує кілька видів троп, відтворюючи з їх допомогою відповідні зорові або слухові картини. Художні тропи в його поезиці виконують різні функції: допомагають створити портретні характеристики персонажів, описи, пейзажі та ін. З багатой народної поезики художник добирає такі тропи, які були б і живописні, і емоційно забарвлені. Завдяки їх майстерному застосуванню Федькович може водночас малювати портретні характеристики персонажів і відтворювати їхню психологію. При передачі романтичних відтінків він вживає тропи, які б підкреслювали силу героя або його легендарні вчинки.

³⁴ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVII, стор. 202.

З атрибутів народної поезики у Федьковича досить поширені порівняння. Об'єктами зіставлень беруться рослини, квіти, дерева, птаці або традиційні фольклорні образи — місяць, зорі. Наприклад, дівоча краса порівнюється з рожею, тополею, калиною, зорею («У полі, гей, у полі», «Вечором»), рекрут — з билиною в полі, гуцульський легінь — з сивим соколом («Золотий лев», «Ой вийду я з хати») тощо. Фольклорне звучання порівнянь у віршах поета іноді переосмислюється. В побутовій ліриці Федьковича, як і в народній поезії, образ червоної калини порівнюється з дівочою красою, а в його жовнірській ліриці цей образ використовується для посилення трагізму подій: калина уособлює пролиту жовнірську кров («Під Кастенедолев»).

Живописними різноколірними барвами переливаються у віршах Федьковича епітети, багато з них фольклорного походження. Вони мають яскраво виражений живописний характер. Постійні епітети відповідно до зображуваних подій чітко розмежовують світлі і темні кольори. При передачі позитивних емоцій у поета переважають такі епітети, як ясний: дівчина — «ясна зоря»; милий — «соколонько ясний»; красний — «ой любчику мій красний», «сокіл сизий», «сивий голубко», «лілеєнка біла». Змальовуючи мінорні картини, поет добирає епітети з сумними, похмурими кольорами, іноді з контрастним звучанням: «чорна кров», «глибока могила», «нешасний світ», жовнір гине «молоденький», дівчина виплакує за милим «ясні очі», витирає «личко русою коосою», доля «у чорних горах», поета обсіли «дикі думи» та ін.

При змалюванні портретних характеристик героїв постійні епітети найчастіше підкреслюють ті ж риси зовнішності та характерів, що й народні пісні, передаючи їх ідеальну красу, квітуче здоров'я: у дівчини «карі, чорні очі», «біле личко», «руса коса», «стрункий стан»; рекрут «молоденький», «чорнобривий». За допомогою постійних епітетів поет наділяє своїх героїв теплим пісенним ліризмом або романтичною піднесеністю. Зменшувальні суфікси надають образам привабливості, ніжності або пошани, забарвлюючи своєрідним ліризмом індивідуальний стиль поета. Цій же меті для надання емоцій зображуваному підпорядковані епітети-прикладки: «ненечка-утка», «дівчина-зозулька», «личко-лелія»,

«сестри-голубки», «молодці-соколи» та ін. Барвистими епітетами користується поет і в змалюванні явищ природи, особливо велику роль вони відіграють у романтичних пейзажах. Тут епітети передають відтінки барв, будучи наповненими ліричними почуттями самого художника. Земля, де гине жовнір,— «сира», «чорна», «кривава»; море — «чорне», «синє»; ніч — «темна», «глуха», «німа»; вітер «буйний»; поле «чисте» та ін.

Важливе значення в поезії Федьковича мають народнописенні метафори й метафоричні образи. Вони наявні як при зображенні дій персонажів, так і в описах природи. Метафори сприяють створенню яскравих живописних та музичних картин, забарвлюючи їх то ніжним ліризмом, то романтичною піднесеністю. Так, молодий рекрут «соколом ріс», «летів за Дунай», в горі «вмивається сльозами», «летить» до матері, щоб рятувати її від холодної смерті; безталанна дівчина, у якої милий загинув на війні, розмовляє «з вітрами», кує в тузі зозулюю тощо. Подібні метафори своєю ліричною схвилюваністю допомагають глибоко відтворити реалістичні картини життя жовніра в австрійському війську.

Емоційним звучанням насичені метафори і в описах природи. Природа активно втручається в життя людини, людське горе будить у неї співчуття. Малюнки природи тут співзвучні з настроями героїв. Так, від сумного клетоту соколів, які літають над полем битви, засіяним трупами, у поета болить серце («Під Маджентов»). Густо пересипані метафорами описи природи створюють романтичні пейзажі. Вони надають зображуванім картинам відповідних барв або своєрідного гуцульського колориту. Метафори забарвлюють природу ліричним чуттям або наділяють її романтикою величі і краси. Природа в них буйна, могутня. В романтичних пейзажах вона гармоніює з красою людини, немов зливається з нею. Яка розкішна буковинська природа, величаві Карпати, облита сонячним сяйвом Чорногора, такий і її легендарний герой Олекса Довбуш. Естетичний ідеал поета при зображенні природи полягає у гармонійному злитті її явищ з діями героїв. Змальовуючи пейзажі, Федькович часто користується метафорами, символами та персоніфікаціями. Народнописенна образність допомагає йому майстерно відтворити красу природи, її гармонію.

У поезії Федьковича зустрічається характерне для народних пісень поєднання кількох метафор, що надає зображуваному найчастіше трагічного звучання. Так, матері, в якій загинув син на війні, кажуть, що він тоді повернеться, як з піску виросте жито, спаде рясним дощем, прилине до неї соколом. Так само у Федьковича — сестра радить братові повертатися «гаєм-маєм», «бистрим соколоньком», «голубом» на її серденько («Сестра»). Часто у Федьковича метафори та метафоричні образи будуються на зразок порівнянь: сестра — «зелена рута», «лілеєнька біла»; жовнір — «сокіл сивий», «соколонько»; дівчина — «ясна зірниця», «голубка», «зозуля», «рожа» тощо. Фольклорні метафори відіграли важливу роль у творенні поетичного стилю Федьковича, в якому поєднуються і романтичні, і ліричні елементи.

З фольклору поет бере і засоби гіперболізації. З їх допомогою він створює напружений тон у змалюванні вчинків героїв, у відтворенні їхньої трагедії. Гіперболізація надає поезії піднесеного звучання. Вона допомагає правдиво зобразити трагедію жовнірської неволі. Так, у пораненого жовніра «в грудях Чорне море», біля нього «тече кровця річеньками» та ін. Подібні гіперболи поширені в народних піснях, у творах Федьковича вони сприяють реалістичному змалюванню жовнірського життя. Нарешті, гіперболи можуть надавати подіям або явищам природи романтичного звучання. Нерідко зустрічаємо їх у пейзажах. Народнопоетичні гіперболи — невід'ємна риса художнього стилю Федьковича, вони забарвлюють події яскравими кольорами.

Важливе місце в поезії буковинського співця займає народна символіка. Фольклорні символи є одним із секретів його поетичного стилю. Матеріал для їх створення поет черпає з багатих джерел фольклору, одухотворюючи природу. У творах Федьковича пісенна символіка виконує різні функції. Символи підсилюють емоційне звучання творів, надають їм поетичності. Поет тонко відчуває красу символу і майстерно застосовує його, уникаючи повторень. Та ж сама подія в різних поезіях передається кількома символічними образами. Фольклорні символи часто використовуються при розкритті інтимних почуттів героїв, надаючи поезіям ліричного звучання. Палке дівоче кохання поет передає в образах квітів — васильків, барвінку, калини та ін. Тут

же зустрічаємо такі символи з рослинності, як рожа, розмай-зілля, трой-зілля та ін. Найчастіше за їх допомогою Федькович, як і пісня, розкриває окремі відтінки у змалюванні любовних почуттів. Так, закохані розмовляють під калиною, що символізує дівочу красу, дівчина дарує новобранцю цвіт рожі — вияв вірного дівочого кохання. Ці образи надають ліричній схвильованості зображуваному. Образ рожі може бути символом і трагічної розв'язки. Жовнір просить посадити на його могилі рожу на пам'ять про дівоче кохання. Окремі фольклорні символи Федькович розгортає у цілі твори. На фольклорному мотиві дівочої хустини — символу вірності в коханні — побудована поезія «Хустка»; якщо милий живий, нехай хустина — вірна дівоча любов — впаде жовніру на серденько, якщо загинув, нехай накриють нею його «мертве личенько». Розгорнуті пісенні символи з вип'яtkовою художньою силою розкривають почуття героїв.

У поезії Федьковича народна символіка тісно поєднана з персоніфікованою, одухотвореною природою: дівчина перекидається зозулею, щоб полетіти на чужину до милого, передає вістку до нього «сивим соколом». Природа допомагає героям у їхньому горі. Подібні образи знає і народна пісня: дочка, видана силою заміж в чужу стороньку, передає омиту сльозами квітку рожі своїй матері, пускає її на воду (вода у фольклорі — символ горя, смутку, людських сліз). Цей самий символ використовується у жовнірських віршах поета; нещасний юнак посилає водою до матері «политу кров'ю китайку» («Думки»).

Фольклорні символи допомагають поетові відтворювати настрої туги, суму. Серед символів такого звучання чи не найчастіше зустрічається у Федьковича поширений у піснях образ зозулі. Зозуля кує — сестра за братом тужить, поранений жовнір просить написати листа матері — «зозульці сивенькій», дівчина в горі стає зозулею та ін.

Федькович творчо переносить окремі символічні образи ліричних пісень у жовнірську поезію для передачі трагічних моментів. Так, образ пари голубів, що уособлює собою і в народній поезії, і в побутовій ліриці поета ідилічне щастя закоханих, у жовнірських віршах має трагічне звучання. Плач голубки символізує нещасну дружину вбитого жовніра, яка ридає над тілом свого чоловіка.

(«Трупарня»). Посаджена на могилі жовніра калина уособлює незагойне горе матері або коханої дівчини. Часто в поезії Федьковича побутують фольклорні образи воронів, орлів, соколів. Вони перейшли з пісні, де уособлюють злих вісників смерті. У жовнірських віршах такі символи мають трагічне звучання. Виступаючи символічними метафорами, вони посилюють драматизм зображаного, вводять своєрідні пісенні пейзажі або підготовляють читача до сприйняття сумних подій.

Народна символіка у віршах Федьковича досить багата. Для передачі тих самих подій у кількох поезіях вводяться синонімічні символи. Так, смерть жовніра поет змальовує кількома образами: у поезії «Нічліг» образи «сну», «поля» створюють виразну зорову картину місця битви, де поліг не один молодий жовнір; у вірші «Під Маджентов» для посилення трагізму поет вводить народнопоетичний образ «весілля-смерті», який з винятковою силою розкриває трагічні події. Образ «вінчання-смерті» широко побутує в народних піснях: тут мати часто дізнається, що її син на чужині одружився з «красною панною», «царевою дочкою» — могилою. Смерть жовніра у вірші «Марш на Італію» передана образом сну з похмілля. Жовнір заснув після того, як «упився в кривавім Дунаї». Пісенні символи, відтворюючи трагічну смерть персонажів, забарвлюють поезії в сумний ліричний тон, іноді надають розповіді романтичного звучання. Сова віщує нещастя Довбушу, коли він іде до Дзвінки; матері Марка сниться рій бджіл (за народними повір'ями це означає чийось смерть) тощо. Ці образи широко побутують в народних баладах, легендах, родинно-побутових піснях.

Символізацію природи Федькович використовує і в суспільній ліриці, де символами виступають образи ясної зорі, сонця, які уособлюють прихід нового, щасливого життя. Через образ моста, збудованого на Черемоші, поет проголошує думку про єдність усіх українських земель («До мого брата Олекси Чернявського»).

У поезії Федьковича помітне поєднання символіки з персоніфікаціями. Часто воно зустрічається в діалогах і монологах героїв. Персонажі його творів розмовляють з мертвою природою, світом рослин і тварин, виливають перед ними свій біль і горе. Персоніфіковані діалоги й монологи часто мають драматичне, навіть трагічне зву-

чання. Вони відіграють не останню роль у створенні романтичного методу і стилю поезії Федьковича. З їх допомогою поет передає глибокі людські почуття в ліричних творах і загострені інтимні та громадські конфлікти в баладах і поемах. Символи та персоніфікації нерідко потрапляють у твори Федьковича з народних балад, де стикаємося з взаєминами людини з мертвою природою, яка наділена людськими якостями.

Федькович використовує персоніфікації при змалюванні явищ природи, яка бере активну участь у долі людини: під час смерті жовніра плачуть і гаснуть зорі, мліють квіти, стогне з горя каміння. Романтичні персоніфіковані пейзажі введені в поезії Федьковича з художнім тактом. Картини природи побудовані на принципах гармонії між радісними і сумними настроями або на принципах контрасту. Пейзаж кривавої битви, насичений символами та персоніфікаціями, є ніби живописним фоном до трагедії вбитого жовніра, чарівна природа відповідає настроям закоханої пари. Але малюнок ясних зір у вірші «Нічліг» різко контрастує до кривавої битви, весняна природа — до важкого суму поета, який втратив друга тощо.

Персоніфіковану природу поет вводить і при передачі суспільних мотивів. У вірші «Оскресни, Бояне» за славним співцем плаче вся Слов'янщина, на нього чекає сонце. Знаходимо тут персоніфікації абстрактних понять: думи співця стають квітами, тужать, як зозулі; неспокійна доля блукає по Україні. Під впливом народної пісні поет використовує персоніфіковані символічні звертання. Такі ж художні засоби поширені в багатьох жанрах родинно-побутової та історичної поезії. Народнопоетична персоніфікація і символіка відіграли надзвичайно важливу роль в образній системі творів Федьковича. Їм завдячує значною мірою своїм ліризмом, глибиною зображення, художньою красою його поетичний стиль.

Своєрідною особливістю окремих віршів поета є їх побудова на пісенних паралелізмах — стверджувальних і заперечних. У паралелізмах Федьковича, як і в народних, картини природи сповнює ліричний настрій, що відповідає стану героя. Деякі вірші майже повністю побудовані на пісенних паралелізмах. Як і в піснях, у поета паралельні картини пов'язані не тільки синтаксично, а й

логічно з певним психологічним забарвленням. Природа вступає в дію, аналогічну дії людини. Нерідко паралелізму у ліриці символізовані або персоніфіковані. Вони відтворюють внутрішній світ героїв, їх почуття: ніколи не ростиме повалений явір і ніколи не встане забитий жовнір; не зозуля в лузі тужить — сестра до брата на чужину пише листа.

Паралеліزم у його віршах, як і в піснях, часто проїняті тугою й сумом, ліризм окремих з них наближається до ліризму народних дум. Вплив дум особливо помітний на першому періоді творчості Федьковича, де він відтворює страдницьке життя жовніра такими ж фарбами, як народ у думках — долю невільників у турецьких в'язницях і на галерах. З народними піснями перегукуються численні риторичні питання, оклики, часто з пісненими вигуками, зачини тощо.

Пісня надала творам Федьковича чарівності, глибини зображення і художньої краси. Фольклорні порівняння, епітети, метафори, гіперболи, символи та персоніфікації стали складовою частиною поетичного стилю його творів. Фольклорні художні засоби — могутня зброя народного співця. Він майстерно переосмислив їх звучання. Народнопоетичний образ під його пером немов оновився, його соціальна функція стала більш гострою і злободенною. Але митець не тільки збагатив свої твори фольклорними засобами, він створив і свої власні, оригінальні засоби, близькі до народних, однак властиві тільки йому. Художні засоби, як пісенні, так і власні, значно сприяли довершеності його поезій.

Федькович глибоко проник у таємниці пісенного творення, опанував його закони. Тому він, за словами О. Маковей, «співав так, як народ співає: тут і фразеологія народна, і ритміка народних пісень, і та люба наївність та щирість, якою народ своїми піснями добирається до наших сердець»³⁵. Ритмічна будова поезій Федьковича дуже різноманітна. В його ліриці наявні як народнопісенні розміри від протяжної коломийки до жвавого козачка, так і літературні ямбічні, хорейчні, трискладові стопи, шевченківський коломийковий вірш. Різноманітність ритміки в його поезії має глибоку внутрішню необхідність. Поет, як тошкий знавець народ-

---

³⁵ О. Маковей, Життєпис, стор. 154.

ної пісні, її розмірів, мелодії добирає такі форми для своїх творів, які найбільш відповідали б їхньому змісту, передавали настрій твору. Глибока єдність змісту і форми становить одну з характерних рис його поезії.

Перші вірші Федьковича, нав'язані жовнірськими піснями, побудовані на фольклорній ритмомелодії. Поступово поет переходить до техніки літературного вірша, але неодноразово повертається до пісенних форм, створюючи під впливом пісні нові, чарівні перлини художньої поезії. Багато його поетичних творів було складено на мелодії народних пісень в супроводі музичних інструментів. «Мова дум і співанок Федьковича,— писала польська газета «Kłosy»,—ніжна, вона гармоніює з оригінальною будовою вірша, що теж запозичена з пісні; рими і ритм його співанок мають свої особливості, побудова їх є таємницею поета... Його поезії просяться співати, а при читанні навіть стають співом»³⁶.

Багато віршів поета, як і народні пісні, поділяються в рядках на пісенні стопи. Синтаксична цілісність стоп відрізняє їх від силабо-тонічної системи віршування.

Федькович поєднує елементи силабо-тонічного віршування з пісенними, користується невичерпними засобами музичної ритміки, від чого залежить внутрішня організація пісенних стоп та їх симетричне розташування у вірші і строфі. Проте в багатьох творах він вносить деякі зміни в пісенну форму: упростіює наголоси в стопах, чим наближує їх звучання до поезій силабо-тонічної системи. Ранні твори Федьковича мають в основному народнопісенну ритміку. В них переважають розміри народної коломийки, побутової пісні, жовнірської, рідше обрядової поезії. Пісенну ритміку поет майстерно застосовує в різних тематичних групах своєї лірики. У багатьох поезіях Федькович вдало використовує коломийковий розмір.

Вірші поета цього типу, як і народні коломийки, мають дворядкові строфи, а кілька строф своєю наскрізною темою утворюють своєрідні в'язанки. Розмір коломийки застосовує поет, коли змальовує красу природи («Дністер»), переповідає про своє життя («Думи мої»), оспівує буйність і завзяття молодого легеня («Гуцулка»). Йдучи за мотивами гуцульської коломийки, він вдало

³⁶ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 30.

використовує її форму. Як і в коломийках, у віршах знаходимо правильне розміщення цезур. Наголоси в стопах рухливі.

Ще в ранній творчості художник, знаючи досконало різні відтінки коломийкового звучання, прагне урізноманітнити з його допомогою ритмомелодіку віршів. З цього погляду становить інтерес застосування ним так званого шевченківського коломийкового вірша.

У гуцульській народній поезії відомо багато ритмічних та музичних відтінків коломийки, які виявляються в різній пісенній мелодії. Поет вносить свої зміни в форму коломийки: упостійнює наголоси введенням ямбічної та хореїчної тонізації — поєднанням чотири- і тристопних ямбів або хореїв, хоч таке поєднання часто порушується. Він розміщує наголоси в залежності від настрою і подій, які змальовуються в творі. При сумовитому настрої переважають амфібрахічні стопи або ямби з пірихіями, для передачі швидкого ритму з мажорним звучанням поет вводить хореїчну будову рядків. Отже, зміни в ритміці зумовлені змінами в настроях, які автор передає у творі. Цим пояснюються і численні переходи наспівної коломийки в оповідальну, яку вживає він в епічних творах. Коломийковим розміром Федькович написав поезії «Дністер», «Співацька добраніч», «Поклін», «Гуцулки», окремі поеми тощо. В процесі творчості художник вносить зміни в будову коломийкового вірша. Якщо в ранніх творах поет ще суворо дотримується цілісної закінченої думки в строфі, то в пізніших поезіях він допускає часті перенесення думки, внаслідок чого строфа як завершене ціле згладжується, і окремі твори, особливо епічні, стають астрофічними.

Для деяких віршів Федьковича характерна тринадцятискладова будова рядків, строфи у цих творах поет розмістив в чотири рядки з перехресним римуванням. Ритмомелодика цих творів нагадує усічений на один склад коломийковий розмір, що різко мінняє звучання усієї строфи. Таким розміром написані окремі ранні ліричні вірші («Рекрут», «Дезертир»), деякі місця поем «На могилі званого мого брата», «Рожа», «Новобранчик», «Дезертир» та ін.

Окремі вірші поета створені на ритмомелодиці ліричних народних пісень. Для них характерна і чотирирядкова будова строф з перехресним римуванням,

і дворядкова — з суміжним. Своїм звучанням ці вірші нагадують тужливі народні пісні. В ліриці Федькович використовує також ритмомелодику обрядових пісень з дворядковими строфами, десятискладовою будовою рядків. Наслідуванням форми обрядової поезії є вірш «Коляда», поезії циклу «З округів», деякі місця поем тощо. Проте поет у форму колядки вносить зміни. Строфи у цих віршах мають по чотири рядки, п'ять складів у кожному з них. Рухливі наголоси колядки поет узгоджує з розміром силабо-тонічної системи, тому рядки мають звучання двостопного дактилю, усіченого на один склад, внутрішні рими колядки переходять у парні жіночі рими.

Уже в ранній творчості Федькович нерідко використовує пісенну форму дванадцятискладових ліричних пісень, більшість з них мінорного звучання. І. Франко налічує 16 мотивів народних дванадцятискладових ліричних пісень з суміжним римуванням: від'їзд козака на війну, ридання за ним дівчини, смерть від туги за милим, плач матері за вбитим сином, сирітська та вдовина доля і ін. Дванадцятискладові ліричні пісні розподіляються на кілька ритмічних типів залежно від цезури. Ці пісні, особливо жіночі, відзначаються великою ніжністю почуття, багатими мелодіями. Федькович знав усі ці типи пісень і майстерно використовував їх ритмомелодику у своїх творах. Поет видозмінює пісенну ритміку, вводить у пісенні рядки літературні стопи. Щоб зберегти тужливий ліризм пісні, він рівномірно чергує в поезії наголошені хореїчні стопи з пірихіями. Зокрема, таку ритміку мають вірші «У Вероні», «Ой вижду я з хати», «Ой нічка то тиха» та ін. Цим віршам найбільше відповідають народні пісні з цезурою після шостого складу. Але часто завдяки введенню упостійнених наголосів ці його твори набирають рис силабо-тонічної системи. Поєднання пісенних та літературних засобів в поетиці говорить про значний талант митця, який на основі пісенної образності, ритміки, римування творив високохудожні поезії.

Федькович наслідує й інші види дванадцятискладових пісень, зокрема весільних. Наслідуванням весільних пісень є «Пісні ладовні», де поет чергує дванадцятискладову і десятискладову будову рядків. У пізніших творах він вносить ряд інших змін.

Деякі поезії мають п'ятирядкову будову строф, де п'ятий рядок виступає найчастіше рефреном. Водночас

із зміною рядків художник вносить зміни і в кількість складів у рядках, в залежності від цього змінюється і кількість наголосів. Федькович творчо використав ритмо-мелодику народної пісні, створюючи з її допомогою новий, складніший вид строфи. Подібне явище спостерігаємо і у віршах «При відході», «Товариші». Складна композиційна і ритмічна будова цих та багатьох інших творів свідчить про велику і копітку працю художника над ними.

У більшості поезій Федьковича ритм гармоніює з сюжетом, сумні мотиви збігаються з тужливою ритмо-мелодикою цих творів. Проте в окремих віршах натрапляємо і на протилежне явище, де пісенна мелодія контрастує з мотивами твору. Так, легким розміром козачка чи шумки поет змальовує долю сироти або нестерпне життя жовніра у війську. Завдяки своїй ритміці ці поезії набирають своєрідного оригінального забарвлення. У деяких віршах він застосовує розмір козачкових пісень. Цей розмір поєднується з хореїчною тонізацією, внаслідок чого рядки набирають форми чотиристопних хореїв. Це надає твору легкості, жвавості, вірш нагадує козачкову пісню. Часто цим розміром поет передає гострі злободенні сюжети, які різко виділяються на фоні легкої ритміки.

Балади і поеми мають складнішу ритмічну будову. В них митець поєднує кілька ритмічних груп. Будучи в основному творами ліро-епічними, вони увібрали в себе і пісенні, і силабо-тонічні елементи в ритміці. У баладах «Добуш», «Юрій Гінда» Федькович використовує форму восьмискладових опришківських пісень, але на відміну від них вводить чотирирядкові строфи з перехресним римуванням, зберігши, однак, як і пісня, основні наголоси в рядках рухливими. Згодом він прагне осмислити пісенну поетику Шевченка, його класичні переходи від одного ритму до іншого. У використанні поетики Кобзаря Федькович досяг досить високої художньої майстерності. Коломійковий вірш у його поемах іде від народної пісні, ов'янений мотивами і поетичною формою поезій Шевченка.

Поряд з широким використанням народнопісенної поетики Федькович творив вірші і на ґрунті літературної силабо-тоніки. Ряд його віршів має літературну композиційну будову, хореїчні, ямбічні та трискладові стопи

у віршуванні. Художник у своїй творчості іде від простої грайливої форми гуцульської коломийки до складної будови сонета, від милозвучної пісенної ритмомелодики — до художньо довершеної форми літературного вірша.

Тісний зв'язок з піснею мають вірші Федьковича і в галузі римування. Рими у нього дуже розвинуті, в багатьох випадках нагадують пісенні. Художник використовує складні дактилічні рими, властиві протяжним сумовитим пісням, двоскладові жіночі рими й односкладові чоловічі, що іноді поєднуються в строфі з жіночими або й дактилічними, як наприклад:

Ой рада би-м, мій синоньку,
Листок написать,
Насипали могилоньку,
Не могу я встать...

(т. 1, стор. 78)

Федькович часто вживає фольклорні дієслівні рими, які наближають поезії до пісень; у його ліриці зустрічаються також внутрішні рими, що підсилюють мелодійне звучання творів.

В цілому ритмічна будова віршів Федьковича, багата й різноманітна, сягає своєю основою найперше в народну поезію, потім у літературну силабо-тоніку. Поет використовує багатство образних та ритмічних засобів зображення з солдатської пісні, народної коломийки, ліричних пісень, народних дум та обрядової поезії. Проте і в галузі віршування він не копіює фольклорних зразків, а на їх основі створює нові види власної ритміки шляхом переосмислення пісенної ритмомелодики.

У творчості Федьковича зустрічаємо цікаве явище: поет бере в народі пісенні скарби і повертає їх в оновленому вигляді. Це характеризує його як справжнього народного співця, твори якого близькі і зрозумілі народним масам. «Федькович учився від народу складати пісні,— писав Д. Лукіянович,— коли ж навчився, то так заспівав, що його співанки пішли в народ. Тому після Шевченка він перший народний поет»³⁷. Про перехід поезій Федьковича в народні пісні згадував також І. Франко, який, збираючи фольклор в Галичині, знаходив серед народу пісні на слова Федьковича. «Його пісні... — писав І. Франко,— розійшлися по всій Галичині, їх співали

³⁷ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 212.

*Суперобкладинка збірки
«Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича»*

гімназіальні ученики і міщани, вже в 1867 році я чув деякі в Дрогобичі, інші держаться досі по різних полках в устах вояків»³⁸. Швидкому поширенню пісень Федьковича між народом сприяло те, що сам поет досконало знав закони пісенного складання і за ними створив багато своїх віршів. До окремих з них додавав поти. Творення поезій у пісенному стилі сприяло їхній популярності в народі.

Найбільше спільних рис з народними піснями мають ранні вірші Федьковича: «Виправа в поле», «У Вероні», «Під Маджентов», «Поклін», «Сестра», «Рекрут», що перейшли в народні пісні. З пізніших творів стали співа- тись його поезії «Оскресни, Бояне», «Вечором», «Золоті зорі в облакоморі», «Гуляли», окремі вірші з циклів «У полі, гей у полі», «З округків», «Хустка», «Рожа», «Ой гуляю, напиваю» та ін. Перейшовши в пісні, вірші Федьковича зазнали ряд змін у деяких художніх деталях, ритміці тощо. Індивідуальні риси героїв, побутові деталі зникали, образи і ритміка відшліфовувались, ставали до кінця пісенними.

Характерно, що не тільки ліричні вірші, а навіть уривки балад поета у зміненому вигляді побутують у народі як пісні. В народну поезію перейшли саме ті його твори, які своїм звучанням, образною системою і ритмікою близько стоять до пісні. Народні варіанти зберігають яскраву образність, відзначаються зникненням індивідуальних деталей, скороченням і зміною композиційної будови, більшою простотою і стислістю. Сам поет вносив значні зміни в лексику та звукові особливості поезій, випускав при переробках маловживані слова, окремі власні назви, не характерні для пісень поетичні прийоми. У народному вжитку його поезії зазнавали дальших змін. Народ вносив свої виправлення, які здебільшого зумовлювалися мелодією («Весна ся вернула»), необхідністю скорочення, композиційного спрощення («У Вероні»), вірші пристосовувалися до нової обстановки і доповнювалися новими строфами («Поклін»). Спрощувалася в них і будова речень, вирівнювалися перенесення думки з строфи в строфу, випускалися складні мовні конструкції в реченнях.

---

³⁸ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 71.

Пісенні варіанти поезій Федьковича збагатили народну творчість Буковини. Митець вніс у народну пісню нові мотиви. З його віршів, що стали піснями, перед жовнірами розкривалася трагедія їхньої долі. З цього погляду пісні на слова Федьковича мали значний вплив на пробудження свідомості серед жовців. Суспільно-політичні пісні на його слова вносили в народну пісню громадський світогляд, стверджували ідею служіння народові, закликали до боротьби проти існуючого суспільного ладу. Образами народних месників прославлялася боротьба народу проти гнобителів у минулому, що було революційним викликом деспотичній сучасності. Пісні Федьковича принесли у фольклор Буковини нові, свіжі думки, які змушували народ замислюватися над своєю долею. Внесенням нових мотивів у фольклор поет продовжував справу Шевченка.

Пісні Федьковича сприяли розширенню ідейно-змістових рамок та збагаченню форми. Поет ввів у буковинський фольклор пісні з п'ятирядковою будовою строф, рефренами, силабо-тонічною ритмікою, перехресним римуванням тощо. Його твори ставали пісенними формулами, за якими складалися нові пісні.

Отже, Федькович має значні заслуги і в розвитку народної творчості на Буковині. Перехід його поезій в пісенний репертуар свідчить про близькість цих творів до трудових мас. Народ відбирав і передавав майбутнім поколінням кращі перлини творчості поета. «У народі не може зберегтися те мистецтво, яке не являє цінності,— вказував М. І. Калінін.— Народ — це все рівно, що золотошукач. Він вибирає, зберігає і несе, шліфуючи на протязі багатьох десятиліть тільки найцінніше, найгеніальніше»³⁹.

На основі ліричних поезій Федьковича народ створив багато пісень, і це найкращий доказ того, якою близькою і дорогою трудящим масам була творчість безсмертного співця.

---

³⁹ М. І. Калінін, Про мистецтво та літературу, К., 1960, стор. 120.

Розділ III

ФОЛЬКЛОР У ПРОЗІ І ДРАМАТУРГІЇ

На велике значення фольклору у прозових творах письменника вказувала літературна критика ще за його життя. М. Драгоманов, зокрема, відзначав, що в творах Юрія Федьковича глибоко відтворено життя буковинського селянина, його побут і звичаї¹. Федькович, вважає Франко, прекрасно знав народні типи, звичаї, мову. У статті «Малорусские писатели на Буковине» Леся Українка писала про Федьковича як про обдарованого повеліста, твори якого відзначаються народним стилем, щирістю почуття «та любов'ю до описаних людей і буковинської природи»². На тісні взаємини оповідань буковинського прозаїка з фольклором вказують у своїх розвідках радянські літературознавці І. Пільгук, М. Пивоваров, В. Пасічний, М. Нечиталюк, О. Лисенко, М. Юрійчук та ін.

У повістях та оповіданнях письменника правдиво відображено життя народу Буковини, його прагнення та ідеали. Талановитий митець проник у внутрішній світ своїх героїв, показав їхні переживання, мрії, незмірну тугу за волею. Письменник в усій величі та красі змальовує гуцульську природу, романтично піднесено зображує побут та звичаї народу. У своїх творах він відтворює типові риси народу Буковини, його волелюбність, силу волі, завзяття і відвагу, прагнучи передати ідеал народного життя, який знайшов своє неперевершене втілення в багатому буковинському фольклорі. Цим пояснюється, за словами І. Франка, «світлий настрій» та «ідилічна картина життя гуцульського». Франко

¹ М. Драгоманов, Переднє слово. — Повісті Осипа Федьковича, стор. XXXIII.

² Леся Українка, Твори в десяти томах, т. 8, стор. 255.

вказує, що у творах Федьковича «бачимо народ заможний, що живе патріархальним життям, любить у пишнім убранні, в зброї, в стрілецтві, народ лицарський, котрий дуже пильно дбає про свою честь, не дасть себе скривдити, не привик гнутися і ховатися з своїми чуттями і поглядами, щирий і прямодушний»³.

На цю рису творчості Федьковича звернув увагу і радянський дослідник О. І. Білецький, який підкреслював, що Федьковича-прозаїка «цікавить переважно поезія народного життя, звичаї, пісні, ефективні вбрання, зброя, романтичні характери, побратимство, гостинність»⁴. Усе це широко відображено в фольклорі.

На прозові твори Федьковича мала вплив передова українська і російська література — твори Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, Гоголя та ін. Особливо виразно помітний вплив Квітки-Основ'яненка в перших прозових творах Юрія Федьковича, де відчувається схильність письменника до розгорнутих етнографічно-побутових описів, докладних портретних характеристик, надмірної чуттєвості персонажів, їх переживань тощо. У творах Марка Вовчка його приваблюють сильні, вольові постаті, які не миряться з неправдою. Від цієї письменниці він запозичує і окремі елементи фольклорно-романтичного стилю.

Проза Федьковича зазнала благотворного впливу М. В. Гоголя, твори якого були популярні в Галичині і на Буковині. У 50-х роках ХІХ ст. Я. Головацький переклав українською мовою повість Гоголя «Тарас Бульба», К. Климкович працював над перекладами його «Вечорів на хуторі біля Диканьки». Усе це також сприяло виробленню фольклорно-романтичного напрямку в прозі Федьковича.

Сильні вольові постаті в оповіданнях Юрія Федьковича перегукуються з героями творів М. Шашкевича, зокрема його казкою-новелою «Олена». Опришківський ватажок Медведюк з новели Шашкевича має спільні риси з героями Федьковича. Такі стійкі і мужні постаті характерні також для Устияновича («Месьть верховинця»). В оповіданнях Федьковича, як і в творах

---

³ Юрій Федькович в розвідках і матеріалах, стор. 58.

⁴ О. І. Білецький, Від давнини до сучасності, т. І, К., 1960, стор. 274.

Шашкевича та Устияновича, показано в романтичній красі природу Карпат, з нею зливаються і персонажі — горді, волелюбні гуцули або опришки. Та якщо у Шашкевича і Устияновича звучать здебільшого романтичні тони, то в прозі буковинського письменника романтизм поєднується з реалізмом.

Повісті та оповідання Федьковича мають специфічне забарвлення. В них зображені картини побуту гуцульського населення. Підзаголовками до цих творів — «Оповідання народне», «Повість з руського народного життя на Буковині» — автор підкреслював їх близькість до життя народу. М. Коцюбинський при написанні повісті «Тіні забутих предків» поряд з «Гуцульщиною» В. Шухевича перечитує твори Федьковича, які глибоко відтворювали дух і характер народу Карпат. «Киевская старина» на своїх сторінках вміщує окремі оповідання буковинського письменника як фольклорний матеріал про життя гуцулів.

Прозові твори Федьковича друкувалися в галицьких виданнях «Мета», «Нива», «Правда». Перша збірка його оповідань вийшла в 1876 р. в Києві з вступним словом М. Драгоманова. Згодом деякі оповідання публікувалися в газеті «Буковина», видавалися невеликими збірками і повністю ввійшли в другий том «Першого повного і критичного видання» творів Федьковича. Ще за життя письменника і після його смерті багато оповідань і повістей були перекладені на інші слов'янські мови. М. Златовратський переклав російською мовою «Три як рідні брати» («Как родные братья»), «Безталанне закохання» («Бесталанний»), «Хто винен?», «Сафат Зінич». У «Киевской старине» були вміщені переклади оповідань Федьковича «Лелії могила або Довбушів скарб» та «Дністрові кручі» («Над Днестром») без зазначення прізвища перекладача. Твори Федьковича перекладали польською мовою — Франц Мрочке («Безталанне закохання»), В. Масляк («Таліянка», «Люба-згуба»), чеською — К. Кадлец («Стрілець», «Побратим»), Й. Єжек («Три як рідні брати», «Лелії могила...»), К. Геллер («Безталанне закохання»), болгарською — Т. Марков («Опришок», «Сафат Зінич») та ін. Відомі також тогочасні переклади творів письменника німецькою мовою. Переклади повістей і оповідань Федьковича на інші мови свідчать про їх значну поетичну вартість та помітне

місце письменника в тодішньому світовому літературному процесі.

Художник щедро використав скарби гуцульського фольклору: опришківські перекази, легенди, балади, пісні та ін. Це сприяло глибокому відтворенню народно-го погляду на різні явища суспільного і родинного життя: побутові та майнові стосунки, нещасливу любов і тісно з нею зв'язану долю людини, становище жінки в родині чоловіка, опришківський рух, рекрутчину тощо. У ряді творів Федькович розробляє тему нещасливого кохання. Окремі дослідники вважають, що погляд на любов, як згубу виник у Федьковича внаслідок несприятливих обставин особистого життя (розлука поета з Емілією Марошані, циганкою Цорою, невдале сватання до Павліни Волянської). Звісно, все це якоюсь мірою впливало на його вразливий характер, а також і на творчість, але не цим визначався погляд Федьковича на нещасливе кохання. Нам видається, що письменник прагнув відтворити тут народний погляд на долю, яка в фольклорі нерідко асоціюється із вдалим або нещасливим одруженням. У переважній більшості пісень герої не впевнені у своїй щасті, у своїй долі. Дівчина не знає, чи буде щасливою після одруження, вона «сіє горами свої співанки» і позбирає їх тільки тоді, коли буде в неї «добра доля». Причиною такої невпевненості у власному щасті були важкі підневільні умови, коли особисте життя людини часто розбивалося або через соціальні перешкоди, або через війни та довголітню жовнірську службу. Під впливом складних життєвих обставин виробився погляд, що щастя здобути важко. У народних прислів'ях та приказках говориться: «Не родися красна, та родися шасна», «Не родись у платтячку, та родись у щастячку» (М. Номис, Українські приказки, прислів'я і таке інше, СПб., 1864, стор. 62); «Не родися хороша, а родися щаслива», «Дала красу, та не дала долі», «Лихої долі не вгадаєш» (П. Чубинський, т. I, стор. 247, 259, 304); «Від лихої долі не сховаєшся», «Своєї долі конем не від'їдеш» (І. Франко, Галицько-руські народні приповідки, т. II, вип. I, стор. 29).

Про недосяжне людське щастя мовиться у багатьох жанрах народної поезії. Дівчину застерігають не любити жовніра, бо той піде на війну, не любити багатого, бо стане його наймичкою. Звідси абстрагований погляд

на кохання як на згубу, що приносить людині тільки горе. Хоч фольклор не завжди розкривав причини такого висновку, але вони крилися в умовах життя тогочасного суспільства, яке нівечило почуття, руйнувало людське щастя.

Першим українським прозовим твором Федьковича на тему нещасливої любові є його повість «Люба-згуба». У ній письменник виводить вольові постаті з сильними почуттями. Сюжет твору побудований на мотивах народних пісень. У фольклорних збірках знаходимо численні варіанти пісень про братовбивство. В одному з варіантів, який наводить І. Франко у «Студіях над українськими народними піснями», підкреслюється, що причиною братовбивства була дівчина. Мотив цієї пісні Федькович використав у повісті. Про її вплив на твір свідчать збіги окремих реплік персонажів із словами пісні. Так, в одному з її варіантів «гетьман клонить головоньку», «Йому тяженько», бо він

Забив свого близесенького,
Свого близесенького брата ріднесенького.
Не дивуйте, братя, що я брата забив,
За димом не видів, за стрільбов не чув ем.
(Я. Головацький, т. I, стор. 92)

Відповідно у повісті: «У нас справа швидка, з креса та в груди — за димом не видно, за громом не чуєш» (т. 2, стор. 14). Проте, незважаючи на деяку подібність сюжету та окремих висловів з піснею, між ними існує й відмінність. У повісті вбивство відбувається на романтичному тлі гуцульського життя. На творі позначилися також народні пісні про фатальне кохання, яке нерідко приводить закоханих до смерті. Хлопець не може жити без коханої дівчини, і коли якісь обставини руйнують його щастя, він глибоко нещасливий і часто гине. В деяких піснях ця тема розкривається по-іншому. На перешкоді в коханні стоїть багатий нелюб. Так, у пісні «Гей засвіти, місяченьку» із «Найкращих співапок» Федьковича розповідається про юнака, який хоче вбити нелюба його милої дівчини. Можна знайти й інші пісні, які співзвучні якоюсь стороною з повістю «Люба-згуба», проте сюжет твору не повторює жодну з них. Це свідчить про те, що письменник не копіював фольклорні зразки, а взявши від них тільки окремі необхідні йому деталі, будував на їх основі власні сюжети.

У творі вдача героїв, їх характери овіяні духом гуцульських романтичних пісень, балад і легенд. Письменник не стільки розкриває конкретні деталі з особистого життя, скільки зосереджує увагу на змалюванні типових рис.

Герої його творів мають сильні характери, наділені буйною вдачею. У повістях Федьковича, зауважує М. Нечиталюк, «ми зустрічаємось віч-на-віч з гордим і сильним духом народом Карпат»⁵. Гуцульське парубоцтво в творі — це сміливі легені, «одягнуті, як лицарі», їздять на гарних «сідланих конях». Як народнопісенний образ гірського легеня, у якого «в чересі кріс, в руках топір» («Буковина в піснях», 1957, стор. 44), так і персонаж повісті Ілаш одягнутий «у кармазин, кресаню з полями насуне на чоло, порошниці, удвое через плече, так і сяють; а пістолет аж четверо засадить за ремінь» (т. 2, стор. 8). Щоб надати більшої привабливості і слави героям, Федькович пов'язує їхній рід із славними опришками, натякаючи, що батько Ілаша був в опришках, ходив у походи з Довбушем. Вчинки героїв відповідають їх гордим характерам. Ставлення гуцульських юнаків до дівчат мало не лицарське. Кожну дівчину зустрічають гуцульські легені велично, в її честь стріляють із пістолетів.

Образи дівчат у творі змальовані романтично-ідеальними фарбами. На них дорогий одяг, прикраси. Детальний опис одягу персонажів, особливо дівчат, навіяний повістю Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся», проте цей опис підпорядковано зображенню побуту гуцулів. Ідеальними рисами, піднесено змальовує художник образ героїні твору красуні Калини: «...а Калина вам — справді калина; лиш що калина в гаю цвіте та не говорить, а наша Калина і цвіте, і сміється, і говорить, і моргається подеколи з Ілашком, часом і засоромиться трошки» (т. 2, стор. 13).

Буйна вдача гуцулів найбільше проявляється в коханні: «Ілашко Калину таки й не пускає з рук, в одно гуля та пуля, а топірчик і не дотикається його, в одно понад головою шумить, аж старі люде дивуються» (т. 2, стор. 13). У відтворенні вдачі Ілаша письменник

---

⁵ Юрій Федькович, Твори в двох томах, т. 1, стор. 29.

перегукується з гуцульськими коломийками, де та ж нестримна завзятість і молодецтво:

Ек гуляю, так гуляю, нічо ся не бою,
А любити не покину фіявочку мою.
Ой гуляю, я гуляю, аж помости гнутся,
Попід стелю топірчки вибивані в'ються⁶.

Калина відповідає взаємністю Ілашу. Здається, вони йдуть до свого щастя. Але любов — згуба. Калину так само палко, усім еством кохає брат Ілаша Василь. Кохання Василя безнадійне, в ньому бринять трагічні ноти. Як і в романтичних баладах та легендах, письменник ставить своїх героїв у виняткові обставини. Для Василя життя без Калини стає мукою. У день весілля Ілаша і Калини він в розпуці вбиває себе і щасливого брата-суперника. Звідси трагічний фольклорно-романтичний висновок «люби-згуби».

Якщо любов Ілаша і Калини змальована в романтично-піднесеному дусі, то кохання Марії до Василя сповнене суму і безнадії, що характерно для багатьох ліричних пісень. Письменник зміг показати глибоку відмінність цього характеру порівняно з попередніми. Авторська розповідь сповнена тужливого ліризму та гіркої суму. Образ Марії Федькович створює на основі пісень про нерозділене кохання.

Колоритно передано гуцульське весілля у творі, розповіді насичені образними художніми засобами. Туга Марії за Василем порівнюється з пісенним образом «зів'ялої квітки»: «Як та квіточка без сонечка, в'яла любка моя, душечка моя, аж доки не зов'яла» (т. 2, стор. 31). Ридання матері за синами зворушливим ліризмом перегукується з похоронними голосіннями. Мова повісті рясніє народними прислів'ями і приказками, наскрізь пісенна.

У цьому творі письменник надмірно захопився етнографічно-побутовою стороною народного життя і не зміг показати класового розшарування в буковинському селі. соціальну нерівність, яка роз'їдала його моральні устої і ставала причиною багатьох нещасть. Він будує конфлікти на родинно-побутовому ґрунті, не розкриваючи причин трагедії людського життя.

---

⁶ ІЛ, ф. 58, № 76.

Федькович відносить сильні, вольові постаті героїв до минулого, яке він зіставляє з сучасною йому дійсністю в ім'я її заперечення. У цьому його значна заслуга як активного романтика в українській літературі. В ліричному відступі поет пише, що його події відносяться до того часу, коли в гуцулів було вільне життя. Письменник вірить, що для народу настануть кращі часи: «...чей колись і на наші ворота сонце засвітить!» (т. 2, стор. 14). Він показує йому шлях до визволення. Це шлях народної боротьби, на чолі якої стане новий народний месник Довбуш. Фінал твору має оптимістичне звучання: «...Сонечко вже потало у Чорногору, аби там нашому панові Добошеві поклонитися та й його у «красний храм» до нас запросити. Чогось бариться ще любчик наш,— але прийде він колись, хіба би тоту Чорногору вітер уже роздув» (т. 2, стор. 14—15). Герої творів Федьковича — мужні, сильні, завзяті і волелюбні,— виступають різким контрастом до тієї убогої дійсності, яку він бачив на власні очі. Письменник показує приховані сили, що криються в народних масах, які не може вломити неволя: на ці сили він і орієнтується.

На тему нещасливого кохання написане оповідання Федьковича «Серце не навчити». Заголовок твору взятий з народної приказки, яка розкриває народний погляд на інтимні почуття людини: «Серце не навчити», «Серця не внімеш», «Дай серцю волю, заведе в неволю» (М. Номис, стор. 291—294), «Куди серце лежить, туди й око біжить», «Кохання не запобіжиш зарання» (І. Франко, т. III, вип. I, стор. 86). Як і в попередньому творі, любов стає згубою. Серце не завжди підкоряється розуму. Ця думка проходить через більшість ліричних пісень про жіночу долю. І. Франко, аналізуючи ліричні жіночі пісні, говорить, що для них характерним є мотив суперечності між молодим серцем і старим досвідченим розумом, внаслідок чого бувають часті розходження в поглядах на одруження, на вибір судженого між матір'ю і дочкою, яку нерідко силою видають заміж за нелюба.

Оповідання «Серце не навчити» створене на фольклорних сюжетах. В його основу лягла пісня про поєдинок поповича з удовиним сином за дівчину — варіанти її вміщені в «Русалці Дністровій», збірках Жеготи Паулі, Я. Головацького, П. Чубинського, В. Шухевича, Г. Де Воллана. Про використання елементів з пісні у творі

свідчать деякі текстові збіги. Так, у пісні про поєдинок поповича і вдовиного сина розповідається:

Попович каже: «Та дівчина моя буде!»

Вдовин син каже: «Хіба мене не буде».

Попович каже: «Ходім ся пробувати,

Котрий має тую дівчину взяти».

А в зеленім городочку два явороньки гнуться:

За дівчину молоденьку два парубки б'ються.

(Я. Головацький, т. 1, стор. 60—61)

В оповіданні «Серце не навчити»:

«...став Іван спроквола говорити.— Олена буде моя!

— Хіба мене не буде! — кремснув Василь.

— На таке я зараз пристаю,— відвернув Іван сміш-ком,— ходім та поміряємося» (т. 2, стор. 35).

До пісні про поповича і вдовиного сина міг бути приєднаний мотив про помсту козака над дівчиною за зраду — «Ой їхали козаки з обозу», проте ця баладна пісня не могла дати багато письменникові, який змальовував конкретне гуцульське життя. Значно ближче до подій твору стоять балади про зраду жінки, що були широко відомі на західних землях України. Характерно, що й в багатьох варіантах, як і в творі Федьковича, основного героя називають Іваном. Очевидно, епізоди цієї пісні пристосовані письменником до гуцульського побуту. Про можливість її використання говорять деякі подібні епізоди. І в пісні, і в творі під час поединку перемагає Іван, жінка стріляє в нелюбого чоловіка, але потрапляє в коханого. Можливо, деякий вплив на твір мали опришківські легенди і балади про Марусяка та Юпадю, яка покинула чоловіка і втекла в гори до опришка. Олена в оповіданні згодна піти з Василем в опришки, щоб тільки не жити з немилим чоловіком. Нарешті, в самий твір введена пісня «Гей засвіти, місяченьку», яка передує подіям і водночас розкриває майбутній трагічний поєдинок між Іваном і Василем. Її майже в незміненому вигляді вмістив пізніше письменник у «Найкращі співанки». Варіанти надруковані у збірках Вацлава з Олеська, Я. Головацького, П. Чубинського. Отже, оповідання «Серце не навчити» побудоване на основі кількох фольклорних мотивів, які разом з домисленими письменником епізодами створюють сюжетну канву твору.

Народна пісня позначилась і на образах оповідання. Портретні характеристики персонажів наділені

ідеальними рисами. Так, в образі Олени письменник підкреслює незвичайну вроду, молодість, квітуче здоров'я. Олена — «чорнобрива, кароока, а на личку — мов полонинська рожа молоденька» (т. 2, стор. 37). Не дивно, що в красуню закохуються одночасно обидва славні легені — Василь та Іван. Обидва вони — вольові люди з твердими характерами, які не уявляють собі життя без Олени. Суперечку вирішує кривавий поєдинок, за яким Олена дістається Іванові. Сцена поединку запозичена поетом із народних балад і передана в повній відповідності з фольклорно-романтичними традиціями. Герої твору наділені благородними рисами: у них добре серце, вони не байдужі до чужої кривди. Програвши поєдинок, Василь уступає кохану дівчину щасливому супернику і щоб забути за неї, подається в опришки, але й там безмірно тужить. Така ж палка, пристрасна любов і в Олени. Вона не зважає, що Іван, за словами її матері, вродливіший за Василя, що він багатий. Серце назавжди від нього відвернулося, а «серце не навчити». Образ Олени перегукується з народними піснями про жіночу долю. Одруження з Іваном було проти її волі, то й не могло принести їй щастя. Як і в Лимерівни з народної пісні, щастя для Олени погасло з тієї хвилини, коли вона вийшла заміж за нелюба. Лимерівна втікає від багатого Шкандибенка і, щоб не повернутися в неволю, вбиває себе, — Олена назавжди замикає своє серце перед чоловіком. Іван не побачить дружини щасливою, хоч би веселою, не буде ніколи щастя в його хаті — говорять усі події в творі. Життя героїв оповідання знівечене. Цю думку підкреслює письменник словами матері Івана, яка, ридючи, промовляє: «Знала я тобі стан козацький дати, та не знала я тобі доленьки впрохати» (т. 2, стор. 40).

У народній пісні наголошується, що одруження не по любові має тяжкі наслідки. Така думка виникає і при уважному аналізі поведінки персонажів твору. Трагічна розв'язка неминуча, і вона наближається. На фоні чарівної природи карпатських пралісів бринить сумна пісня Олени про сивого сокола, який прилітає до милої. Федькович обриває пісню на тій строфі, яка характеризує майбутні події:

Да відсунься, моя люба,
Да відсунься від нелюба!

Зайду я з луга
Та заб'ю нелюба,
Да як того голуба!
(т. 2, стор. 41—42)

І як символічна розв'язка пісні, на дорозі Іванові та Олені стає «ясненький молодий сокіл» — Василь. Він не може забути свою кохану, просить Івана віддати Олену йому, хоч це неможливо: вона шлюбна жінка Івана.

Поединок між Василем та Іваном змальований у романтичному дусі народних балад, в яких розв'язка завжди трагічна. Вольові герої надають перевагу смерті над осоружним життям. Такі ж Олена, Василь і сам Іван. Для Івана Василь — не ворог, а рідний побратим. Він плаче над його тілом, хоронить вбитого товариша під ялиновим віттям.

При зображенні смерті героїв письменник дотримується баладного звучання:

В оповіданні

«Серце не навчити»:

«Топорець лиш блиснув,
а Оленина голова
покотилася по столові».

(т. 2, стор. 43)

У народній баладі:

Лівов руков Марусю витає,
Правов руков шаблю добуває.
Як у полі маківка бриніла,
Єще борше голова злетіла.

(Я. Головацький, т. III стор. 44)

Усе оповідання «Серце не навчити» зіткане з мотивів численних народних пісень, легенд і балад, які художник творчо переосмислив, створюючи на їх основі довершений романтичний твір. І. Франко, аналізуючи пісні про жіночу долю, писав, що в трагедії жінки «винно нещасливе уладження наших родинних обставин, котре не дозволяє легально розірвати зв'язок, уже фактично розірваний, котре насилує любов і серце жінки і через те скривляє їх, зводить на манівці»⁷. Розповідь у творі пройнята тонким пісенним ліризмом, яскравою образністю, часто незвичайними ситуаціями народних балад або драматичною насиченістю опришківських легенд. Герої твору — мужні, вольові люди, не миряться з неволею. Причини їх трагедії ще не розкриті, проте вже відчувається натяк на те, що всі нещастя від насильного віддання Олені за багатого.

Федькович поступово намагається глибше проникнути в причини, які породжують людське горе. Реалізм у

⁷ І. Франко, Твори в двадцяти томах, т. XVI, стор. 91.

його творах посилюється. Письменник-реаліст закономірно ставить питання, хто винен у тому, що люди, здатні постояти за правду, глибоко нещасливі в особистому житті. Причини цього він бачить у суспільних умовах того часу.

В оповіданні «Хто винен?» Федькович намагається знайти відповідь для трагічної розв'язки любові в нещасливому уладженні родинних відносин. Однією з причин любовних розлук є соціальна нерівність. Коли багатство ставиться вище людських почуттів, воно нівечить їх і приводить людей до загибелі. Сюжет оповідання співзвучний з багатьма народними піснями на цю ж тему. У «Найкращих співанках» вміщена пісня про любов бідного хлопця-сироти до багатой дівчини, «лихий рід» якої забороняє їй дружити з нерівнею. Цей же мотив стоїть у центрі твору «Хто винен?». Бідний парубок Марко щиро кохає дівчину, але не може одружитися з нею. Образи Марка і Калини письменник змальовує в ліричному дусі народних пісень. Марко — «молоденький легінь», «хорошого зросту», «личка рум'яного». Калина — «тихонька», «молоденька», з щирою душею. На відміну від попередніх характерів з нестримними почуттями і пориваннями, Марко і Калина тихі, несміливі, але щасливі у своєму коханні. Коли на попередніх творах більше позначилися романтичні жанри народної поезії, то в цьому оповіданні помітний вплив ліричних пісень. Характерам дійових осіб відповідає мова — м'яка, ніжна, лірична, насичена пісенними образами.

Народні пісні глибоко розкривають трагедію дівчини, яку видають заміж за нелюба. Нещаслива дочка дорікає матері, що та втопила її долю:

Ой чи ти, мати, та людей не видала,
Що ти мене, молоденьку, за нелюба дала?
А п'яниця-недбалиця йде до корчми пити,
А як прийде додомоньку, стане мене бити.
Нагаечка-дротяночка з кілочка звисає,
Моє тіло почорніло, мати не пізнає.

(Я. Головацький, т. I, стор. 275)

Письменник передає події у відповідності з піснею: вдова віддала дочку за багатого удівця, одруження сприймається дівчиною як страшне горе, гірше від смерті.

В суворих реалістичних тонах, як і в пісні, змальовано життя Каліни за багатим нелюбом-п'яницею, який не тільки п'є, а й катує жінку.

Мова твору сповнена м'якого ліризму. Ним пройняті не тільки діалоги героїв, а й авторська розповідь та численні описи. Пейзажі своєрідно забарвлюють події, діють на почуття читача: «А вічні зорі усе сяяли над нами. Хто би знав прочитати, що там написано!» Мова твору нагадує пісенний стиль розповіді в оповіданнях Марка Вовчка. Народна творчість відіграла велику роль в художній довершеності твору. Глибокий ліризм оповідання, досягнутий з допомогою фольклорної мови, ніжних метафоричних образів («голуб», «голубка», «серденько», «зіронька»), епітетів («сизий», «молоденький»), порівнянь, ритмомелодики забарвлює усі розповіді та описи твору. Вплив пісні відчутний і на змісті, і на формі оповідання, роблячи його реалістично правдивим.

На джерелах пісень про вдову створено оповідання «Стрілець». У «Найкращих співанках» є кілька пісень подібного змісту, зокрема відома балада про вдову, що бере льон — «Гей попід гай зелененький». Її варіанти зустрічаємо у фольклорних збірках Я. Головацького, П. Чубинського, В. Шухевича та ін. Серед записів поета є також кілька баладних пісень про вдову, яка зачаровує хлопця. Ці пісні також якоюсь мірою вплинули на зображення подій у творі. Письменник, вірний баладній розповіді, в оповіданні «Стрілець» змальовує вдову як чарівницю. Цю пісенно-баладну думку вкладає він у розповідь героя-оповідача. Смерть першого чоловіка Олени сприймається як «вчарування» його жінкою. Такої думки і мати Онуфрія, яка відраджує сина від одруження з удовою, бо «вдова вміє чарувати», «у вдовиці чари на полиці». Онуфрій, причарований удовою, одружується з нею, але через її «чари» гине. Мова оповідання рясніє народними прислів'ями і приказками, що несуть певне смислове навантаження, образними фольклорними висловами тощо: «трапила кося на камінь», «намотати на ус», «хитається, як той явір підтятий». Письменник правдиво відтворює побут і звичаї гуцульського села з його темрявою, наївним світоглядом, вірою в забобони. Розповідь то лірично-пісенна, то романтично-піднесена, насичена духом народної балади, яка навіяла творові романтичне звучання.

В оповіданні «Безталанне за́ко́хання» Федькович показує, що перешкодою до людського щастя є соціальна нерівність. Герой оповідання парубок Тодір не може знайти щастя у житті, бо він бідний. Характери в оповіданні відмінні від попередніх: Тодірко щиро кохає Олену, але дівчина нехтує його почуттями, слухає матір і виходить заміж за багатого. У сюжетну канву твору введено пісню, яка розкриває зміст, передає настрої персонажів. Тодірко ходить понад Дністер і співає про дівчину і нелюба, що прийшов до неї. Пісня розкриває внутрішній світ героя, вмотивовує його вчинки. Тодір не може жити без коханої дівчини, осміяний нею, він знаходить забуття в хвилях Дністра. Розкрити недолю героя допомагають фольклорні образи. Весілля, на яке збирається Тодір, сприймається читачем трагічно: воно символізує смерть героя. Художник виявляє себе у творі вправним майстром контрастних романтичних пейзажів: «Пливе Дністер тихий, як той руський народ, широкий, як його думка, глибокий, як його рани. По тім боці Галичина, по сім — Буковина. Вечір був тихий... місяць сходив поволі. Зійшов, засвітив, засіяв, цілу Буковину золотом поволік. Соловейко співав у лузі». Описи природи у Федьковича персоніфіковані, контрастують до настроїв персонажів. У природі все кохає: «зелений явір обняв молоду калину, пригорнув до себе», «кучерявий дуб стоїть да сміється, мабуть, до тої фіялочки, що йому на корені зацвіла». А настрої Тодора різко протилежний тій чарівній природі, що його оточує. Контрастні пейзажі допомагають глибше розкрити душевний світ героя.

На матеріалі народних переказів і легенд написаний один із кращих прозових творів письменника — повість «Дністрові кручі». В ній виразно помітно переплетіння романтично-пісенних та реалістично-пісенних засобів зображення дійсності. Події наповнені драматичними колізіями. Реальні картини часто поєднуються з народною фантастикою, гармонія явищ природи і життя чергується з різкими контрастами. Основний конфлікт повісті — перешкоди батьків на шляху до щастя їхніх дітей. Сюжет твору побудований на фольклорних мотивах про кохання молодої пари, яке хоче розбити багатий нелюб. На відміну від попередніх оповідань у цьому творі герої після тяжких випробувань здобувають своє щастя.

Портрети позитивних героїв, як і в пісні, змальовані в ідеальному плані: Маруся «красна-красна була», «як та райська пташка убрана», «хороша, як та рожа на-весні, коли, скупана ранішньою росою, на сонечку кра-сується». Письменник майстерно використовує елементи фантастики, поєднує її з реальними подіями. Введенням незвичайних обставин у сюжетну канву твору Федькович перегукується з «Вечорами на хуторі біля Диканьки» М. Гоголя, де народна фантастика відіграє активну композиційну та дійову роль. Як у Гоголя русалка допомагає закоханим Левкові і Галі подолати перешкоди, що стояли на шляху до їхнього щастя, так тут Хрестарева скеля вбирає в себе Омана і Кліща, які хочуть убити Тимофія. Введенням народної фантастики в сюжетну канву твору митець не тільки прикрашує розповідь, він стверджує також ідею перемоги добра над силами зла. Міфічна легенда про Хрестареву скелю взята поетом з українського легендарного епосу про гори, скелі, в яких перебувають закляті велетні. Таких легенд у Галичині і на Буковині дуже багато: легенди про Біс-ків, про Кам'яну багачку, про гори Сокільський, Мара-морощ, Синевирське озеро, бабу Євдоку та ін.

Одухотворені сили природи не можуть стерпіти ту силу зла, яка панує між людьми, і карають кривдників. Легендарні мотиви виступають прекрасними засобами художнього зображення, надають усьому твору роман-тичної привабливості і краси.

Ліризм народної пісні найбільше охоплює інтимну сторону життя героїв твору. Мотив насильного віддання дівчини за старого побутує в багатьох піснях. У повісті «Дністрові кручі» цей мотив переосмислений. Федькович доповнює пісенний сюжет народною легендою, подаючи в творі оптимістичну розв'язку. М. Коцюбинський, працюючи над повістю «Тіні забутих предків», у листі до О. М. Горького писав: «Гуцули дуже оригінальний народ з багатою фантазією, з своєрідною психікою. Глибокий язичник гуцул все життя до смерті проводить у боротьбі зі злими духами, що населяють ліси, гори і води... Скільки тут красивих казок, переказів, повістей, сим-волів»⁸. Цей багатий гуцульський фольклор, у якому

---

⁸ М. Коцюбинський, Твори в трьох томах, т. III, К., 1956, стор. 396—397.

відтворено життя, побут, психологію селянина-гуцула, знайшов найповніше втілення у творчості Федьковича. Народна поезія в повістях та оповіданнях з гуцульського життя виблискує чарівними самоцвітами, утворює то романтично-піднесений, що загоряється вогнями, то тихий, м'який, подібний до шепоту гірського струмочка, — ліричний стиль його творів.

Друга група прозових творів Федьковича присвячена жовнірському життю. В цих оповіданнях змальовується той же буковинський селянин в інших умовах — на жовнірській службі. Тут горді, нескорені характери гуцулів вступають у конфлікт із несправедливими військовими законами. Щастя жовніра руйнує жорстока військова служба, яка приводить його нерідко до загибелі. Конфлікт між людиною і суспільством — основна тема жовнірської прози письменника, в яку могутнім потоком влилася народна поезія.

Одним з перших творів Федьковича на жовнірську тему є його повість «Штефан Славич». У ній змальовано життя гуцульського юнака на жовнірській службі. Кохання до дівчини привело його до загибелі.

Сюжет твору має деякі спільні риси з піснями про недолю жовніра. В них показано, як військова служба нівечить і вбиває найкращі людські почуття. В душі пісні змальовані персонажі твору. Образ Штефана поет наділяє ідеальними рисами. Він «хороший собі був, прехороший! чорнявий, кучерявий, а зростом хоть там невеличкий, але складний, мов якого князя син». До такого зображення різко контрастує сцена забирання Славича до війська. За Штефаном гірко плаче старенька мати. Її ридання сповнені тужливого пісенного ліризму. За юнаком сумують не тільки люди — «цілі наші гори одним голосом заплакали».

Молодий жовнір покохав дівчину волошку. Її вроду автор порівнює з рожею: «як та рожа полонинська вранці під росюю. Красна, красна, як намальована». Письменник майстерно вводить у мову героїв пісенні образи, які надають подіям ніжного ліризму. Жовнір називає милу «ясною зорею», «рожевим цвітом». Така ж ніжна мова і в дівчини, милий для неї «сокіл», «місяць», «голуб», «серденько» тощо. Кохання Штефана показано на фоні чарівної природи, яку поет також передає в стилі народної пісні. Зустріч жовніра з дівчиною відбувається

в саду під калиною (характерна фольклорна деталь). Але любов Штефана закінчується трагічно. Його звинувачують у дезертирстві і жорстоко карають. Гордий характер гуцула не витримує поневірянь, і він закінчує життя самогубством.

У сюжетну канву твору письменник вводить народну пісню «Ой летіла зазулечка понад море в гай», якою передає настрої героїв. Вона наче попереджує трагічні події, що відбуватимуться у творі. В другій половині пісні співається про трьох сестер, які зійшлися разом, але їхнього рідного брата нема між ними, бо він уже в могилі. Ця деталь настроює події на мінорний лад, що пояснюється трагічною розв'язкою. Щоб надати подіям гуцульського колориту, в творі згадуються народні легенди про заклятий замок у Карпатах, про щезника, який грає так тужно на скрипці на вершині скелі, аж усі мусять плакати. Ці фольклорні деталі посилюють мінорне звучання розповіді. У повісті «Штефан Славич» наявні і реалістичні мотиви. За допомогою народної пісні письменник правдиво відтворив жовнірську неволю.

І пісня, і повість показують, що жовнір не має права на людські почуття, не може дати волю своєму серцю. А коли Штефан насмілився стати людиною, покохати дівчину, підняти голос за своє щастя, його роздавляє жорстока військова машина. Але в творі звучить не безнадія і покора долі. Повість викликає різкий протест проти нелюдських умов життя жовніра, проти нівечення людської особистості, стверджує, як і народна пісня, право людини на власне щастя.

Другий твір з жовнірського життя — «Сафат Зінич». У центрі той же образ селянина-гуцула в умовах цісарської вояччини. Якщо Штефан бореться за своє особисте щастя, то Сафат Зінич стає оборонцем інших. Сафат довгі роки перебуває на військовій службі, вояччина не тільки не вбила в ньому людяності і співчуття до чужого горя, а зробила його заступником за людські кривди. Федькович і тут користується фольклорним змалюванням подій. Він вводить в оповідання епізод кохання бідної дівчини «Марти з багатим парубком Янком, яке передане в душі ліричної пісні. Любов Марти тиха, але незмірно глибока. Коли Янко одружується з багатою, Марта гине. Поет використовує народні пісні про зраду хлопцем дівчини. У «Найкращих співанках» він вмістив кілька

зразків на подібну тему. Їх варіанти зустрічаються майже в усіх фольклорних збірках. З народних пісень вимальовується образ Марти з її глибокою любов'ю. На образі Янка позначився вплив пісні про вдовиного сина, який «звів з розуму молоду дівчину». В оповіданні Янко покидає Марту, говорить, що іде за Дунай, а потім одружується з багатою. Мотив розлуки хлопця з дівчиною через її бідність поширений у народній поезії.

Федькович видозмінює фольклорний мотив. За зраду дівчини легковажного хлопця чекає кара. На весіллі Янка з багатою Сафат Зінич вбиває його, ставши месником за чужу кривду. Зінич не лякається, що за вбивство його жде тяжка кара. На питання, за що так марно пропадає, він рішуче відповідає: «За правду, товаришу!». Народна пісня допомогла письменникові яскраво відтворити події. Образ Сафата Зінича своєю твердістю, непохитністю, силою волі, співчуттям до чужого горя наближається до героїчних образів опришків з народної поезії.

Повість «Три як рідні брати» розкриває життя селянина-гуцула дома і на військовій службі. На змалювання життя основного персонажа твору Івана Шовканюка мали вплив жовнірські пісні про знущання над солдатами у війську. Письменник поглиблює пісенне звучання, посилюючи трагедію жовніра з допомогою описів окремих індивідуальних деталей: жорстокість капітана, трагічний лист, який одержує Іван з дому та ін. Федькович показує, що навіть серед цього здичавілого, спотвореного муштрою життя у простих жовнірів не витравлена людяність. Якщо горе Івана тільки розлютило бездушного офіцера, то воно зворушило серце солдата словака Бая. Бая погоджується відслужити рік за Івана у війську, дає на дорогу йому грошей.

Страшною правдою віє від розповіді про життя родини Івана. Його далекий родич сільський глитай забрав за борги корову, піп за похорони матері — весь одяг, навіть останню, принесену з війська Іванову свитку, а корчмар намагається захопити поле у сестер-сиріт. Розкриттям долі буковинського селянина повість перегукується з тими численними народними піснями, в яких зображено соціальне поневолення народу, страшне зубожіння Гуцульщини. Вплив народної пісні, зокрема ліричної, відчувається на змалюванні інтимної сторони життя героїв у творі (любов Олени і Тайвера), передачі портретних характери-

стик дійових осіб (очі Бая письменник порівнює з «весняними фіалками», у народних піснях — з волошками тощо). Але світлі тони в повісті бліднуть перед картинами нестерпного життя буковинського селянства серед злиднів і горя.

Пісенні засоби зображення надають подіям та описам ліричного звучання. Мова твору рясніє фразеологічними зворотами, прислів'ями і приказками. Народна творчість сприяла правдивому відтворенню життя народу Буковини, його безпросвітного становища, допомогла письменнику показати жовнірську службу як страшну неволю, в якій мучилися десятки тисяч гуцульських легенів.

На тему жовнірського життя написано романтичне оповідання «Таліянка». Основний мотив твору — нездійсненність людського щастя. До теми рекрутчини поет приєднує історію романтичного кохання капрала Василя з молодою «таліянкою». Оповідання побудоване на мотивах італійських веслярських пісень. Кохання Василя не може принести щастя дівчині, бо в нього дома дружина. «Таліянка» палко кохає Василя, вірить йому, але не може простити того, що він її обдурив. Якщо в попередніх творах жінка виступала тільки як жертва людської несправедливості, то тут вона стає оборонцем своєї честі. Дізнавшись, що Василь жонатий, вона карає його, а сама кидається в море. Таке пристрасне кохання з трагічною розв'язкою характерне для романтичних народних пісень і балад. У них дівчина мстить за зраду і при цьому сама гине. Народна поезія відіграла свою роль і в змісті, і в формі твору. Романтичним змалюванням сильного образу жінки, здатної постояти за свою гідність, цей твір близький до повістей та оповідань Марка Вовчка.

У творах Федьковича на жовнірську тему зображується життя гуцула-селянина дома і у війську. Сцени перебування на солдатській службі передані реалістичними фарбами, у них правдиво розкрита трагедія жовнірської неволі. Так само реалістично показує письменник життя гуцульського селянства, з його злиднями і поневіряннями, здиством експлуататорів. При змалюванні особистого життя жовніра, його почуттів, Федькович наділяє героїв романтичними рисами, твердістю, непохитністю. В той же час ці образи, особли-

во жіночі, наділені м'яким ліризмом народної пісні, подані в лірично-пісенному дусі. Тому в змалюванні персонажів помітне своєрідне переплетіння ліричних і романтичних засобів зображення, які в свою чергу поєднуються з реалізмом життєвої правди, що відсвічується в усіх його творах. Таке переплетіння романтизму і реалізму в прозі становить особливість його творчого методу та стилю.

Кілька прозових творів Федькович присвятив темі опришківства. До цього циклу можна віднести його оповідання «Опришок». Старий опришок Донда показаний тут як мирний господар. Раніше вісім років він перебував в опришках, ненавидів багатіїв; свою дочку, хоч до неї сваталися багаті, видав на її прохання заміж за наймита Василя. Народна творчість допомогла правдиво змалювати образ Донди. Всупереч буржуазним історикам, які показували опришків як розбійників, Федькович відтворює благородні риси людини, що активно виступала на захист поневолених мас.

На основі численних народних легенд створено оповідання «Лелії могила, або Довбушів скарб». Федьковичу були відомі народні легенди про Довбушеві скарби в Карпатах. На початку оповідання він дає таке пояснення: «Поклич ходить, що Олекса Довбуш, той головний опришок і калфа на цілі гуцульські гори, великий дуже скарб у землю закопав... Одні кажуть, що коло чорногірського озера, другі кажуть, що коло писаного каменя межі Білоберезков а Яворовом, а треті знов кажуть, що під Сокільським» (т. 2, стор. 141). Призначення Довбушевих скарбів, за народною уявою, дуже різноманітне. З цими скарбами народ пов'язував своє прагнення до визволення, заможного життя, піднесення освіти тощо. Письменник дає своєрідне трактування народним переказам: скарби не можуть зробити щасливими героїв твору — Марка і Лелію, бо щастя здобувається не скарбами. У пошуках скарбів Марко втратив свою кохану Лелію. Оповідання пройняте то м'яким ліризмом пісні, то романтичною піднесеністю балади і легенди, будучи розширене письменницьким художнім домислом. Згодом мотив Довбушевих скарбів приверне увагу Івана Франка і він напише на цю тему повість «Петрії та Довбушуки».

Деякі коротенькі оповідання Федьковича є безпосередньо ілюстраціями народних пісень. Ці твори, особливо «Буковинські пісні з голосами», підтверджують ще раз

думку, що митець створював сюжети прозових творів на джерелах народних пісень.

При зіставленні фольклорних сюжетів з сюжетами прозових творів письменника помітна і їх подібність, і одночасно та велика відмінність, що існує між ними. Федькович у кожне оповідання вніс багато творчих доповнень, йдучи майже завжди по лінії ускладнення, злиття кількох пісенних мотивів, посилення композиційної напруженості. Події у його творах передаються через сприймання одного з персонажів, що робить розповідь лірично задушевною, натхненою талантом поета-лірика. На чоловічих образах його повістей відчутна фольклорно-романтична піднесеність, жіночі образи носять на собі сліди ліричних пісень. Народні пісні мають значний вплив на розробку сюжетів у прозових творах Федьковича. Пісня служить лейтмотивом твору, розвиває дію, доповнює сюжет, розкриває психологію героя, його душевний стан, виконує різні художньо-стильові функції. Вона немов розчиняється у творах письменника.

Зовнішність персонажів Федьковича, як і в пісні, передана ідеальними рисами. Портретні характеристики подані стисло, двома-трьома мазками; тут немає докладного опису обличчя, брів, очей, постави, а підкреслюються тільки основні типові риси. Поет намагається зобразити народний ідеал краси. З цією метою до розповідей та описів у творах вводяться постійно діючі епітети, порівняння, метафори, взяті з фольклору. Порівняння в його творах часто мають символічні відтінки: дівчина — «зів'яла квітка», «голубка», «рибка», «ластівка»; хлопець — «голуб», «соловейко», «зелений явір», «молодий сокіл»; злії люди — «хмари», «дощі» тощо. Народний характер мають порівняння: «учепився дівчини, як реп'ях кожуха», «прилипла, як мед», до легеня. Письменник вдало використовує їх для змалювання негативних персонажів: Оман і Кліщ — «оба жасні та черлені, як два настоящі кати», «ревнув Оман, неначе той дикий звір», «пани військові недобрі, неначе не мати їх народила на світ, а гадина пожариста». Велику роль в образних засобах відіграють пестливі слова: «любчику», «бадічку», «голубчику», «батечку», «щебетушечко моя», «ясочко моя пренебесная» тощо.

Образні засоби у творах Федьковича, порівняно з піснею, більш романтично забарвлені. Окремі з них

емоційно насичені, вони допомагають проникнути у внутрішній світ персонажів, розкривають їх мрії та переживання. Думи героїв передаються у схвильованих, повних почуття розмовах, що пересипані фольклорними образами.

Психологія персонажів часто розкривається через короткі внутрішні монологи, іноді їх замінюють вкладені в уста героїв народні пісні. З настроями дійових осіб зв'язана і їх поведінка. Вона або повна дії, відваги, завзяття (переважно чоловічі образи), або пасивна, але в ній відчувається внутрішня душевна сила.

Описи природи в оповіданнях та повістях Федьковича зігріті теплотою поетового серця, в них відчувається авторське «я». Численні пейзажі сповнені ліричного смутку, відповідають настроям персонажів або самого автора. Нерідко пейзажі і дії героїв будуються на контрастах: коли в природі скрізь панує любов, то нещасливий юнак мусить гинути. Контрастність — одна з основних рис прози Федьковича. Вона помічається не тільки в пейзажах та описах, а й в авторських розповідях, поєднуючи часто протилежні явища («хіба каміння не плакало, а решта всі»). Підсиленню зорових картин сприяє своєрідне повторення слів у розповідях («сам марний, марний»), вживання риторичних, питальних речень, вигуків тощо. На контрастних зіставленнях побудовані і самі події у творах, це найбільше помічається в кульмінаціях, після яких різко наступає розв'язка. Такі раптові переходи властиві романтичним творам. Тісно з народною поезією в'яжуться ліричні відступи. В них часто вводяться легенди про гуцульські гори, скелі, які автор персоніфікує, надихаючи романтичним звучанням.

Оповідальна манера у Федьковича іноді нагадує ведення розповіді в народних казках: зачини, кінцівки, сповільнення дії, казкові повтори тощо. Цікаво застосовує письменник спосіб ведення розповіді від першої особи. На змальовувані події він дивиться очима народного оповідача, стилізує розповідь під народну мову з широким використанням народнопісенних засобів. Тут же знаходимо описи звичаїв, повір'їв гуцулів, зарисовки їх одягу. Це надає його оповіданням та повістям гуцульського колориту, своєрідної гуцульсько-буковинської форми.

З народною поезією тісно в'яжеться і внутрішня організація мови творів Федьковича, її ритміка, яка має свої

приховані секрети. Мовний матеріал в його оповіданнях членується на окремі ритмічні групи з відповідними паузами, інтонаційними наголосами, які можуть змінюватися залежно від настрою, що є домінуючим у тій чи іншій частині твору. Це надає розповідям та описам своєрідного мелодійного звучання. Ключ до розв'язання секретів ритмомелодики прози Федьковича, очевидно, слід шукати в народній поезиці — у тужливих ліричних піснях, коломийках, голосіннях. Справу Федьковича щодо впровадження народнопісенної ритміки в прозу найталановитіше продовжив його послідовник в літературі — Марко Черемшина.

Окрему групу прозових творів письменника становлять його казки та гуморески, створені на мотивах і сюжетах української та іноземної казки і анекдота. Письменник переважно обробляв казкові сюжети, зберігаючи частково казкову фантастику, алегорію, стиль розповіді, але надавав своїм обробкам дидактично-моралізаторського звучання. Останнє безперечно, знижувало їх художній рівень. В основу однієї з перших казкових переробок — «Від чого море солоне?» покладено народну казку про чудодійний млинок, який робить людям добро. Казки на цю тему були популярними на всій території України. Вони публікувалися у фольклорних збірках П. Чубинського, І. Рудченка, В. Гнатюка. У творі відображені народні вірування про цвіт папороті тощо.

Близькою до попередньої є казка «Чортівська бочка». В українському фольклорі побутує казка про Вітер, який допомагає бідному селянинові. Федькович поєднав кілька казкових мотивів, підпорядкованих певній реалістичній ідеї. Соціальну основу має казкове оповідання «Голодний чорт, або дорога до пекла». Мотив служіння чорта у бідного мужика характерний для народної казкової творчості. Казки про чорта-наймита зустрічаються майже в усіх фольклорних збірках — П. Чубинського, В. Гнатюка, у фольклорних записах І. Рудченка, І. Манжури та ін. У своєму творі письменник відтворює дух народної казки, в якій майстерно переплітається народна фантастика з реалістичними мотивами. В оповіданні, як і в народній казці, показуються знущання пана над бідним селянином. На допомогу біднякові приходять чорт, що виконує за нього всю загадану паном роботу. Як і в народній казці, за знущання над бідним пан одержує

заслужену кару: «чорт завозить пана у пекло, з якого він не повернув і до сьогоднішньої днини» (т. 2, стор. 92). У фольклорі поряд з казками побутує багато сатиричних анекдотів про панів, які попадають до пекла, там їх смажать у казанах, а мужики тільки дрова підкладають. Народна фантазія карає панів за їх злочини. Казковий сюжет допоміг письменникові виразно передати класовий антагонізм між паном і бідним.

Казка «Місяці-королі» побудована на фольклорних сюжетах про лиху мачуху, яка знущається над нерідною дочкою. Подібні мотиви дуже поширені в українському казковому жанрі. Аналогічні казки знаходимо у фольклорних збірках П. Чубинського, І. Рудченка, І. Манжури та ін.

Ряд казок Федьковича створено на фольклорних сюжетах німецьких казок братів Грім: «Глагорожечка», «Золота кісочка», «Хитрий кравець». Подібні сюжети зустрічаються і в українських казках («Записки о Южной Руси» П. Куліша, «Труди» П. Чубинського). Окремі вирази і побутові деталі в цих творах узяті письменником з української народної казки. Тут він вводить уривки з народних пісень або на їх мотивах створює свої пісні-замовляння. Весільні примовки в «Золотій кісочці» збігаються з примовками в повісті «Люба-згуба».

Окремі казкові оповідання Федькович створює на мотивах казок Андерсена: «Іголка — угорка претонесенькая», «Підмінче». Перше з них має гострий сатиричний зміст, викривальним сюжетом наближається до його оригінальних творів. Другу казку художник також пристосовує до українського побуту, вводить до твору мотиви з українського казкового фольклору.

Ряд оповідань письменник створив на джерелах українських народних анекдотів. Ці твори насичені народним гумором, в них підноситься природний розум, уважність, догадливість, засуджується чванливість. Деякі з цих оповідань призначені для дитячого читання: «Дурний гуцуляк», «Горда качка», «Милосердний хлопчик». Усі вони — майстерні обробки народних анекдотів.

Федькович творив казки для народу не тільки з метою їх популяризації, з їх допомогою він стверджує певні ідеї, засуджує окремі суспільні вади. Майже в усіх казках події пристосовані до конкретних умов життя народу. Навіть у творах на сюжети казок братів Грім та

Андерсена події перенесені на український ґрунт. Іншого звучання набирають і казкові образи. На місце казкової чарівниці виступає лиха егоїстична жінка, замість всесвітнього дурня, що виявляється розумною людиною, стає бідний селянин, іноді гуцул; пихатого пана з соціальної казки змінює конкретний пан — експлуататор, який гнобить бідного селянина. Федькович в основному залишає казкові образи, але просвітлює їх алегоричне звучання, натякаючи всюди на сучасне йому життя. Тому більшість казок письменника мала для свого часу злободенне звучання, будучи спрямована проти окремих вад тогочасного суспільства.

Одні казкові твори художник переосмислює, додаючи нові сцени, змінюючи сюжети, в інших обробляє тільки їх стиль. Коли фантастика в народних казках відіграє основну роль, то у казкових творах Федьковича вона часто виконує тільки допоміжну роль, поступаючись перед реальним зображенням подій.

«Придибашки» письменника — це оброблені дотепні анекдоти, багаті на гумор. У них поет залишається вірним і основній розв'язці конфлікту: добро завжди перемагає зло, останнє мусить бути покараним. Казки Федьковича та його гумористичні оповідання написані художньо, зберігають природний казковий або анекдотичний стиль. Незважаючи на слабкі місця цих творів, вони все ж є певним творчим доробком прозової спадщини письменника.

* * *

Позитивну роль відіграла народна творчість і в драматургії Федьковича. Драматургічна спадщина письменника кількісно досить велика: три редакції трагедії «Довбуш», два варіанти драми «Керманич», не завершені редакції історичної трагедії «Богдан Хмельницький», водевілі «Так вам і треба», «Сватання на гостинці», вільна переробка з Шекспіра — «Як козам роги виправляють», переклади його трагедій «Гамлет», «Макбет» та ін.

Окрім п'єси Федьковича свого часу були популярними, ставились на сценах галицьких театрів. Письменник виявив себе талановитим художником у створенні діалога і монолога, у майстерному введенні в твори народних пісень. Негативною стороною було їх слабе сценічне втілення.

Одним із перших драматичних творів Федьковича є мелодрама «Так вам і треба». Письменник вмістив у п'єсу велику кількість ліричних народних пісень, якими пересипав діалоги і монологи персонажів, створюючи іноді за їх зразком пісенні стилізації. Пісні розкривають внутрішній світ дійових осіб, їх переживання. Проте надмірна кількість різних пісень, низька сценічна якість твору, надумані ситуації знижували вартість драми.

Письменник хотів бачити свій твір на сцені; розуміючи його недоліки, вирішив переробити вдруге під назвою «Сватання на гостинці». У цій п'єсі Федькович випустив деякі пісні, що були в першому варіанті, натомість ввів інші. Їхня роль — замінювати діалоги, розвивати драматичний сюжет, відтворювати настрій персонажів. Так, наприклад, із сумним настроєм Марії співзвучна виконувана нею пісня «У неділю рано дівча ся вмивало», пісня Олени «В долину, в долину, а в гай по калину» розкриває почуття героїні. Життя жовнірів, їх приховані мрії відтворює пісня «Ходить, блудить вояк по дорозі». В кінці п'єси автор додав ряд пісень, які виконуються хором: частина з них народні, частина складена самим письменником за народними мотивами. В обох варіантах п'єси вставлено велику кількість народних прислів'їв і приказок, дотепних народних висловів. Весь твір пронизує народний гумор. Письменник, мабуть, прагнув за допомогою пісень поживавити дію на сцені. Більша частина з них відповідала своєму призначенню, виконуючи різні художньо-стильові функції.

Найвизначнішим твором у драматургії Федьковича є трагедія «Довбуш», над якою автор працював багато років. У драматургії ще до Федьковича були спроби змалювати опришківський рух. Представник «української школи» в польській літературі Ю. Коженювський (1797—1863) у драмі «Каграссу górale» відтворив один із епізодів опришківського життя. Героєм твору виступає гуцульський легінь Антось Ревізорчук, який втікає з війська і йде в опришки, щоб помститися панам за свої кривди. У цьому творі автор вмістив уже згадувану пісню «Гей, браття, опришки». Українською мовою було зроблено кілька перекладів та переробок драми Коженювського. Найвідомішими в 60—70-ті роки ХІХ ст. були: «Верховинці Бескидів» М. Устияновича та «Верховинці» К. Климковича. Очевидно, Федькович був

знайомий з обома творами, а на мотивах пісні «Гей, браття, опришки» склав свою поезію під такою ж назвою⁹.

Спираючись на багату основу фольклорних переказів про ватажків опришків, Федькович прагне змалювати образ народного месника у великому драматичному творі. Рамки ліро-епічної поеми для всебічного зображення цієї історичної постаті, на його думку, були вузькими. Шукання відповідної літературної норми привело письменника до написання віршованої трагедії «Довбуш». Але вже в перших розробках цієї теми він відсуває на задній план соціально-класову основу образу народного месника, повністю романтизує героя та його оточення. І. Франко про цю особливість драми писав: «Нахил той найвиразніше проявився в першій опрацюванні драми «Довбуш», в котрім вплив багато міфологічних осіб і дійшло навіть до того, що й образи, висячі на стіні, почали було говорити». Такий спосіб змалювання позбавив письменника реального історичного ґрунту, заміненого фантастичним і неприродним, що завдало великої шкоди драмі. Причиною цього, на нашу думку, був вплив реакційної романтичної літератури. Тільки І. Франко повернув зображення цієї теми до реальної дійсності (повість «Петрії і Довбушуки», драми «Камінна душа», «Три князі на один престол», «Гуцульський король»). І. Франко розглядає опришківство як форму протесту проти існуючого суспільного порядку. Цю сторону опришківського руху не зміг розвинути у драматургії Федькович, віддавши данину реакційним романтичним тенденціям того часу.

В усіх варіантах трагедії виявилися як сильні, так і слабкі сторони таланту Федьковича-драматурга та його світогляду. Там, де письменник у змалюванні образу народного месника йшов за народною творчістю, помітні сильніші місця в його творі, а там, де відходив від фольклорного змалювання і наповнював події неприродними романтичними ситуаціями, вони виходять у нього блідими, неправдоподібними і слабкими з художнього боку.

---

⁹ Детальніше про драму Коженювського «Каграссу гоґале» див.: Р. Ф. Кирчів, «Каграссу гоґале» Ю. Коженювського в українських перекладах і переробках. — У кн.: Міжслов'янські літературні взаємини, К., 1961; Р. Я. Пилипчук, Польська драма на українській сцені в Галичині в 40—60-х роках ХІХ ст. — Слов'янське літературознавство і фольклористика, вип. 7, К., 1971.

Значною хибою першого варіанту твору є його розпадання на дві окремі самостійні частини, чим порушено природний розвиток подій.

Свою драму Федькович пише віршами, стилізуючи окремі діалоги і монологи персонажів під народні пісні. У сюжетну канву твору вплітає уривки з народних пісень, наприклад, пісню про Нестерюка (подібні пісні знаходимо у «Найкращих співанках» Федьковича, збірках Я. Головацького, О. Лоначевського), монолог, що його співають цигани тощо. У монологи дійових осіб введені романтично-фантастичні епізоди з гуцульського фольклору про Довбуша: сцени з золотим хрестом, «громовий топір», який носив Довбуш як символ влади та ін. Легендарна сила ватажка опришків не йде всупереч з народною поезією, проте сама смерть героя в першому варіанті твору здається штучною.

Друга редакція драми більш викінчена. Тут письменник робить стрункішою сюжетну лінію. Протягом усього твору основним героєм залишається Олекса Довбуш, але його образ поданий більше в інтимно-побутовому, ніж героїчному плані. Як і в народних переказах та легендах, тут виразно змальовується горда вдача ватажка опришків, його велика сила волі. Довбуш рятує з вогню княгиню, але відмовляється брати подарунки воєводи, сміливо вповідає йому народні кривди. Проте найбільше місця в п'єсі приділено любовним стосункам Довбуша, його фатальному коханню до трьох сестер — княгині, циганки Цори та Дзвінки, що стало причиною загибелі ватажка.

У змалюванні смерті опришківського отамана письменник наслідує народнопоетичні джерела. Довбуш гине від зачарованої кулі, яку пускає в його серце ревнива Дзвінка. Як і в численних народних легендах, він просить втопити його топір «на дні Черемоша». Але поряд з цим у драмі багато надуманих ситуацій, які знижують її художню вартість. Неправдоподібними здаються, наприклад, сцени вбивства Довбушем свого брата Івана, містична аналогія про те, що Дзвінка — сестра Довбуша та ін.

Федькович був незадоволений і другою переробкою драми, доопрацював твір утретє, назвавши його «Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест». На цьому варіанті позначився тиск цензури, на яку мусив зважати письменник. Цензура запропонувала замінити сатирич-

ний образ езуїта секретарем, викинула ті місця, в яких висловлювалася ненависть до польських магнатів, намагаючись в усьому творі приглушити соціальне звучання. З усіх трьох редакцій трагедії — третя найбільш придатна для сцени. У цій редакції зазнав значних змін і основний образ твору — Олекса Довбуш. У багатьох місцях письменник узгодив образ народного месника з фольклорним звучанням, усунувши з твору ряд містичних елементів. На початку п'єси Довбуш, як і в багатьох народних легендах, виступає мужнім, сильним, безстрашним. Письменник показує народну боротьбу проти панства під проводом Довбуша. Дзвінка, як і в попередніх варіантах, топить срібні кулі і ними вбиває народного месника. За улюбленим ватажком опришків плаче природа.

Художню та сценічну якість цього твору знижують містичні елементи, яких поет не позбувся і в третій редакції. Зовсім зайва у творі фантастично-містична сцена смерті чарівника Моргана, поєднання родинними зв'язками Дзвінки і Довбуша, помічається нагромадження картин убивств в кінці драми. Хиби твору криються в непослідовності світогляду Федьковича, його данині ідеалістичним течіям у мистецтві того часу. Проте, незважаючи на ряд недоліків та ідейних хиб, драма «Довбуш» була свого часу помітним явищем на Буковині. Трагедія мала значний вплив на розвиток театру західноукраїнських земель. Галицький театр О. Бачинського ставив п'єсу «Довбуш» у Вижниці, Кутах, Чернівцях, інші театри — у Львові, Тернополі, Дрогобичі, Самборі. Довга копітка праця Федьковича над драмою приносила з кожним разом кращі результати. Про це говорять другий і третій варіанти твору. «Довбуш» — перша історична драма в літературі Буковини. Велику роль у змалюванні образу Довбуша відіграла народна творчість, якою поет широко користувався при написанні твору.

Одним із кращих драматичних творів Федьковича є його побутова драма «Керманич», над якою письменник працював кілька років, змінюючи та перероблюючи написане. Першими розробками цієї теми були романтичні поезії про керманича та загублена повість «Керманич». Свій драматичний твір автор назвав мелодрамою з гуцульського життя, проте в ньому реалістично відтворено повне драматизму життя гуцулів, які пускають плоти з деревом по Черемошу. Могутнім потоком вливається

у твір народна поезія: пісні, прислів'я та приказки, уривки гуцульських переказів і легенд. Народні пісні у драмі невіддільні від сюжету та образів дійових осіб.

Обидві редакції драми розпочинаються народною піснею «Понад Дунай, понад Дунай тихесенький», з її допомогою письменник розкриває переживання дівчини, яку хочуть силою віддати за нелюба. Пісенним ліризмом сповнені діалоги і монологи жіночих образів. Деякі речення — прозові переосмислення пісенних рядків. Дівчина у народних піснях виявляє погорду до багатого жениха. Така ж рішуча і вольова героїня з драми «Керманич» Калина, яку «хоче рідний брат за нелюба втопити». В її уста вкладена народна пісня «Чи я в лузі не калина була?» про долю жінки за нелюбим чоловіком. Монологи і діалоги інших жіночих образів також насичені тужливими мотивами ліричних пісень.

Народна пісня відіграє важливу роль і при характеристиці чоловічих образів драми. Так, пісня, яку співає Марко, розкриває повне небезпек життя героя на дарабах. Пісня складена Федьковичем за народними мотивами і має виразне соціальне звучання. Коли багач «з черленими очима» лічить гроші, керманич мусить на нього важко працювати. Єдина радість плотогона — це його воля. В народнопісенному дусі розкриті інтимні стосунки персонажів. Цьому допомагають значною мірою пісенні діалоги, які служать ніби відповідними поясненнями до пісень. Так, Мітрана в кінці першої дії просить Марка «заспівати отій там зіроньці вечірній», після чого виконується пісня «Добрий вечір, на сей вечір» (варіант пісні «Ой зійди, зійди, зіронько вечірняя»), яка розкриває тугу дівчини, зв'язану з непевністю її майбутньої долі.

Переживання персонажів у творі передаються в пісенному дусі. Катерина, довго чекаючи свого коханого Марка, співає пісню «Ах розгнівався милий-серденько без причини на мене», у якій розкривається щира дівоча любов. Через народну пісню передаються у творі внутрішні переживання і чоловічих персонажів. Так, Марко щиро кохає Катерину, турбується про її долю. Він співає пісню про любов до дівчини «Засіяйте, сині гори», яка створена на мотивах народної пісні. Центральний персонаж твору Дмитро Нестерюк мусить іти до війська. Горе рекрутчини розкриває проспівана ним пісня «Журилася ненька мною».

Реалістичного звучання п'єси надають діалоги і монологи героїв, насичені фольклорними образами. Художник у мову персонажів вводить народні перекази і легенди, які прикрашують розповідь. Так, один із персонажів твору Дугай розповідає товаришеві легенду про Татарський потік, біля якого гуцул у давнину вбив монгольського воєначальника. У мову персонажів вмонтована також народна легенда про гору Соکیلський, в якій спить заклятий богами король Гуцул.

Драма «Керманич» тісно входить своєю основою як у тогочасне реальне життя, так і в народну поезію. Федькович покладав великі надії на народні пісні в п'єсі, до них він додав ноти. Твір має виразні риси реалізму, який співзвучний з реалізмом народної поезії. Драматична ситуація про любов дівчини до бідного парубка, перешкоди, зв'язані з нерівним майновим станом, широко побутують у народних піснях. Правдиво відтворено у драмі життя плотарів, їх важку, повну небезпек працю, разом з тим властиві їм мрії про щастя, які гинуть під тиском суспільної несправедливості. З майстерністю змальовує письменник чарівну гуцульську природу. Образи твору — живі гуцули, повні життя і енергії. Вони наче продовжують лінію тих героїв, яких письменник відтворив у поезії і прозі. Проте низькі сценічні якості, відсутність стрункого сюжету не сприяли популярності і цього твору на сцені.

Федькович написав також історичну драму про Богдана Хмельницького, проте, йдучи за джерелами буржуазної історіографії, у змалюванні окремих історичних персонажів, зокрема їх взаємовідносин, він відходить від історичної правди. На основі гайдамацького епосу письменник мав намір створити драматичну поему «Гонта», на джерелах сербського фольклору — драму «Кара-Дьорді» про одного з керівників повстання в Сербії проти турецького поневолення, але через важкі умови життя не здійснив цих задумів.

Драматичні твори Федьковича, незважаючи на їх значні хиби, відіграли позитивну роль у літературному і театральному житті західноукраїнських земель. Ми поділяємо думку М. Нечиталюка, що в драматургії Федьковича при уважному її аналізі можна знайти «чимало таких рис і в сюжеті, і в змалюванні характерів, і в передачі етнографічно-побутового колориту, які будуть говорити на

користь Федьковича-драматурга»¹⁰. Взятися за написання драматичних творів спонукали письменника патріотичні мотиви — прагнення своєю творчістю допомогти розвитку театру в західноукраїнських землях.

На драматичних творах позначився вплив фольклору, який допоміг письменникові відтворити образ Олекси Довбуша таким, яким його змалювала народна уява. Саме змалювання образу народного месника позитивними рисами в країні, де панувало засилля шляхти, з якою колись розправлявся Довбуш, було сміливим кроком з боку письменника-демократа. Тому не дивно, що твір не міг довго протриматися на сцені. Причиною цього були не тільки слабкі сторони твору та різні заборони, а значною мірою цькування з боку польської шляхти, якій саме слово Довбуш було ненависним. На свій час поява драми «Довбуш» була позитивним явищем; це заохочувало й інших змальовувати героїчні образи з багатого опришківського епосу. В драмі «Керманич» відтворено сучасне драматургові життя народу. Введення великої кількості пісень у твір для того часу було явищем бажаним. Пісні показували, які неоціненні багатства криються в гущі народних мас, спонукали полюбити народ, його духовні надбання, що в свою чергу сприяло й розвитку літератури на народнопоетичній основі.

У літературній спадщині Федьковича збереглися переклади трагедій Шекспіра «Гамлет» і «Макбет». Драми Шекспіра перекладені письменником на замовлення львівської «Просвіти» під час його перебування у Львові. І. Франко писав, що ці переклади невисокої художньої вартості, але вони показують, як досконало володів перекладач народним мовним багатством. У перекладах Федькович використав лексичні і фразеологічні мовні запаси, діалоги і монологи його творів рясніють прислів'ями, приказками, пісненими зворотами: «як вітрові у полі», «конець най діло хвалить», «котюзі по заслугі» та ін. При змалюванні пейзажів через мову персонажів Федькович фольклоризує текст: верба дивиться у воду, неначе чеше коси; використовує постійні епітети («чорна хмара», «ясна зброя»), метафоричні образи, символи, персоналізації тощо.

Уся драматургічна спадщина письменника тісно

---

¹⁰ М. Нечитайлюк, Буковинський Кобзар, стор. 78.

поєднана з народнопоетичними мотивами, образами, мовою. Федькович перший на Буковині створив жанр драматичного твору на фольклорних джерелах. Його драматургія, як і поезія та проза, насичена фольклорними елементами. Пісня розвивала діалоги і монологи персонажів, розкривала характери. Одне слово, і в жанрі драматичних творів народна творчість була доброю порадицею письменника, благотворно впливала на його працю над ними.

* * *

Творчість Юрія Федьковича виросла на родючому ґрунті українського фольклору. Поет проник у глибини народної поезії, черпав з неї ідейну силу та художню красу. У творах народного співця знайшли відображення мрії, прагнення та ідеали трудового народу. Його поезії, оповідання, драми ввібрали в себе багатства фольклору — пісні, балади, казки, легенди, прислів'їв та приказок. Народна творчість стала їхньою складовою частиною, вплинула і на форму і на зміст. Завдяки своїй близькості до фольклору кращі його твори ввійшли до скарбниці української класичної літератури.

Проте у використанні фольклору Федьковичем були і слабкі місця. Не завжди і не скрізь вдавалося письменнику розкрити внутрішню, соціальну суть народної поезії, іноді, особливо в ранній творчості, він надмірно захоплювався етнографічно-побутовою стороною фольклору. Певний час поет широко наслідував народнопісенні зразки, копіював пісенні вирази, навіть цілі строфи, перебуваючи повністю в полоні у пісні. Але згодом дедалі більше він проникав у внутрішній світ фольклорних зразків, творчо використовував народнопісенні мотиви та поетику. Велика заслуга в цьому поезії Т. Г. Шевченка.

При розгляді взаємин Федьковича з фольклором слід брати до уваги і ті суспільні умови, в яких він жив і працював, жорстоке засилля реакції, безпросвітну темряву на Буковині, серед якої він перший засвітив світло. І те, що поет зробив для піднесення свідомості народних мас Буковини, свідчить і про його велику громадську мужність, і значний поетичний таланти.

Своєю творчістю Федькович дав поштовх дальшому розвитку літератури і фольклористики на Буковині і в

Галичині. Фольклористична діяльність письменника, що опиралася на сміливі починання «Руської трійці», значною мірою сприяла великій науковій роботі по збиранню і вивченню народної творчості на західних землях України в кінці XIX і на початку XX ст. Федькович одним із перших виявив багаті фольклорні скарби Буковини, передавши творчу естафету своїм послідовникам.

Кращі твори народного поета стали добрим прикладом майстерного використання народної поезії в літературних творах. Федькович перший звернув увагу на багатство мотивів, образів, поетики у фольклорі Буковини. Метод творчого використання народної поезії в літературі західноукраїнських земель далі розвинув Іван Франко, який дав немеркнучі перлини художньої поезії, гідні стояти поряд з найкращими творами світової літератури.

Федьковича по праву вважають першим новелістом у літературі західноукраїнських земель, який прокладав нові шляхи українській прозі. Леся Українка називала видатного новеліста Василя Стефаника послідовником Федьковича. І в зображенні жовнірської неволі (новели «Виводили з села», «Стратився»), і в показі трагічного становища західноукраїнського селянства Стефаник уже в іншому мистецькому ключі продовжує традиції Юрія Федьковича. Своїм учителем вважав Федьковича Марко Черемшина, який майстерно засвоїв його метод забарвлювати мову своїх творів народнописенним ліризмом. Високо цінила письменника і продовжувала його справу на Буковині Ольга Кобилянська, яка в умовах кінця XIX і перших десятиліть XX ст. розвинула ті злободенні теми, що хвилювали Федьковича все життя. Творчого впливу першого «буковинського соловія» зазнали Євгенія Ярошинська, Лесь Мартович, Осип Маковей та ін.

Усе життя поет мріяв про кращу долю свого поневоленого народу. І мрії народного співця збулися. Воз'єдналися навіки в Радянській державі розділені українські землі. Невпізнанною стала під зорею Радянської влади сонячна Буковина. Безповоротно канули в минуле злидні і темрява, що роз'їдали старе буковинське село. Колишній забитий, відсталий край, грабований експлуататорами, перетворився в квітучу область Радянської України з щедрими колгоспними ланами, могутніми фаб-

риками й заводами, інститутами і школами, щасливими, заможними і духовно багатими радянськими людьми.

У Радянській країні постать народного поета Федьковича користується всенародною пошаною і любов'ю. Його ім'ям названі школи, кінотеатри, вулиці, колгоспи, радгоспи як в Чернівецькій, так і в інших місцевостях України. У Чернівцях та в рідному селі поета відкрито літературно-меморіальні музеї. Твори Федьковича видаються багатотисячними тиражами, перекладаються мовами народів Радянського Союзу, а також братніх соціалістичних країн.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Гуменюк М. Юрій Федькович. Короткий бібліографічний покажчик. К., Вид-во АН УРСР, 1956.
- Дідицький Б. Слово от издателя.— У кн.: Поезії Іосифа Федьковича. Львів, 1862.
- Драгоманов М. Галицько-руське письменство. Передне слово.— У кн.: Повісті Осипа Федьковича. К., 1876.
- Загул Д. Життя й діяльність О. Федьковича.— У кн.: Федькович О. Твори. Харків, 1927.
- Кирилюк Євген. Федькович і Шевченко.— «Жовтень», 1960, № 3.
- Коржупова А. П. Юрій Федькович. Літературний портрет. К., Держлітвидав, 1963.
- Кримський А. До видання творів Федьковича.— «Літературно-науковий вісник», 1903, т. XXIV, кн. 10.
- Лукіянович Д. Про Осипа Юрія Федьковича. Львів, 1913.
- Мазуркевич О. Іван Франко — дослідник творчості Федьковича.— У кн.: Слово про великого Каменяра. Т. 2. К., Держлітвидав, 1956.
- Маковей О. Матеріали до життєписи Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Львів, 1910.
- Маковей О. Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича. Львів, 1911.
- Мельничук Ю. Юрій Федькович.— У кн.: Федькович Юрій. Вибрані твори. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1953.
- Мельничук Ю. Юрій Федькович.— У кн.: Слово про письменників. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1958.
- Мізюн Г. Співець народних сподівань. До 125-річчя з дня народження Юрія Федьковича. Чернівці, Обл. вид-во, 1959.
- Нечиталюк Михайло. Буковинський співець.— У кн.: Федькович Юрій. Твори в двох томах. Т. 1. К., Держлітвидав, 1960.
- Нечиталюк М. Буковинський Кобзар. Львів, Кн.-журн. вид-во, 1963.
- Новиченко Л. Поезія Юрія Федьковича.— «Радянська література», 1939, № 12.
- Пивоваров М. Співець гуцульської бідноти.— У кн.: Федькович Юрій. Вибрані твори. К., Держлітвидав, 1950.
- Пивоваров М. П. Юрій Федькович. Літературно-критичний нарис. К., Держлітвидав, 1954.

- Пільгук І. Довбуш у поезії Федьковича.—«Молодий більшовик», 1941, № 2.
- Пільгук І. Народний співець Буковини Юрій Федькович. [М.], Укрвидав, 1943.
- Пільгук І. Шевченківські традиції в сатирі Юрія Федьковича.— «Радянське літературознавство», 1959, № 4.
- Погребенник Ф. Юрій Федькович у слов'янських країнах.— «Радянське літературознавство», 1958, № 3.
- Романець О. С. Збирач перлин народних.— У кн.: Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича. К., «Музична Україна», 1968.
- Українка Леся. Малорусские писатели на Буковине.— У кн.: Леся Українка. Твори в десяти томах. Т. 8. К., «Дніпро», 1965.
- Франко І. Осип Юрій Федькович.— У кн.: Франко І. Твори в двадцяти томах. Т. XVII. К., Держлітвидав, 1955.
- Франко І. Молодий вік Осипа Федьковича.— У кн.: Франко І. Твори в двадцяти томах. Т. XVII. К., Держлітвидав, 1955.
- Франко І. Перше повне видання творів Федьковича.— У кн.: Франко І. Твори в двадцяти томах. Т. XVII. К., Держлітвидав, 1955.
- Юрій Федькович в розвідках і матеріалах. [Збірник статей]. К., Держлітвидав, 1958.
- Юрій Федькович. Статті та матеріали. Чернівці, Вид-во Чернівецького університету, 1959.

ПОКАЖЧИК ІМЕН

- Абгар-Солтан див. Обчарович К.
Адамко 39
Андерсен Г. К. 158, 159
Андрійчук Михайло 23
- Барвінський О. Г. 6, 42
Бачинський Омелян 163
Білецький О. І. 136
Бодяньський О. М. 36
Бойчук Василь 23
Бучинський М. Й. 22
- Вагилевич І. М. 35
Вацлав з Олеська
див. Залеський В.
Велегорський І. 13
Вересай Остап 23
Вовчок Марко 35—37, 39, 88, 136,
147, 153
Воробкевич С. І. 111
- Гавришків Б. 45
Гейне Г. 45, 116
Гете Й.—В. 45, 115
Геллер К. 137
Гінда Юрій 15, 98, 99, 100, 103
Гнатюк В. М. 34, 94, 157
Гоголь М. В. 43, 105, 136, 149
Головацький Я. Ф. 22, 30, 32, 35,
49, 50, 52, 53, 58, 62, 67, 73, 88,
94, 116, 117, 136, 139, 142, 143,
146, 147, 162
Гонта Іван 88, 165
Горбаль К. 19—21, 35, 38—40, 43,
79
Горький О. М. 149
Грабовецький В. 89
Гребінка Є. П. 34
- Григорієвич Г. див. Цеглинсь-
кий Г. І.
Грім В. 158
Грім Я. 158
Гуменюк М. 170
Гус Іван 39
Гюго В. 105
- Данилович Іван 23
Дашкевич Іван 16
Де Воллан Г. 142
Дей О. І. 11, 28, 31
Державін Г. Р. 43
Димитрієвич М. 14
Дідицький Б. А. 4, 19, 22, 24, 61,
81, 93, 98, 105, 170
Довбуш Іван 89
Довбуш Олекса 15, 16, 36, 55, 81,
87—100, 121, 124, 129, 140, 142,
154, 160—163, 166
Драгінда Васи́ліка 20, 21
Драгоманов М. П. 4, 23, 40—42,
59, 135, 137, 170
- Енгельс Фрідріх 34
- Ежек Й. 137
- Жуковський В. А. 43
- Загул Д. Ю. 8, 170
Залеський В. 29, 35, 49, 53, 64, 143
Залізник Максим 88
Златовратський М. М. 7, 137
- Кадлец К. 7, 137
Калінін М. І. 134
Караджич Вук 45, 105

Кармалюк Устим 36, 88, 94
Квітка К. В. 31
Квітка-Оснóв'яненко Г. Ф. 34—37,
58, 136, 140
Кирилюк Є. П. 40, 41, 43, 170
Кирчів Р. Ф. 161
Климкович К. Г. 40, 136, 160
Кобилиця Лук'ян 22, 30, 101—104
Кобилянська О. Ю. 168
Кобилянський А. 19, 20, 24, 27, 35
Коженівський Ю. 91, 160, 161
Колесса О. М. 6
Колесса Ф. М. 34
Коржупова А. П. 4, 10, 11, 41, 170
Котляревський І. П. 14, 34
Коцюбинський М. М. 137, 149
Кривоніс Максим 88
Крилов І. А. 43
Кримський А. Ю. 170
Кузь Гнат 17
Куліш П. О. 35—37, 41, 42, 64, 158
Купчанко Г. І. 29, 69, 102

Ленін В. І. 57
Лермонтов М. Ю. 43
Лесин В. М. 10, 82
Лисенко О. 10, 135
Лоначевський О. 29, 32, 49, 53, 69,
102, 116, 162
Лукашевич Л. 38
Лукашевич П. Я. 34
Лукіянович Д. Я. 7, 131, 170
Луначарський А. В. 3
Людкевич С. П. 34

Мазуркевич О. Р. 4, 170
Маковей О. С. 6, 7, 12, 13, 15, 18,
19, 21, 22, 26, 28, 33, 39, 44, 48,
63, 65, 66, 69, 79, 93, 98, 99, 126,
168, 170
Максимович М. О. 29, 34, 35, 64
Манжура І. І. 157, 158
Марков Т. 137
Маркс Карл 34
Мартович Лесь 168
Марусяк 15
Марфієвич М. І. 45
Масляк В. 137
Мельничук Ю. С. 9, 170
Мессенгаузер 45
Метлинський А. Л. 29, 32, 53, 64
Мізіон Г. М. 9, 170
Міклошич Ф. 22

Міцкевич А. 43
Млака Данило
див. Воробкевич С. І.
Мрочке Франц 137

Нечиталюк М. Ф. 5, 10, 11, 35, 41,
92, 93, 135, 140, 165, 166, 170
Новиченко Л. М. 8, 170
Нойбауер Е. 24, 45, 46, 98, 99
Номіс М. 138, 142

Обчарович К. 7
Огоновський О. М. 6, 41
Осташик Яків 20

Павлик М. І. 37
Палій Семен 88, 94
Партицький О. О. 15, 25, 41, 42, 82
Пасічний В. 10, 135
Паулі Жегота 29, 35, 64, 142
Пивоваров М. П. 9, 102, 135, 171
Пилипчук Р. Я. 161
Пипін О. М. 7
Пільгук І. І. 8, 9, 41, 102, 135, 170
Погребенник Ф. П. 10, 171
Продан Г. 13
Пушкін О. С. 14, 37, 43
Пюрко Б. 22

Ревакович Т. 6
Рильський М. Т. 71
Романець О. С. 10, 11, 15, 21, 23,
28, 61, 171
Роткель Р. 45, 46
Рудченко І. Я. 23, 36, 74, 157, 158
Русакієв С. 11, 12

Свенціцький П. 42
Семака Ілля 23
Семанюк Юрій 21
Семеренко П. 37
Словацький Ю. 43
Слюсарчук О. 21
Спасович В. 7
Срезневський І. І. 34
Стендаль Ф. 105
Стефанік В. С. 168

Танячкєвич Д. 24, 27, 35, 37, 39,
102
Томашук Н. 10
Тургенєв І. С. 7

Українка Леся 5, 6, 15, 36, 37, 41,

- 135, 168, 171
Уланд Л. 45
Устиянович М. Л. 35, 59, 91, 136,
137, 160
- Ферлієвич В. І. 13
Франко І. Я. 4—6, 12, 22, 28, 31—
35, 41—44, 52, 58—60, 68, 75, 76,
79, 82, 86, 87, 91, 97, 98, 100, 101,
105, 115, 119, 129, 131, 135, 138,
139, 142, 145, 154, 161, 166, 168,
171
- Хмельницький Богдан 165
- Цеглинський Г. І. 6, 18
Цертелев М. А. 34
Цурковський О. 6
- Чайковський М. 105
- Черемшина Марко 21, 157, 168
Чубинський П. П. 29, 32, 36, 50,
53, 62, 116, 117, 138, 142, 143, 146,
147, 157, 158
Шафарик П. Й. 44
Шашкевич В. М. 21
Шашкевич М. С. 35, 88, 136, 137
Шевченко Т. Г. 14, 34, 35—43, 52,
58, 59, 72, 75, 77—79, 81, 84—86,
88—100, 102, 106, 107—112, 117,
118, 130, 131, 134, 167
Шекспір В. 159, 166
Шіллер Ф. 45
Штола Мирон (Штолюк) 15, 93, 94
Шухевич В. О. 30, 32, 137, 142,
147
Щоголів Я. І. 35
- Юрійчук М. 135
- Яношік 94
Ярошинська Є. І. 23, 168

З М І С Т

	Стор.
Вступ	3
Розділ І. Народна поезія в творчому житті Юрія Федьковича . . .	13
Розділ ІІ. Народнописенна основа поетичних творів	57
Розділ ІІІ. Фольклор у прозі і драматургії	135
Бібліографія	170
Показчик імен	172

Михаил Михайлович Пазяк
ЮРИЙ ФЕДЬКОВИЧ И НАРОДНОЕ ТВОРЧЕСТВО
(На украинском языке)

*Друкується за постановою вченої ради
Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського
Академії наук Української РСР*

Редактори *Х. Ю. Берлінська, Л. Д. Сушко*
Художній редактор *В. П. Кузь*
Оформлення художника *В. Г. Самсонова*
Технічні редактори *Т. С. Мельник, Г. М. Терезюк*
Коректор *О. С. Улезко*

Здано до набору 22. X 1973 р. Підписано до друку 7. V. 1974 р. БФ 30221.
Зам. 2238. Вид. № 192. Тираж 2600. Папір № 1, 84 × 108¹/₃₂. Друк, фіз арк, 5,5.
Умовн. друк. арк. 9,34. Обліково-видавн. арк. 9,38, Ціна 59 коп.

Видавництво «Наукова думка», Київ, Репіна, 3.

Харківська книжкова фабрика «Комуніст» республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР. Харків, вул. Енгельса, 11.

59 коп.

ВИДАВНИЦТВО «НАУКОВА ДУМКА»

КИЇВ — 1974